

**ENGELLİLERDE SOSYALLEŞME VE İLETİŞİM
BAĞLAMINDA İBADET ALANLARININ ULAŞILABİLİRLİĞİ:
HACI HASAN CAMİİ MODELİ ÖRNEĞİ**

Nebi KILIÇARSLAN

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2013

**ENGELLİLERDE SOSYALLEŞME VE İLETİŞİM BAĞLAMINDA İBADET
ALANLARININ ULAŞILABİLİRLİĞİ: HACI HASAN CAMİİ MODELİ
ÖRNEĞİ**

Nebi KILIÇARSLAN

DOKTORA TEZİ

İletişim Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Haluk YÜKSEL

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart 2013

Jüri ve Enstitü Onayı

Nebi KILIÇARSLAN'ın “*Engellilerde Sosyalleşme ve İletişim Bağlamında İbadet Alanlarının Ulaşılabilirliği: Hacı Hasan Cami Model Örneği*” /...../Mart 2013 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İletişim Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. A. Haluk YÜKSEL	:.....
Üye	: Prof. Dr. Recai DÖNMEZ	:.....
Üye	: Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN	:.....
Üye	: Prof. Dr. Nezih ERDOĞAN	:.....
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Osman TUTAL	:.....

Prof. Dr.B. Zafer ERDOĞAN
Enstitü Müdürü

Doktora Tez Özü

ENGELLİLERDE SOSYALLEŞME VE İLETİŞİM BAĞLAMINDA İBADET ALANLARININ ULAŞILABİLİRLİĞİ: HACI HASAN CAMİİ MODELİ ÖRNEĞİ

Nebi KILIÇARSLAN

İletişim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2013.

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Haluk YÜKSEL

Bu araştırmanın genel amacı Türkiye’de genel nüfusun %12’sini oluşturan yaşlı ve engellilerin ibadet alanlarına ulaşmada, dini hayata katılmalarında, sosyalleşmelerinde, günlük yaşamda iletişim kurabilmelerinde ve hayatın içinde yer almalarında en büyük sorun olan ulaşılabilirlik konusuna en çok kullanılan günlük mekanlardan cami üzerinden bir model önerisi sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda; Eskişehir Odunpazarı İlçesi tarihi Odunpazarı bölgesi içinde yer alan Hacı Hasan Camii seçilmiştir.

Hacı Hasan Camii Selçuklular döneminde 13.yy’da mescit olarak inşa edilmiş, Matrakçı Nasuh’un kayıtlarında adı geçen 16 ibadet yerinden biridir. 19.yy’da camiye dönüştürülmüştür. Vakıflar Kütahya Bölge Müdürlüğüne bağlıdır. Eskişehir Anıtlar ve Kültür Varlıkları Kurulunca anıt eser olarak tescil edilmiştir.

Ülkemizde ulaşılabilirliğin sağlanması ile ilgili yasal mevzuat tamamlanmış fakat henüz beklenen gelişme ortaya çıkmamıştır. Avrupa ülkelerinde ibadet mekanlarının fiziksel standartlara uygunluğu zorunlu olmamasına rağmen bu konuda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Yaşlı, engelli ve hastaların dini yaşantılarını kolaylaştıracak her türlü çalışma da en temel hakların başında gelmektedir. Ancak camilerin ulaşılabilirliği konusunda bilinen bir çalışma bulunamamıştır.

Tarihi bir yapının yenileme projeleri çerçevesinde dokusunun bozulmadan ulaşılabilir hale getirilebilmesi, bu konuda ortaya atılan mazeretleri de geçersiz kılmaktadır. Model alışması, bütün engel gruplarına hitap etmesi, dünyada bir ilk olması ve uygulama önerileriyle gelecekte yapılacak çalışmalara da yol gösterecektir.

Anahtar kelimeler: Engelli, iletişim, ulaşılabilirlik, sosyalleşme, engelli hakkı, model.

Abstract

ACCESSIBILITY OF PRAYING LOCATIONS FOR THE SOCIALIZATION OF DISABLED IN THE CONTEXT OF COMMUNICATION: HACI HASAN MOSQUE MODEL

Nebi KILIÇARSLAN

Department of Communication

Anadolu University Graduate School of Social Sciences, March 2013.

Advisor: Prof. Dr. A. Haluk YUKSEL

The main purpose of this dissertation is to present a model of accessibility for elderly and disabled people which are % 12 percent of the total population to increase participation to religious life, socialization within the society and performing daily life activities since mosques are the most commonly visited locations. Haci Hasan Mosque is selected as a prayer location to exercise the proposed ideas which is in the border of Old Odunpazarı Houses in the same named district.

The first records of Haci Hasan mosque was among the 16 praying locations that is mentioned at Matrakci Nasuh drawings . At the beginning, it was built as a masjeed, later on converted into a mosque at the year of 1850's. It was the property of Kutahya Regional Directorate of Foundation and registered as a historical building.

Although all the legal obligational procedure was completed in the country for the last 10 years, there was no real development at achieving the accessibility. Developments rise slowly due to weak awareness. Praying locations in Europea and USA are not obliqued to obey the rules of accessibility, they are spending much more efforts to reach the peak access level. Accessibility is accepted as a main human right especially for elderly, disabled and sick people from the point that religion and praying makes them feel better and be a part of the society.

When examined the literature about the accessibility of praying locations in Turkey and Islamic countries unfortunately it is seen that no real work was done in any where.

Mostly the difficulty and limitations at renovation are the main excuses for the lack of developments. This model work is mainly important to prove that even a historical mosque can be converted into a accessible praying locaation without disturbing the structure and become usable for all vulnerable groups. This model is designed according to the needs of muslim prayers and include some applications and innovations used for the first time.

This model will encourage other researchers who want to put standarts for the disability subjects and become a turning point of accessibility of all praying locations.

Keywords: Disabled, communication, accessibility, socialization, disability rights, model.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama ve analiz bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Her hangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Nebi Kılıçarslan

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
Jüri ve Enstitü Onayı	ii
Öz	iii
Abstract	v
Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi	vii
Özgeçmiş	viii
Tablolar Listesi	xiii
Şekiller Listesi	xiv
Kısaltmalar Listesi	xvii
1. Giriş	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	4
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Tanım	5
1.6. Yöntem	6
1.6.1. Araştırmanın amaç ve kapsamı	6
1.6.2. Araştırmanın yöntem ve tekniği	6
1.6.3. Araştırmanın evreni ve örneklem	7
1.6.4. Odak grup çalışması	7
1.6.5. Veri toplama ve form hazırlama	8
1.6.6. Araştırmanın yapıldığı yer ve özellikleri.konum	10

1.6.7	Veri analiz tekniği	10
2.	Engellilik, Din, İletişim ve Sosyalleşme	11
2.1.	Engelliliğin Tarihçesi	11
2.2.	Engellilik Tanımı	13
2.3.	Engellilikten Kaynaklanan Sorunlar	15
2.4.	Engellilerin Sosyalleşme ve İletişim Sorunları	16
2.5.	Engellilik ve Din	17
2.6.	Engellilerin Dini Hayata Katılımları ve İletişim	18
3.	Model Uygulamasının Öncesi ve Sonrası	21
3.1.	Tarihi Binalarda Ve Alanlarda Ulaşılabilirlik	21
3.2.	Dini Yapılarda Ulaşılabilirlik	24
3.3.	Modelin Dini Yapılara Getirdikleri	26
3.4.	Cami Ulaşılabilirlik Gereklere, Denetleme Formu	27
3.5.	Hacı Hasan Camii Coğrafi Konum, Tarihçe	30
3.6.	Hacı Hasan Camii Düzenleme Çalışmaları	34
4.	Ulaşılabilir Cami Modeli	39
4.1.	Genel Düzenleme	39
4.2.	Dış Alan Fiziksel Düzenleme	40
4.2.1.	Sokak yönlendirmeleri	40
4.2.2.	Ulaşılabilir yollar	42
4.2.3.	Cami avlu girişi, zemin yüzeyi	44

4.2.4.	Engelliler tuvaleti	47
4.2.5.	Erkek tuvaleti, kadın abdest alanı ve tuvaleti	49
4.2.6.	Çocuk emzirme odası	49
4.3.	Dış Donanım	50
4.3.1.	Minare ses sistemi	50
4.3.2.	Sese bağlı ezan, cuma, bayram, ramazan uyarı ışıkları	50
4.3.3.	Avlu ses, döngü sistemleri	53
4.3.4.	Dış aydınlatma sistemi	54
4.4.	İç Fiziksel Düzenleme	54
4.4.1.	Engelsiz cami girişi	54
4.4.2.	Cami içi engelli ibadet alanı	56
4.4.3.	İzli, saflı halılar	58
4.4.4.	Engelli lifti	59
4.4.5.	Isıtma, ses, aydınlatma, elektrik donanımı	60
4.5.	İç Donanım	60
4.5.1.	İndüksiyon ses döngü sistemi	60
4.5.2.	Projeksiyon perdesi	62
4.5.3.	Profesyonel ses sistemleri	63
4.6.	Diğer Donanım ve Servisler	65
4.6.1.	İşaret dili tercümanı	65
4.6.2.	Braille ve büyük harflerle basılmış dini yayın	66
4.6.3.	Gönüllü yardımcıları	66
4.6.4.	Diğer donanımlar	66

4.6.5. Tanıtım broşür ve filmleri	66
5. Sonuç ve Öneriler	68
5.1. Odak Grup Görüşmeleri, Bulgular	68
5.2. Cami Modelinin Eksik Yönleri	74
5.3. Sonuç Ve Öneriler	75
Ekler	83
Ek.1 Haber Linkleri	83
Ek.2 Ulusal Basın Haberleri	90
Kaynakça	105

Tablolar Listesi

Tablo 1.	Görüşme Sıra, Tarih, Grup Tablosu	7
Tablo 2.	Tanımlayıcı Bilgiler Tablosu	8
Tablo 3.	Ulaşılabilirlik Soruları	9
Tablo 4.	Cami Ulaşılabilirlik Tespit ve Denetleme Formu	27
Tablo 5.	Hacı Hasan Camii Seslendirme	64
Tablo 6	1. Odak Grup Görüşmesi Katılımcı Bilgi Tablosu	66
Tablo 7.	2. Odak Grup Görüşmesi Katılımcı Bilgi Tablosu	67

Şekiller Listesi

Şekil 1	Hacı Hasan Dış, İlk Hali	31
Şekil 2.	Cami Onarımı	32
Şekil 3.	Cami İçi, Mihrap ve Minber, İlk Hali	33
Şekil 4.	Minare İlk Hali	34
Şekil 5.	Cami Dokusunun Temizlenmesi	35
Şekil 6.	Arka Bahçe	36
Şekil 7.	Sokak Yüzeyi	36
Şekil 8.	Raspa ve Zemin Sökümü Sonrası	37
Şekil 9.	Kalem İşleri	38
Şekil 10.	Ulaşılabilir Cami Alanları	39
Şekil 11.	Sokak Girişi Yönlendirme	40
Şekil 12.	Kitabe	41
Şekil 13.	Sokak Yönlendirmesi	42
Şekil 14.	Ulaşılabilir Dış Yüzey	43
Şekil 15.	Kılavuz İz, Uyarıcı Yüzey Görünümleri	44
Şekil 16.	Avlu Girişi	45
Şekil 17	İç Avlu	46
Şekil 18.	İzli Yollar Genel	46
Şekil 19.	Engelliler Tuvaleti	47
Şekil 20.	Braille Yönlendirmeler	48

Şekil 21.	Emzirme Odası	49
Şekil 22.	Minare Donanımı	51
Şekil 23.	Ezan Tetiklemeli Minare Işıkları	52
Şekil 24.	Minare Kesiti	52
Şekil 25.	İzli Yollu İç Avlu	53
Şekil 26.	Cami Gece Aydınlatması	54
Şekil 27.	Cami Girişi İçeriden Görünüm	54
Şekil 28.	Cami Ana Giriş Kapısı	55
Şekil 29.	Engelli Giriş ve İbadet Alanı	56
Şekil 30.	Üstten Engelli İbadet Alanı	57
Şekil 31.	Engelli İbadet Alanı	57
Şekil 32.	Halı Saf Düzeni	58
Şekil 33.	Genel Saf Düzeni	59
Şekil 34.	Lift	60
Şekil 35.	Cami İndüksiyon Ses Devresi	61
Şekil 36.	İndüksiyon Ses Devre İşareti	62
Şekil 37.	Perdeye Cuma Hutbesi Metni	63
Şekil 38.	Ses Konsolu	64
Şekil 39.	İşaret Dili İle Cuma Hutbesi	65
Şekil 40.	İşaret Dili Tercümanı	65
Şekil 41.	Cami Broşürü	66

Kısaltmalar Listesi

TSE	Türk Standartlar Enstitüsü
ADA	American Disability Act (Amerikan Engellilik Sözleşmesi)
DDA	Disability Discrimination Act (Engelli Ayrımcılık Sözleşmesi)
BM	Birleşmiş Milletler Örgütü
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
AB	Avrupa Birliği
ET	Evrensel Tasarım
HHC	Hacı Hasan Camii
a.g.k	Adı geçen kaynak
a.g.e	Adı geçen eser
vb	Ve benzeri
Özida	Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri

1. Giriş

Bu bölümde ortaya konan modelin problemine, amacına, önemine, sınırlılıklarına, kullanılan kavramların tanımlarına ve araştırma yöntemine yer verilmiştir.

1.1 Problem

Dünyada 650 milyondan fazla engelli yaşamaktadır. Aileler, yakınları, ilişki içinde buldukları insanlar dikkate alındığında engellilik günlük yaşamda iki milyar insanı ilgilendirmektedir. Engelli bireyler dünyanın en dezavantajlı grubudur. Okula gitme, iş bulma, sosyal hayata katılma, evlenme, ulaşım, sağlık, konut, kamusal alanlardan yararlanma, iletişim imkanları sınırlıdır. Engelleri ve ayrımcılık nedeniyle toplumun kıyısında yaşarlar ve çoğunlukla yoksuldurlar. İnsan haklarına en az saygı gösterilen gruptur.

Dünya nüfusunun artmasıyla engelli sayısı da artmaktadır. Savaşlar, doğal afetler, yetersiz sağlık hizmetleri, bulaşıcı hastalıklar, açlık, trafik kazaları nedeniyle çok sayıda insan engelli olarak kalmaktadır.¹ Engelliler için en büyük sorun ulaşılabilirliktir. Her ne kadar kanun, tüzük ve yönetmelikler ortak kullanılan alanların herkesin erişimine uygun olarak düzenlenmesini gerektirmesine rağmen gerçek durum farklıdır. Kamusal alan olarak adlandırılan bu yerlere çoğu zaman ulaşmak mümkün değildir. İbadet alanları, Türkiye özelinde camiler de bu kapsamdadır.

Engelli bireylerin en büyük sorunu, içinde yaşadığı topluma bütün yönleriyle katılamamaktır. Ön yargılardan dolayı camilere ve ibadet alanlarına bir iletişim ortamı olarak bakılmamakta ve yeterli önem verilmemektedir. Halbuki yaygınlık olarak bakıldığında camiler okullardan daha fazla sayıdadır.² En ufak yerleşim merkezinde bile en az bir veya iki cami bulunmaktadır. Alışveriş merkezlerinde, yol

¹ Aile ve Sosyal Politiklar Bakanlığı (2012). *Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme ve ihtiyari protokolü konusunda parlamenterlere yönelik el kitabı..* Ankara, s1.

² Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB]. *Stratejik plan 2012-2016*, Hizmet sınıfı arına göre personelin dağılımı, s.38 . http://www.diyanet.gov.tr/strateji_gelistirme_baskanligi/dokumanlar/diyanet_stratejik_plan.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2013)

istasyonlarında, çarşılarda, apartmanlarda mescitler bulunmaktadır. Bu sayılara Kur'an kursları da eklendiğinde tablo daha da genişlemektedir.

Dinin engellilere bakışı olumludur. İslam dini insanlara birbirine yönelik sorumluluklar yüklemiştir. Bir toplulukta bir kişi açlıktan, kışın sokakta kalıp donarak ölse o çevredeki bütün insanlar bundan sorumludur. Din bu anlamda ihtiyaç sahibi ve yoksulluk içinde bulunan kişiler için pozitif bir ayrımcılık yaparak diğer kişilere sorumluluk yüklemektedir. Engellilerin günlük hayata katılmalarını sağlayacak her türlü çabayı da bu kapsamda ele almaktadır. İslam inancına göre komşuların birbirleri üzerinde hakları vardır. Komşu açken tok yatılmaz. İki kişinin üç günden fazla dargın kalması uygun değildir. Engelli bireylerin hayatını kolaylaştıracak her türlü çözümü geliştirmek ve bunun farkında olmak diğer kişilerin sorumluluğudur.

İslam dininin ilk dönemlerinden itibaren camiler önemli bir sosyal merkezdir. İslam Peygamberinin Medine'ye hicret ettikten sonra ilk yaptığı bina camidir. Çünkü cami ibadet yapılan yer olmanın yanısıra eğitimin yapıldığı, günlük kararların tartışıldığı, yabancı heyetlerin karşılandığı ve ağırlandığı bir mekandır. Günlük hayat cami merkezliydi.

Osmanlı mahalle yapısında da cami önemli bir sosyal alandı. Osmanlı mahalleleri camiye merkez olarak kurulmuştu. Yollar, sokaklar camide keşişirlerdi. Mahallenin meseleleri camide çözüme kavuşurdu. Camilerin çevresinde hamamlar, imarethaneler ve hastanelerde yer almaktaydı.³ Camileri halk yapar, bakımını ve masraflarını öderdi. Cami görevlilerinin ücretleri de yine halk tarafından ödenirdi. Nüfus kayıtları, tebliğler, resmi bildirimler buradan yapılırdı. İlk eğitimde burada başlardı. Muhtarlık kurumunun yaygınlaşmasından önce cami imamı bütün resmi işlemleri yaparlardı.

Günümüzde camiler sayı olarak artmalarına rağmen sosyal merkez olma özelliklerini kaybetmişlerdir. Camiler bu nedenle engelliler için de eğer erişim sorunları ortadan kaldırılabilirse en kolay ve en çok ulaşabilecekleri sosyal alanlar olarak gözükmektedir.

³ M. Bayartan (2005). Osmanlı şehrinde idari bir birim: Mahalle. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 13, s .99.

Modern şehirlerde insanlar kalabalık içinde yalnızlığı yaşamaktadır. Çoğu zaman komşusunu dahi tanımamaktadır. Engelliler bu kalabalık içinde evlerine kapanmakta ve daha fazla yalnızlaşmaktadır.

Camilerin, sokakların, sosyal ortamların engellilere uygun olarak yapılmasında ne başlangıç ne de sürdürme maliyetleri açısından bir fark yoktur. Dinin emirlerinde de değişiklik yoktur. Üstelik cami dernekleri ve cami görevlileri ülkemizde çok geri kalan gönüllü sosyal çalışmacıların öncüleri de olabilir. Camilerin bu anlamda tekrar bir yaşam merkezi olması engelliler açısından olumlu olacaktır. Cami derneklerinde ve sosyal yardım konularında gönüllü çalışan kişiler için gerekli olan, modellerin çeşitlendirilmesi ve örneklerin çoğaltılması olacaktır.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı; engellilerin günlük hayata katılmalarını kolaylaştıracak ve sosyalleşmelerine katkı sağlayacak ulaşılabilirlik modelini cami örneği üzerinden geliştirip, bu model doğrultusunda yapılacak uygulamalar ile iletişim etkinliğinin artışı sağlamaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır.

1. Engelli bireylerin sosyalleşmesinde, toplumsal hayata katılmalarında camiler ve diğer ibadet alanları yeterince ulaşılabilir mi?
2. Engellilerin hayatın her alanına katılmalarında camiler öncü olabilir mi?
3. Cami sosyalleşmesi engelli bireylerin iletişimini arttırabilir mi?
4. Evrensel tasarım ilkeleri cami ve diğer ibadet alanlarında uygulanabilir mi?
5. Engellilik ve engelli hakları konusunda din görevlileri bilinç oluşturmada katkı sağlayabilir mi?
6. Ulaşılabilir cami modeli ülke ve dünya düzeyinde örnek olabilir mi?
7. Camiler sosyal merkez olarak engellilere uygun sosyal toplanma alanları haline getirilebilir mi?

1.3. Önem

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme⁴ engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve yaşamın bütün alanlarına etkin katılabilmeleri için Taraf Devletlerin yükümlülüklerini sıralamaktadır. Sözleşmeye göre imza sahibi devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde kırsal ve kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri almak zorundadır. Ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde hazırlanması, gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için de makul düzenlemeler yapılması gereklidir. Engellilerin fiili eşitliğini hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler ayrımcılık olarak nitelendirilmez.⁵

Temel insan haklarının olmadığı, savaşların, çatışmaların sürdüğü, insanların eğitim alamadığı, açlık sınırında yaşadığı, temel sağlık hizmetlerine erişemediği, işsizlik ve yoksulluğun, açlığın hüküm sürdüğü coğrafyalarda ibadet alanlarının ulaşılabilir olması düşünülemez. Dinler kardeşliği, yardımı, insan haklarını savunsa da gerçek durum farklıdır. Halbuki ibadet en temel haklardan biridir ve kısıtlama getirilemez. Ancak engelliler boyutundan bakıldığında pek çok alanda olduğu gibi ibadet alanları da ulaşılabilir değildir.

Camiler herkese açıktır. İletişim ortamı olarak bakıldığında camiler engellilerin toplumun diğer üyeleriyle kaynaşabileceği en uygun ortamlardır. DİB verilerine göre Türkiye genelinde Cuma namazlarında toplanan insan sayısı yaklaşık yirmi milyon kişidir.⁶ Camilerin ulaşılabilir olması engellilerin sosyal hayata katılımını ve engelli farkındalığını arttıracaktır.

1.4. Sınırlılıklar

1. Model sadece bir camide uygulanmıştır.

⁴ Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009/15137 Bakanlar Kurulu Kararı, Resmi Gazete. 27288; 14 Temmuz 2009

⁵ a.g.k

⁶ DİB (2012-2012), s.57.

2. Model geniş bir coğrafi yelpaze içinde sadece bir bölgede, Eskişehir Odunpazarı İlçesi Hacı Hasan Sokak 9 numarada, Hacı Hasan Camiinde uygulanmıştır.
3. Model alanında yapılan ilk örnek olması nedeniyle uygulamayı değerlendirecek ve karşılaştırma yapacak veriler bulunmamaktadır.
4. Model sonuçları sınırlı sayıda kullanıcıyla yapılan görüşmelerde elde edilmiştir.
5. Model daha çok erkek engelli grupları ile denenmiştir. Kadınların yoğun cami kullanımı daha çok Ramazan döneminde olmaktadır. Bu sırada ayrı bir çalışma yapılamamıştır.

1.5. Tanım

Engelli: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir.⁷

Ulaşılabilirlik; fiziksel çevreye ve burada verilen hizmetlere, bilgi ve mesajlara ulaşabilmektir. Sağlık, rehabilitasyon, eğitim, istihdam, eğlence, dinlenme, spor, sanat ve kültür gibi hayatın bütün alanlarındaki haklardan ve hizmetlerden eşit olarak yararlanabilmektir.⁸

Dini alanların ulaşılabilirliği, engellilerin de kullanımı için her türlü düzenlemeyi gerekli kılar. Bu ifade, fiziksel düzenlemeler, işitme ve görme donanımları, engel türlerine göre eklenecek diğer servis ve hizmetleri de içine alır.

”İletişim”, erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, insan okuyucusunu,

⁷ Özürlüler ve bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında kanun, (5378 S.K) Resmi Gazete. 25868; 7 Temmuz 2005.

⁸ Başkakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı 2010/2011” Resmi Gazete. 27757; 12 Kasım 2010.

beden dilini, diğer tür ve biçimdeki ve farklı araçlarla gerçekleşen iletişimi içermektedir.

“Evrensel tasarım” ve “kapsayıcı tasarım”, ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir tasarıma veya uyarlanmaya gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilmesi şeklinde tasarlanmasıdır. Evrensel tasarım” ve “kapsayıcı tasarım”, gerek duyulduğu takdirde özel engelli gruplar için yardımcı cihazların tasarımını da kapsamaktadır.⁹

“Makul düzenleme”, engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.¹⁰

“Süreğen hastalık” kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarını engelleyen sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (kan, kalp damar, solunum, sindirim sistemi, idrar ve üreme yolları hastalıkları vb)¹¹

“Ortopedik Özürlü” kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişidir.¹²

1.6. Yöntem

1.6.1 Araştırmanın amaç ve kapsamı

Araştırmanın amacı, bütün engel gruplarına göre yeniden düzenlenen Hacı Hasan Camiinin erişebilirliğinin kullanıcılar tarafından algılanmasının değerlendirilmesidir.

Araştırmanın kapsamını engelli bireylerin, cami cemaatinin, din görevlilerinin camiye ulaşım ve cami içerisinde hareket yeterliliklerine ilişkin sorunlar belirlemiştir.

1.6.2 Araştırmanın yöntem ve tekniği

⁹ Universal Design: Process, Principles, and Applications, <http://www.washington.edu/doiit/Brochures/Programs/ud.html> (Erişim Tarihi :12. 10.2011)

¹⁰ Engelli hakları sözleşmesi, Tanımlar.

¹¹ Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Toplum özürlülüğü nasıl anlıyor. Tanımlar, s.27. <http://www.ozuida.gov.tr/guncel/ToplumOzurluluguNasilAnliyor.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2013)

¹² a.g.k,s28

Araştırma, kalitatif yöntemin odak grup tartışmaları tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Grup tartışmaları, yarı yapılandırılmış tartışma akış formu çerçevesinde yürütülmüştür.

1.6.3. Araştırmanın evreni ve örneklem

Araştırma evrenini, Hacı Hasan Camii iç ve dış paydaş grupları oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise iç paydaşları temsilen cami görevlileri ve HHC Derneği yöneticileri, dış paydaşları temsilen ise ortopedik engelli tekerlekli sandalye kullanan, işitme engelli, görme engelli, yaşlı, camiye devam eden bireylerden grup tartışmasına katılmayı kabul eden 20 birey oluşturmaktadır.

1.6.4. Odak grup çalışması

Yöntemde aynı amaç ve gereklilikleri yerine getirmek üzere benzer özellikler taşıyan 6 - 12 kişi, bir kolaylaştırıcı eşliğinde bir araya gelerek grup ortamında tartışmışlardır. Kolaylaştırıcı, grubu önceden belirlenmiş bir tartışma akışı çerçevesinde yönlendirerek yaklaşık 2 saatlik bir zaman diliminde hedeflenen bilgileri derlemiştir.

Araştırma ölçütlerine uygun üyeler belirlendikten sonra bu kişilerle kolaylaştırıcı eşliğinde cami içinde yüz yüze görüşmeler yapılmış ve görüşme tekniği hakkında bilgi verilmiştir. Grup büyüklüğü birinci odak grup görüşmesi için 6; ikinci grup görüşmesi için 12 olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, caminin 2 görevlisi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin sıra, tarih ve grup büyüklükleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Görüşme sıra, tarih, grup tablosu.

Birinci grup 6 kişi	İkinci grup 12kişi	Üçüncü grup 2kişi
12.10.2012	19.10.2012	19.10.2012

Odak grup görüşmelerinde süre, en az 1 en çok 2 saat arasında değişmiştir. Grup büyüklüğü 6-12 kişi ve her birine en az 10'ar dakika konuşma süresinin yeterli olacağı düşünülmüştür.

Odak grup görüşmeleri, belirtilen tarihlerde Cuma namazı sonrası cami içinde gerçekleştirilmiştir.

Görüşme esnasında katılımcıların birbiriyle etkileşim kurabilmesi için yuvarlak masa düzeninde oturma şekli tercih edilmiştir. Grup oturumları 3 ayrı gruba uygulanmış olup 12.10.2012 ile 19.10.2012 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 6 kişilik ilk grup, restorasyon öncesinde de camiye devam edenlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu grup, geçmişi ile bugününün bir karşılaştırmasını yapmıştır.

12 kişilik 2. grup ve 2 cami görevlisi ile 19.10.2012 tarihinde grup uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Oturumlarda kayıt cihazının yanı sıra yazılı kayıt da tutulmuştur. Her grup oturumu, araştırmacı ve gözlemci tarafından kayıtlara geçirilmiştir.

Odak grup görüşmeleri, tanışma, görüşme ve son söz/kapanış aşamaları olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Tanışma aşamasında ilk olarak araştırmacı kendisi ve araştırma hakkında bilgi vermiş ve bunu takiben grup üyelerinin isim, yaş, medeni durum, meslek ve oturulan yer gibi genel bilgiler aracılığıyla kendilerini tanıtmaları sağlanmıştır.

İlk oturumdan sonra gerçekleştirilmiş olan diğer iki odak grup görüşme oturumunda da ısınma aşamasında bir önceki oturumlar özetlenerek yeni oturumun amacı hakkında bilgi verilmesi, duygu ve düşüncelerin paylaşılması sağlanmıştır.

Isınma aşamasından sonra görüşme aşamasına geçilmiş, burada araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan görüşme formu yardımıyla veriler toplanmıştır. Oturumlar için ayrı bir görüşme formu kullanılmıştır. Oturumlarda açık uçlu ve deşme sorularıyla ayrıntılı bilgi alınması sağlanmıştır.

Kapanış aşamasında görüşmeye ayrılan süre 20 dakika ile sınırlandırılmıştır. Bu süre zarfında araştırmacı tarafından ortaya çıkan sorun alanlarının her bir odak grup görüşme oturumunda kısaca özetlenmesi ve görüşme ile ilgili üyelerin düşünce ve duygularının alınması sağlanmıştır.

1.6.5. Veri toplanma ve form hazırlama

Bu araştırmada kullanıcı profilinin belirlenmesine ve kullanımın değerlendirilmesine yönelik iki bölümden oluşan bir form hazırlanmıştır.

Tablo 2. Tanımlayıcı bilgiler tablosu

Adı Soyadı	
Cinsiyeti	
Yaşı	
Eğitim	
Mahallesi	
Camiye geliş sıklığı	Günde, haftada, ayda, Cuma günleri vb.
Engellilik durumu	
Kullanılan araç, cihazvb.	

Camiye erişilebilirlik ve caminin kullanılabilirliğinin değerlendirildiği Tablo 3'deki formda; konuttan camiye erişilebilirlikten cami mekanının kullanılabilirliği ve caminin mekan olarak ibadetin yapılmasına uygunluğuna kadar caminin kullanılabilirliğini temel alınmaktadır.

Tablo 3. Ulaşılabilirlik soruları

Konut-cami arası yürüme mesafesi ne kadar / uzunluk ve zaman olarak?
Konut-cami güzergahı erişilebilir mi, engel var mı?
Günün her zamanında erişilebilirlik engelsiz olarak güvenli bir şekilde yapılabilir mi?(sabah ve akşam saatlerinde güzergahın aydınlık ya da karanlık olmasından kaynaklanan problemler var mı)
Caminin bahçe kapısına kadar erişimde herhangi bir problem yaşıyor mu?
Cami bahçe kapısı rahatlıkla açılıyor mu?
Cami abdest alma mekanı, tuvaletleri ve bahçesi kullanılıyor mu, kullanımda engel yaşıyor mu (engelsiz olarak bahçede dolaşılıyor mu, abdest alınabiliyor mu, tuvalet ve lavabolar kullanılıyor mu?)
Cami içine giriş erişilebilir mi?
İç mekanda erişilebilirlikle ilgili problem yaşıyor mu?
Cami iç mekanı yatay ve düşey olarak erişilebilir mi?
İbadet sırasında erişilebilirlikle ilgili sorun yaşıyor mu?
İbadet sırasında (varsa) engelden dolayı sorun yaşıyor mu?
Özel günlerde (Cuma, bayram, teravih vb.) ibadet sırasında (varsa) engelden dolayı sorun yaşıyor mu?
Camide (varsa) engel(iniz)e uygun / engellilere düzenlemeler ibadetinizi etkiliyor mu?
Hacı Hasan Ağa Caminin ibadet için tercih nedeni.
Camide engelinize uygun / erişilebilirliği artırmak için neler yapılmalı?

1.6.6. Araştırmanın yapıldığı yer ve özellikleri, konum

Araştırma, Eskişehir Odunpazarı Kentsel Sit Alanı, Alanönü Mahallesi Hacı Hasan Sokak 9 numarada yer alan HHC’de gerçekleştirilmiştir.

1.6.7. Veri analiz tekniği

Odak grup toplantılarında ses kayıt cihazıyla toplanan verilerin deşifresi ve çözümlenmesi yapılarak nitel analiz tekniklerinden betimleyici analiz tekniğiyle analiz edilmiştir.

2. Engellilik, Din, İletişim ve Sosyalleşme.

2.1. Engelliliğin Tarihçesi

İlk çağlarda insanların yaşam süreleri kısıtlıydı. Ağır el işleri, yetersiz beslenme, hastalıklar, kötü barınma şartları, yetersiz tedavi nedeniyle Roma'da bile hür vatandaşların yaşam süreleri 37- 44 yaş arasıydı. Doğuştan gelen engellilik yanı sıra kötü yaşam şartlarından dolayı da engellilik ve kalıcı rahatsızlıklar yaygındı. Spartalılarda devlet ana babanın rızasına bakmaksızın engelli doğan çocukları öldürürdü.¹³ Eski Yunan ve Roma'da engelli doğan çocukların anne ve babalarının günahları nedeniyle tanrılar tarafından ceza olarak gönderildiğine inanılırdı. Roma kanunlarına göre baba, doğan çocuğun kaderi hakkında, yaşaması veya ölmesi, mutlak yetkiye sahipti. Baba, engelli doğan çocuğu öldürebileceği gibi satabilirdi . Yaşamaya izin verilen ve satılan engellilerin bir kısmı eğlence amaçlı olarak kullanılırdı. Bunun yanı sıra, özellikle savaşlar nedeniyle engellilik yaygındı. Hatta savaşlarda yaralanıp kendi başlarına yaşamlarını sürdürmede zorluk çeken savaş gazileri için de yardım kurumları vardı.

Ortaçağ batı dünyasında ise zihinsel engellilik, sağırılık, epilepsi doğa üstü güçlere bağlanırdı. Şeytandan kaynaklanan bu rahatsızlıkların tedavisi için de sonunda ölüme varan yöntemler kullanılırdı. Engellilerin içine şeytan girdiğine ve ruhlarını kurtarmak gerektiğine inanılırdı. 1400'lü yıllarda kilise öncülüğünde cadı avları başlatıldı. Yüzlerce insan cadı olduklarına inanılarak yakıldı. Ne yazık ki bu insanların büyük çoğunluğu engellilerdi. Kilisenin, engelliliği bir günahın nedeni ve sonucu saymasıyla bu vahşet meydana gelmişti. Fakat cadı avına öncülük etmiş olan kilise engelli haklarının gelişmesinde ve engellilerin korunmasında da öncülük etmiştir. XV yy'dan itibaren batıda insan haklarının ve demokrasinin gelişmesine paralel olarak engelliler konusunda da değişim başlamıştır.¹⁴

Dinin insanlara bakış açısı engellilere olan davranış ve tutumları da yakından belirlemektedir. İslam dinine göre insanlar masum, günahsız ve eşit olarak dünyaya gelirler. Hristiyan inancında ise çocuk, doğumundan sonra vaftiz edilerek arındırılır.

¹³ G.Albrecht, ve K. Seelman (2003) Handbook of disability studies. London: Sage Publications, s.15

¹⁴ a.g.e,s18

Bu temel bakış açısı insanın bundan sonraki yaşamını da yakından etkilemektedir. Bu nedenledir ki ortaçağda batı dünyasında sözde tedavi için insanlar yakılırken, Selçuklu ve Osmanlı'da engellilik sadece fiziksel farklılık olarak algılanıp fakirler, düşkünler, yoksullar, yolcular için aşevleri, şifahaneler; zihinsel engelliler için de müzikli tedavi yöntemleri uygulanmaktaydı. Camiler, vakıfların desteğinde içinde eğitimin, sağlık hizmetinin verildiği, yoksulun doyurulduğu, zihinsel engellinin barındırıldığı ve yaşatıldığı bir yaşam merkeziydi.

Medeniyetin insanlara bakış açısı, engellilere olan davranışları da belirlemektedir. Osmanlı döneminde fiziksel ve zihinsel engellilik insanları diğerlerinden ayıran ve farklılaştıran bir özellik değil kişiyi tanımlayan bir sifattan ibaretti. Osmanlı yönetiminde topal, aksak, sağır, kör lakaplarıyla anılan çok sayıda idareci vardır. Bu sıfatlar aşağılama için kullanılmamıştır.

Engelliler yaşamın içinde yer alıyorlardı. Özellikle sarayda padişahın en yakınlarında dilsizler önemli görevler üstlenmişti. Bu kişiler Osmanlı İşaret Dili olarak tanımlanan bir iletişim yöntemi kullanıyordu. Hatta gece karanlık ortamlarda bu dilin, dokunarak desteklendiği bilinmektedir.¹⁵

Batıda engelliler konusunda yaşanan gelişme özellikle II. Dünya savaşı sonrasında çok sayıda savaş gazisinin geride kalmasına çözüm arayışlarıyla doruk noktasına ulaştı. Ancak bu dönemde bile Batının medeniyet ve insan algılamasını meydana getiren Yunan ve Roma kültürünün engelliye bakış açısının kötü yansımaları görüldü. Bunlardan ilki Nazi Almanya'sında ari ırk yaratmak uğruna engellilerin öldürülmesidir. II. Dünya Savaşı'nın başında, zihinsel ve fiziksel özürlü kişiler ile akıl hastaları, Nazilerin "T-4" ya da "ötenazi" olarak adlandırdıkları program kapsamında öldürülmek üzere hedef olarak belirlendi.¹⁶

Ölüme mahkûm edilen hastalar Almanya ve Avusturya'daki altı kuruma gönderilerek, burada özel olarak inşa edilmiş gaz odalarında öldürüldü. Özürlü bebekler ve küçük çocuklar da iğne ile ölümcül dozda ilaç verilerek ya da aç

¹⁵ <http://www.independentliving.org/miles200907.html> (Erişim Tarihi. 12.01.2013)

¹⁶ <http://www.usmmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007683> (Erişim Tarihi . 14.02.2013)

birakılarak öldürüldü. 1940 ve 1945 yılları arasında 200.000 civarında özürlü insan öldürüldü.¹⁷

Engelli hakları, içinde yaşadığımız yüzyılda tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ileri düzeydedir. Ancak son on yıla kadar engelliler sosyal refah ülkesi olarak bilinen, engellilerin en çok korunduğu İsveç'te bile “institute”¹⁸ olarak tanımlanan bakım merkezlerinde kalmak zorunda idiler. Devlet engelliliğe sağlık açısından bakıp ailenin rızası olmaksızın çocuğu alıyor ve sadece engellilerin kaldığı merkezlere gönderiyordu. 1960'larda zihinsel engelliler için 14.000, psikiyatrik hastalıklar için de devletin denetimi altında 36.000 merkez bulunuyordu.¹⁹

Bu sistem çok eleştiri aldı ve 2000'li yıllardan itibaren buralar kapatıldı. Engellilerin toplum içinde ve yaşadıkları mekanlarda desteklenmesi görüşü ağırlık kazandı ve sosyal yardımlar bu şekilde yönlendirildi. Diğer batı ülkelerinde de bu uygulamadan vazgeçilerek engellilerin buldukları fiziki ve sosyal ortamlardan ayrılmaya zorlanmadan kişisel ihtiyaçlarına uygun desteklenmesi görüşü yaygınlık kazandı.

İslam Peygamberinin yaşadığı dönemde engellilerin toplumdan soyutlanmadığı ve kamu hizmetlerinde görev aldıkları tarih kitaplarında kayıtlıdır. Bu dönemden neredeyse sekiz asır sonra engelliler sarayda ve toplum içinde ayrımsız yaşayabiliyor ve yeteneklerine uygun işler yapabiliyordu. Zihinsel engellilik ise delilik ve dahilik arasında meczupluk olarak algılanıyor ve yadırganmıyordu. Günümüzde engellinin hayatını kolaylaştıracak teknoloji yaygınlaştı ama bilinç veya farkında olma diye tanımladığımız insani boyutta geriye gittiğimiz görülmektedir

2.2. Engellilik Tanımı

Engellilik için pek çok tanım yapılmaktadır. Genel olarak iki modelden söz edilebilir. “Tıbbi model”, engelliliği beden işlevlerinin bozulması olarak ele alır.

¹⁷ a.g.k

¹⁸ <http://www.sweden.se/eng/Home/Society/Accessibility/Facts/Swedish-disability-policy/> (Erişim Tarihi: 17.12.2012)

¹⁹ <http://en.misa.se/admin/UploadFile.aspx?path=/UserUploadFiles/200611413.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.12.2012)

“Sosyal model” ise engelin sadece bireysel eksikliklerden değil fakat bunun yanısıra toplumsal kısıtlamalardan da kaynaklandığını savunur.²⁰

“Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar”²¹ BM tarafından engelli olarak tanımlanmaktadır. Buna göre fiziksel hareketlilik, el becerileri, el ayak koordinasyonu, hareketlerini kontrol edebilme, cisimleri kaldırma taşıma itme, konuşma, işitme, görme bozukluğu, öğrenme ve anlama için hafıza ve dikkat, tehlike algısı gibi sıralanan temel becerilerden bir veya birkaç tanesi eksik olanlar engelli olarak kabul edilmektedir.

Sosyal model ise daha geniş bir açıdan bakmaktadır. Kişi işitme kaybı nedeniyle engelli olarak kabul edilemez. Eğer bu kişinin katıldığı ortamlara işaret dili tercümanı veya yardımcı işitme cihazları konulursa tam katılım sağlanabilir. Engel fiziksel bir farklılıktır. Engelli olarak tanımlanan kişi eğer çevre faktörleri ihtiyaçlarına göre düzenlenebilirse engeli aşabilir. Engellilik toplumun bu yönde gerekli düzenlemeyi yapmamasından kaynaklanmaktadır.²²

Günümüzde engelli tanımlamasında en temel ayırım doğuştan gelen ve sonradan ortaya çıkan şeklindedir. Doğum öncesi ve doğum sırasında ortaya çıkan engelliliğin pek çok nedeni vardır. Bunlardan bir kısmı önlenemez niteliktedir. Sonradan edinilen engellilik ise yaşlılıktan kaynaklanan sağlık sorunları, iş ve trafik kazaları, savaş, terör, deprem gibi nedenlere dayanmaktadır. Bunların bir kısmı da yine önlenemez niteliktedir.

Engellilik beş başlıkta ele alınabilir. Zihinsel engelliler, görme engelliler, işitme ve konuşma engelliler, ortopedik engelliler, süregelen engelliler (yaşlılar). Engel türlerine dikkat dağınıklığı hiperaktivite, kronik hastalıklar, kalıcı beyin hasarları, bilişsel zorluklar da eklenebilir.²³

²⁰ http://www.pcs.org.uk/en/equality/disability_equality_toolkit/defining_disability.cfm (Erişim tarihi : 14.11.2012)

²¹ Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme,
²² http://www.ozurluveyasli.gov.tr/upload/Node/8321/files/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf
s.35, (Erişim tarihi : 14.11.2012)

²³ <http://dso.dasa.ncsu.edu/types-disabilities> (Erişim tarihi : 11.01.2012)

2002 TUIK verilerine göre Türkiye’de toplam engelli nüfus % 12.29 dur. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel engelli nüfus % 2.58, süregelen hastalığa sahip nüfus % 9.70 tir.²⁴

2.3. Engellilikten Kaynaklanan Sorunlar

Engelli, günlük hayatını sürdürürken pek çok sorun ve engelle karşılaşır. DDA²⁵ bunları ekonomik, tıbbi ve sosyal olarak üç ana başlıkta ele almaktadır. Ekonomik sorunlar iki gruba ayrılmaktadır.

Birinci grupta engelli olmaktan kaynaklanan düşük gelir ve yoksulluk gelmektedir. Fiziksel zayıflık, yeterince eğitim alamamak, işverenlerin önyargıları ve kötü tutumları, iş bulma zorlukları, düşük ücretler engellileri sosyal yardımlara bağımlı kılmaktadır. Günlük yaşam gereksinimlerini zorlukla sağlayan kişilerin elbette topluma tam katılımları da mümkün değildir.

İkinci grupta engellinin içinde bulunduğu ailenin sosyoekonomik durumudur. Fakir bir ailede doğan engelli, akranlarına göre daha zayıf eğitim alabilmektedir ve iş edinme zorluğu nedeniyle ailesine bağımlıdır. Zengin bir ailede doğmuş olan engelli ise daha fazla imkanlara sahip olabilmekte²⁶ ve en azından bulunduğu çevre onun kullanımı için düzenlenebilmektedir.

Sosyal sorunlar; önyargılar ve ayrımcılık, esnek olmayan ve genele yönelik düzenlemeler, bilgi ve binaların ulaşılabilir olmaması, ulaşılabilir olmayan taşıma sistemleridir. Engelliler fiziksel farklılıklarından değil fakat onlara uygun düzenleme yapılmadığından sorun yaşamaktadır. Örneğin görme engelli biri donanımlar uygun düzenlenemediği için bilgiye, bir ortopedik engelli; düzenlemeler yapılmadığı için toplu taşıma vasıtalarını kullanmaya, sosyal ve kültürel alanlara ulaşmaya, ev ve iş ortamları uygun olmadığı için dışarıya çıkmaya başarılı olamamakta ve toplum dışına itilmektedir. Sosyal bakış açısından, sorun kişiden değil dış etkenlerden kaynaklanmaktadır.

²⁴ TUIK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması - Dönemi: 2010
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=5 (Erişim tarihi: 16.01.2013)

²⁵ DDA. Disability Discrimination Act, Engelli Ayrımcılık Sözleşmesi.
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents> (Erişim tarihi:02.03.2013)

²⁶ http://www.dlf.org.uk/factsheets/Disability_awareness.pdf (Erişim tarihi: 12.01.2012)

Tıbbi nedenlerde ise ağrı, fiziksel zayıflık, zihin yetersizliği, sınırlı hareket, ilaçlara bağımlılık kişinin çalışma süresini kısaltmakta verimli çalışmasına, iş bulmasına ve kendi yaşam şeklini düzenlemesine engel olmaktadır. Düzenlemeler normal insanlar için yapılıp engelliler dikkate alınmadığından sağlık sorunlarından dolayı kişinin haftada 40 saat yerine 15 saat çalışabilecek olması onun işsiz kalmasına neden olmaktadır.

2.4. Engellilerin Sosyalleşme ve İletişim Sorunları

Engellilerin en büyük sorunlarından biri iş edinme konusudur. Genel ekonomik yapı içerisinde iş sahibi olma oranları ortalamanın çok altındadır. Çalışanları ise düşük ücretler almakta ve yaşamlarını devam ettirmek için aile bireylerine veya sosyal yardımlara ihtiyaç duymaktadır. Engelli kişiler yoksul olmakta veya engelleri nedeniyle yoksulluğa düşmektedir. Bu nedenle engelli kişilerin topluma katılmaları ve diğerleri ile sağlıklı ilişkiler sürdürmesi önemlidir.

Engellilerin topluma katılmalarını engelleyen çok sayıda etken vardır. Öncelikli olarak engellerinden kaynaklanan fiziksel kısıtlamalar gelmektedir. Kendilerine bakan veya yardımcı olan insanların davranışları, fiziksel çevrelerinin ulaşılabilir olmaması, sosyal faaliyetlerin düzenlenmesinde engellilerin düşünülmemesi ve katılmak için mutlaka birisinden yardım almaya ihtiyaç duymaları diğer sorunlardır.

Arkadaşça ve sıcak bir ortamda sosyal faaliyetlere katılmak engelli kişiye toplumun bir parçası olduğunu gösterecek ve kendine duyduğu güveni arttıracaktır. Bir sosyal topluluğun parçası olmayı hissetmek psikolojik bir ihtiyaçtır. Bu inancı duymak ve yaşamak kişinin hayatına bir anlam getirecektir. Sosyal faaliyetlere katılmak iletişimi artırır ve aidiyet duygusunu güçlendirir.

Sosyalleşmenin ilk adımı evden dışarıya çıkmaktır. Engelli kişi kendi kararıyla istediği zamanlarda çıkabilmelidir. Sosyalleşme kendine duyduğu güveni arttırdığı gibi kendi kararlarını vermeye cesaretlendirir. Bu şekilde, engelli kişinin yaşam kalitesi artar, sağlık ve diğer hizmetlere daha kolay ulaşılabilir duruma gelir.

Sağlık ve engelliliklerin ağırlığına göre bu kişiler ancak aile bireyleri ile dışarı çıkabilmektedir. Arkadaş edinme ve birlikte sosyal olaylara katılım oranları düşüktür.

Engelli kişilerin dışarı çıkma kararlarını güvenlik ve endişe hisleri de yakından etkilemektedir. Karşılaşacağını öngördüğü veya yaşadığı sıkıntılar, yardıma ulaşma zorluğu, fiziksel ihtiyaçlarını karşılamada güçlükler, sağlık sorunlarının artması durumunda erişilebilir olması, kendini ifade güçlüğü, sosyal ortamdaki insanların ön yargıları onları evde kalmaya zorlamaktadır.

Spor karşılaşmalarını izlemek, takım tutmak, kulüp ve derneklere üye olmak, politik çalışmalara katılmak, kültür ve sanat çalışmalarına katılmak sosyalleşmeyi arttırdığı gibi kişiye bir sosyal dokunun parçası olduğunu hissettirmekte ve diğer bireylerle iletişimini arttırmaktadır. Düğün, cenaze, dini ve ulusal bayramlar, okul törenleri vb sosyal olaylar da sosyalleşme ve iletişim için önemli fırsatlardır.

İslam dininin ibadetleri camide, cemaatle birlikte yapmayı tavsiye etmesi engelli bireyin sosyalleşmesi ve diğerleri ile iletişim kurmasını sağlayan önemli bir yönlendirmedir.

2.5. Engellilik ve Din

Engellilik doğum, genetik faktörlere bağlı olabileceği gibi trafik kazası, depresyon, iş kazası, yaşlılık ve benzeri nedenlerle de sonradan ortaya çıkabilir. Bireyin kendisi veya çok yakını engelli olabilir. Bu durum hem engelliye hem de yakınlarını sıkıntılara sokar. Bireyin engelliliği kabul ederek en kısa zamanda durumuna uygun günlük yaşantısını kurması gerekmektedir. Kabul süreci oldukça zordur. Bu dönemde tıbbi tedavilerin yanı sıra bu zorlu süreci atlama için yakınlarından, çevresinden ve sosyal ortamından destek görmesi gerekir.

Engelliliğin ortaya çıkması engelli ve yakınları için bunalım ve zayıflık nedeni olabilir. İşte bu noktada inanç, zorluklar ve güçlükler karşısında dirençli ve dayanıklı olmayı sağlar. İnsana çalışma, yaşama ve başarıya gücü verir.

Din sabır, fedakarlık, mücadele vb. duyguları kuvvetli tutmak suretiyle hayatın acı ve ızdıraplarını hafifleten, yaşam gücünü besleyen, motive edici bir güç olarak kişiyi psikolojik olarak koruyabilmekte²⁷, ayrıca hayatın manasını öğretmek,

²⁷ V. Uysal (1996) Din psikolojisi açısından dini tutum, davranış ve şahsiyet özellikleri. İstanbul: Filiz, s. 123.

mesuliyet duygusunu geliştirip şahsiyet bütünlüğü sağlamaktadır.²⁸ Din insan hayatına bir anlam, zorluklar karşısında direnme gücü kazandırmaktadır.

2.6. Engellilerin Dini Hayata Katılımı ve İletişim

İslam bir iletişim dinidir. Dini kaynaklarda İslam'ın kişiler arası iletişime bakışı bireyin diğerleri ile etkileşim sağlamadan ve sosyal olmadan yaşantısını sürdüremeyeceği yönündedir. Sosyal davranış, iletişimin tecrübeler yoluyla paylaşılması, değerlendirilmesi ve korunmasından ibarettir. İslam dininin beş şartından namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmek, kişiler arası iletişimi ve sosyal dayanışmayı sürdürmeyi sağlayan kurallardır.

İletişim nefes almak, yemek gibi insanların varlıklarını sürdürmek, yaşantılarını aktarmak için en vazgeçilmez araçlardan biridir. İletişim ile bilgi, düşünce ve inanç paylaşılır. Din tanrıdan kaynaklanan mesajı peygamberleri aracılığıyla alıcı, hedef olan insanlara aktarmaktadır. Din genelde insanların maddi, manevi, sosyal, ekonomik, politik, yasal, yerel, ulusal veya uluslararası davranışlarını yönlendiren kurallar koyar ve hayat bu kurallar içinde akar. İslam dini de Kur'an, hadis ve sünnet yoluyla kurallar koymuştur. Bu kurallar, kişiler arası iletişimi ve etkileşimi, diğer dinlere mensup olanlarla barış, huzur içinde yaşamakla ilgili yolları gösterir.²⁹

İslam dini insanları değer olarak bütün varlıkların üzerinde tutmuştur. İnsan en şerefli, en üstün olarak yaratılmıştır. Yeryüzünde tanrının halifesidir. İnsan, diğer canlılardan farklı bir üstünlük olarak akıl ve dil sahibidir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran temel özellik iletişim kurabilmesidir.

Dünyaya gelen her insanın evrende var olan olanaklardan yararlanmaya doğal olarak hakkı vardır. "Allah, yerde olanların hepsini sizin için yarattı." Âyette insanlar arasında herhangi bir ayırım yapılmadan, yeryüzü nimetlerinin herkes için yaratıldığı ifade edilmektedir. Engelli insanları, bahşedilen bu nimet ve imkanlardan mahrum etmeye kimsenin hakkı ve salahiyeti yoktur. Aksine

²⁸ A. Bilgiseven (1985) Din sosyolojisi. İstanbul: Filiz, s.18.

²⁹ <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/africa%20media%20review/vol7no3/jamr007003008.pdf> (Erişim Tarihi : 12.01.2013)

engellinin de, bu evrenden istifadesini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması bir görevdir. Bu durum kul hakkı olarak değerlendirilmeli ve dini vecibe olarak telakki edilmelidir. Dolayısıyla onlara, tabiatın ve sosyal hayatın imkanlarından yararlanma noktasında önlerinde duran engelleri kaldırmamak haksızlık olur.³⁰

Müslümanlar için model olarak kabul edilen dönem, İslam Peygamberinin dini yaymaya başlamasından ölümüne kadar olan süreyi kapsayan “asrı saadet” yıllarıdır. Sonraki dönemlerde ve hatta günümüzde, karşılaşılan sorunlarda ve yeni uygulamalarda bu döneme dönerek örneklik veya benzerlik aranmaktadır. Bu nedenle dinin engellilere bakış açısını bu dönemin içindeki uygulamalara bakarak değerlendirmek gereklidir.

Hz. Peygamber’in, engellilere önem ve değer verdiğinin en güzel örneği onlara kamu alanında görev vermiş olmasıdır. Böylece onları topluma kazandırmaya çalışmış, onları toplumun üretken olmayan bir kesimi olarak görmemiştir....³¹ Engellilerin gerek bu vazifelerde görevlendirilmelerinde, gerek savaflara katılmalarına izin verilmesinde ve gerekse mescide gidip, gelmelerinde güçlük olmasına rağmen Hz. Peygamber’in görme engelli sahâbîlerin cemaate devam etmelerini ısrarla istemesinde, onların toplumdan tecrid edilmemeleri, yeteneklerine uygun alanlarda istihdam edilerek üretici bireyler olmaları, ideallerini gerçekleştirmelerine engel olmama ve onların kişiliklerini gerçekleştirmelerine yardımcı olma gibi hikmetli bir espri yatmaktadır.³²

İslam dini engelli, yaşlı, hareket sıkıntısı olanlar ve hastalar için de ibadetlerini yerine getirirken kolaylıklar sağlamıştır. Din kişiye gücünün üstünde bir yük yüklemeyi, kolaylaştırınız zorlaştırmayınız diye telkin eder. Camilere yönelik

³⁰ S.Sancaklı (2006) Hz.Peygamber’in engellilere karşı bakış açısının tespiti. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*,6 (2), s.47

³¹ H. Döndüren (2003). *İslâm’ın engellilere tanıdığı kolaylıklar ve ruhsatlar* (yayınlanmamış tebliğ), Ülkemizde engelliler gerçeği ve islam (sempozyum), DİB. Ankara s. 6. S. Sancaklı . (2006) Hz.Peygamber’in engellilere karşı bakış açısının tespiti. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*,6 (2) s.52.daki alıntı

³² a.g.e, s 53

ulaşılabilirlik modeli de kolaylaştırma, kapsama, tam katılımı sağlama ve engellilerin sosyalleşmesini arttırma çalışmasıdır.

Dini yukumluklerin bir kısmı bireysel olarak yerine getirilirken bazılarının toplulukla beraber yapılması zorunluluğu, dinin insanları bir araya getirip birbirlerini tanımaları, yakınlalaşmaları, yardımlaşmaları, iletişim kurmalarını sağlama amaçlıdır. Cuma namazı bunlardan biridir. Sadece cemaatle kılınan bir namazdır, tek başına kılınmaz. Vakit farz namazlarında imamla birlikte bir kişinin bulunması cemaat için yeterlidir, ancak cuma namazının kılınabilmesi için daha fazla kişinin bulunması gerekir. Bayram namazları da yine inananların bir araya gelmelerini sağlayan önemli günlerdir. Dini ibadetin yanı sıra bayram ritüelleri, ziyaret ve ikramlar bireyler arasındaki iletişimi ve yardımlaşmayı arttırmaktadır. Yine Ramazan aylarında oruç sonrasında Teravih namazları, iftar sofraları davetleri, toplu iftarlar diğer bireyleri tekrar görme ve onların durumlarını öğrenme için önemli fırsatlardır.

3. Model Uygulamasinin Öncesi Ve Sonrası

3.1. Tarihi Binalarda ve Alanlarda Ulaşılabilirlik

Yeni binalar eğer ulaşılabilir değilse bunu açıklamak için bir özür bulunamaz. Ancak tarihi binalara gelince durum farklılık göstermektedir. Bu binalar yapıma dönemlerinde güvenlik, estetik, gösteriş ve benzeri nedenlerle farklı şekilde yapılmışlardır. Yüksek basamaklar, heybetli sütunlar, dev kapılar, dar koridorlar, geçitlerle doludur ve çoğunlukla ağır malzemeler kullanılmıştır. Kullanım kolaylığından çok o dönemin hakim kültürünün yansıması dikkate alınmıştır. Bunlar aynı zamanda yenilemeyen ve gelecek dönemlere aktarılması gereken kültür mirasıdır.

Tarihi yapılar da; halen kullanılmakta olanlar ve anıt eser olarak korunanlar olarak sınıflandırılabilir.³³ Bazı tarihi yapılar halen bir işyeri, bir ibadet alanı, sosyal, kültürel faaliyetlerin yapıldığı bir ziyaret alanı olabilir. Bu durumda engelli, yaşlıları ve diğer dezavantajlı grupları dikkate alarak ulaşılabilirlik konusunda uygulamalar yapmak gerekir.

Anıt eser olarak tanımlanan ve tam koruma altındaki alanlarda, örneğin bir arkeolojik buluntu alanında bunu yapmak mümkün olmayabilir. Ulaşılabilirliği sağlama amacıyla yapılacak düzenlemeler o eserin tarihi kimliğini ve bütünlüğünü yok edebilir.

Herkesin kullanımına açık tarihi binalar ve yapılar da engellilerin kullanımı için ulaşılabilir olmak zorundadır. Bu demektir ki binanın yapısında bunu sağlamak için birtakım değişiklikler yapılmalıdır. Genellikle binanın tarihi özellikleri ve bütünlüğü korunarak bu sağlanabilmektedir. Bazen ulaşılabilirliği sağlarken acaba tarihi yapının özellikleri bozulur mu sorusu ortaya atılmaktadır.

Tam ulaşılabilirliği sağlamak gerçekten o yapının bütünlüğünü bozuyor olabilir. İşte bu nedenle tarihi yapıların titizlikle korunduğu ülkelerde birtakım yasal

³³ www.ahg.gov.ie/en/Publications/HeritagePublications/BuiltHeritagePolicyPublications/Accesspdf
(Erişim tarihi :21012013)

düzenlemelerle neler yapılabileceği, hangi yardımcı yöntem ve araçların kullanılacağı belirlenmiştir.³⁴

Bu çalışmalar genellikle üç aşamada yapılır.

Birinci aşamada öncelikli olarak binanın tarihi önemi araştırılır, karakteristik özellikler tespit edilir.Sözü edilen nokta Anıtlar Kurulu veya ilgili bir başka kurum tarafından tescillenmiş ve koruma altına alınmışsa tarihi önemini öğrenmek için dosyasına bakılır. Ana özelliklerin yanı sıra ikinci üçüncü derecede önem taşıyan bina unsurları incelenir.³⁵ Tarihi karakter bozulmadan önemli olmayan alanlar, sonradan yapılan eklentiler, kısa bir süre önce yapılmış değişiklikler, ana giriş dışındaki giriş kapıları, servis alanları, binaya ulaşım yolları, ıslak doku alanları değişiklik yapmak için uygun olabilir.

İkinci olarak hali hazırda ulaşılabilirlik durumu ve neler yapılması gerektiği araştırılır. Ulaşılabilirlik değerlendirmesi engellilerle birlikte yapılmalıdır. Erişimi engelleyen bariyerler; bina ve alan girişleri, rampalar ve yürüme alanları, yürüme alanlarının yüzeyleri, rampaların genişlikleri ve eğimleri, park alanları, binay yüzey kot farklılıkları, kapıların ebatları ve ağırlıkları, yönlendirmeler, iç koridorlar, asansörler, ortak dinlenme alanları, tuvalet vb. ihtiyaç alanları bu araştırma sonucunda ortaya çıkarılabilir. Ancak tarihi alanlarda yapılacak ulaşılabilirlik çalışmalarında mutlaka ilgili kurumlardan izin almak ve plan tadilatı yapmak gerekir. En acil olanlardan başlayarak yapılması gerekenler sıralanmalıdır.

Son aşamada ulaşılabilirlik gerekleri ve binanın korunma nitelikleri değerlendirilir. Yapılacak düzenleme çalışması tarihi karakteri yok etmemelidir. İzin almadan hiçbir şekilde bu alanlarda çalışma başlatılamaz. Ulaşılabilirlik başlangıcı için öncelik ana giriş ve ortak kullanım alanlarıdır. Buna binaya ulaşım yolları da dahildir. İkincisi yiyecek servis ve programlara ulaşımıdır. Üçüncü öncelik dinlenme ve ihtiyaç alanlarıdır. Son olarak da ikincil ve acil durum alanlarıdır.

³⁴ <http://www.nea.gov/resources/accessibility/pubs/DesignAccessibility/Chapter4.pdf> (Erişim tarihi: 21.12.2012)

³⁵ [Comply with Accessibility Requirements, Whole Building Design Guide, National Institute of Building Sciences\(NIBS\),www.wbdg.org/design/comply_requirements.php](http://www.wbdg.org/design/comply_requirements.php) (Erişim tarihi :21.12.2012)

Tarihi binaların girişleri genellikle özellikleri olan ana kapılardan olmaktadır. Çoğunlukla merdivenli, ağır kapılı, heybetlidir. Eğer bu alan engelli girişi için düzenlenemiyorsa binanın tarihi karakteri bozulmadan yeni bir giriş açılabilir. Bu girişten uygun erişim sağlanabilir. Engelli ziyaretçiler yönlendirmelerle, uygun yol ve rampalarla binaya girebilir. Bu alanlar kapı tutamağından asansöre kadar birçok malzemeyle donatılabilir. İhtiyaç, oturma, telefon, su sebili, danışma noktaları engellilerin ziyaretini kolaylaştırır. Buralar düzenlenirken yenileme yerine tarihi karakteri destekleyecek uygulamalar yapılmalıdır.

Erişimi sağlamanın bir başka yolu da bina karakterine uygun ve aynı görsel malzemelerden yeni bir eklenti yapmak olabilir. Aynı alanda birbirine yakın fakat ayrı iki bina arasına yapılacak eklenti birçok sorunu çözebilir. Binalara geçiş bu eklenti ile sağlanabilir. Engellilerin en yakın park alanından ulaşımı, bina girişi, katlara ulaşımı, ihtiyaçlarını giderecek ve dinlenecekleri alanlar, çıkışları bu şekilde sağlanabilir.

Her şeye rağmen ulaşamayacak ve değişiklik yapılamayacak alanlarda görsel ve ses programları, bilgisayar destekli sunumlar, maketler, modeller ile özellikle görme engellilerin ziyaretine sunulabilir.³⁶

Tarihi alanların erişebilirlik çalışmasında tarihi binalarda yapılması gerekenler izlenmelidir.³⁷ Öncelikle hangi cisimlerin ve unsurların bu alanların ana özelliği olduğu araştırılmalıdır. Yaya yürüme alanlarının döngüsü, yaya yolu genişliği, kullanılan kaplama malzemesi, yüzeyi ve bitiş detayları, bu alanların çevresi değerlendirilmelidir.³⁸ Tarihi alan dokusunu bozmadan erişimi sağlayacak ikincil derecede yollar bulunmalıdır. Eğer bütün alana erişim sağlanamıyorsa, ziyaretçilere manzarayı görebilecekleri alanlar ve düzenekler hazırlanabilir.

Sürdürülebilir ve katılımcı toplumun en temel gereklerinden biri herkesin o toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerine katılabilmesidir. Tarihi eserlerde o toplumun yerel ve ulusal kültürünün, geçmişinin bir ürünüdür. Kültürel

³⁶ <http://www.access-board.gov/ada-aba/final.cfm> (Erişim tarihi :22.12.2012)

³⁷ <http://urbanreviewstl.com/2012/09/ada-access-into-historic-buildings-is-often-relatively-easy/> (Erişim tarihi :22.12.2012)

³⁸ <http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/AD2-08.htm> (Erişim tarihi : 22.12.2012)

miras olmanın yanı sıra günlük hayatın da parçasıdır. Bazı insanlar için var olan engeller bu alanlara ulaşmayı zorlaştırmakta bazen de imkansız kılmaktadır. Erişebilirliği sağlamak tarihi, sosyal ve ekonomik değerlere farkındalığı arttıracaktır.

3.2. Dini Yapılarda Ulaşılabilirlik

Ulaşılabilir kilise ve sinagog örnekleri daha çok gelişmiş Batı, ABD, Kanada gibi ülkelerde görülmektedir. Bu ülkelerde engellilik farkındalığı yüksektir ve yasal düzenlemeler erişimi zorunlu kılmaktadır. Kiliseler bu yasal zorunluluk dışında olmalarına rağmen kendiliklerinden düzenleme yapmaktadır.

Erişimi sağlamak için yapılan düzenlemeler; engelli park alanları, ulaşılabilir yollar, izli yollar, uygun ve yeterli genişlikte girişler, rampa ve asansörler, engel grubuna uygun yönlendirme işaretleri, görsel ve ses destekleme üniteleri, oturma ve dinlenme alanları, tuvaletler, iletişim için uygun telefonlar, ışık ve ses sistemleri, yazılı materyaller, işaret dili eğitimi, eğitilmiş personel, gönüllüler, kitle iletişim araçlarının kullanımı, ulaşım araçlarının düzenlenmesi kiliselerde görülmektedir. İnternet ortamında pek çok kaynakta ulaşılabilir kilise kriterleri listelenmiştir.³⁹ Bu sadece bina olarak yapılan düzenlemeleri değil, ibadet için kullanılan iç alanları ve ibadet sırasında ortaya çıkan ihtiyaçları ve çözümleri de kapsamaktadır. Bazı örneklerde kiliseler engelliler için uygun şekilde donatılmış araçlarla ulaşım servisi vermektedir.⁴⁰ Bu örneklerin yaşandığı ülkelerde devlet vatandaşlarından kilise adına vergi almakta ve bu kaynaklar bu tür düzenlemeler için kullanılmaktadır.

Batı ülkelerinde ve ABD’de çok sayıda müslüman yaşamaktadır. İbadet alanı olarak kullanılan cami ve mescitler aynı zamanda kültür merkezi gibi çalışmaktadır.⁴¹ Binaların fiziksel erişimi, park ve yürüme alanları, iç donanımları erişime uygun olsa da ibadet için kullanılan cami iç alanları sıradandır ve kiliseler ile karşılaştırıldığında neredeyse engelliler için yapılmış bir düzenleme yoktur. İslam dini ayrımcılığı yasak edip aynı dinden olanlara her türlü yardım ve desteği emretse de bu dinin mensuplarının engelliler konusunda farkındalık yaratacak bir çalışma yaptıkları

³⁹ <https://www.google.com.tr/search?q=accessible+church&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:tr:official&client=firefox-a> (Erişim tarihi :25.12.2012)

⁴⁰ <http://www.uumilwaukee.org/content/we%E2%80%99re-disability-accessible-church> (Erişim tarihi : 23.12.2012)

⁴¹ <http://www.islamcenter.com/> (Erişim tarihi: 23.12.2012)

söylenemez. Farklı dinden olma, kültürel kimliklerini kaybetme korkusu kapalı bir toplulukta yaşamalarına neden olmakta ve yaşadıkları toplumla bütünleşmelerini engellemektedir. İbadet alanlarının bireyler tarafından ortak katkıyla yapılması, buldukları ülkelerden maddi destek alamamaları, dini toplulukların birbirinden uzaklaşması, eğitim ve gelir seviyesinin düşük olması, kültürel kimlik bunalımı, dinin yöresel bir bağ gibi algılanması nedeniyle ibadet alanları da bu tablonun bir parçasıdır.

Türkiye'ye gelince, ibadet alanlarının bakım ve yaşatılması vatandaşlara bırakıldığı için karmaşa ve sıkıntı yaşanmaktadır. Çoğu zaman tarihi de olan bu alanlar düzenleme, bakım adı altında özelliklerini kaybetmektedir.⁴² Cumhuriyet döneminde cami mimarisi gelişmemiş ve ecdat eserlerinin kötü taklitlerinden ibaret kalmıştır. Çoğu zaman gelir sağlamak adına camilerin altına eklentiler yapılmış ve kötü örnekler çoğalarak bu alanların engelli, yaşlı kişilere erişimi neredeyse tamamen kapanmıştır. Genel olarak sıkıntı bilgi eksikliğidir.

Özellikle camilerde engellilere uygun düzenlemeden sadece rampa, asansör anlaşılmaktadır. Yapılan örnekler de bu konudaki özensizliği ve cehaleti göstermektedir. Örneğin Eskişehirin en önemli caddelerinden biri olan Hasan Polatkan'da bulunan yeni ve büyük bir caminin merdivenlerinden çıkmak engeli olmayanlar için bile zordur. Engelliler için sonradan camiye eklenen asansör sadece manuel tekerlekli sandalye kullanıcıları için olup akülü tekerlekli sandalye için uygun değildir. Bir başka camide rampa neredeyse 20 derece eğimlidir. Kaldı ki bütün bu zorlukları yenerek cami giriş kapısına gelen ortopedik engelli, aracıyla içeriye giremez. İşitme engelliler için Cuma günleri işaret dili tercümanının olması ise sadece sembolik ve görseldir. Şehrin hiçbir camisinde engelliler için tuvalet, abdest alanı düzenlemesi yoktur. Engelli kadınlar için de durum aynıdır. Camilerde kadınlar mahfili üst kattadır. Camiler neredeyse onlara kapalıdır. Geçmişte yapılan camiler bir yaşam alanı olarak düşünüldüğü için etrafında sosyal dokusu ve vakfiyeler nedeniyle gelirleri vardı. Günümüzde ise camiler heyetler tarafından idare edilmekte, Cuma günleri toplanan yardım dışında gelirleri olmamaktadır. Isınma ve diğer temel

⁴² <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/771920-camiler-ve-mimarlar> (Erişim tarihi: 30.12.2012)

harcamalarını bile zorlukla karşılanabilmektedir. Engelliler için fiziksel ulaşım zorluğunun yanı sıra caminin kendisi de hijyen, temizlik, ısınma, aydınlatma açısından uygun değildir.

Engelliler ve ulaşılabilirlik konusunda camilerde de diğer kamusal alanlar kadar sıkıntı vardır. Hacı Hasan camiinde yapılan ve model olacak çalışma duyarlılık, gayret, yönlendirme ile kolayca ulaşılabilir olacağını göstermektedir. Devletin bu alanda görevlendirdiği kurum ve yöneticilerin yönlendirmesi ile bu kolayca sağlanabilir. Üstelik modelin uygulandığı noktanın tarihi olması da zorlukların aşılabileceğini göstermektedir. Türkiye ekonomisi, kültürel birikimi, tarihi ile özel bir ülkedir. Bu alanda yapılacak çalışma muhtemeldir ki diğer İslam ülkelerine de örnek olacaktır. Model bu açıdan bakıldığında yerel bir uygulama örneğinin uluslar arası boyutlara çok kolay taşınabileceği özellikleri barındırmaktadır.

3.3. Modelin Dini Yapılara Getirdikleri

Model öncelikle cami gibi ibadet alanlarına erişim ve iç alanların engel gruplarına uygun olarak düzenlenmesi ve donatılması ile ilgili algılama boyutunu genişletmiştir. Rampa, asansör ve sadece ortopedik engelliye anlayan boyuttan görme, işitme engellilere, yaşlılara, fiziksel zorluk yaşayanlara, kadınlara, çocuklara yönelik birçok düzenlemeyi önermektedir.

Öncelikli olarak işitme engelliler için yapılan düzenlemeler önemlidir. 1950 yılından beri batı ülkelerinde kullanılan indüksiyon ses döngü sistemi⁴³ ilk defa bir camide kullanılmıştır. Bütün kamu alanlarında, toplu taşıma vasıtalarında, stadlarda, okullarda, danışma bürolarında, otellerde, bireysel alanlarda kullanılabilen bu sistem pek çok yerden önce camide kullanılmıştır. Projeksiyon perdesinin kullanımı bu sistemi desteklemektedir. Cami minaresinde model için tasarlanan ve uygulanan ezan tetiklemeli led ışık istemi, ezan okunmasını görsel olarak duyuran bir yeniliktir.

Görme engelliler için ilk defa bir ibadet alanı iç ve dış unsurlarıyla düzenlenmiştir. Sokak kaldırım yüksekliği, cami alanı girişi düzenlemesi, izli yollar, braille yönlendirmeler, cami iç alanı için tasarlanan izli halı, tuvalet ve abdest alanı standartlara uygun yapılmıştır.

⁴³ <http://idturkiye.com/isitebilirlik/id-nedir.html> (Erişim tarihi : 03.01.2013)

Ortopedik engelliler için iç ve dış alan düzenlemeleri, engelli tuvaleti ve abdest alanı, tekerlekli sandalye ile camiye giriş, saf tutma, manevra alanı düzenlenmiştir.

Kadınlar için tuvalet, pek çok camide eksikliği hissedilen abdest alma ünitesi, süt emzirme odası, kadınlar mahfeline çıkmak için lift yapılmıştır.

Engelliler için yapılan her düzenleme aslında bütün bireylerin hayatını kolaylaştırmaktadır. Engelsiz fakat yaşlılık veya geçici rahatsızlıkları olanlar bu uygulamalardan en fazla yararlananlardır. İşitme engelliler için tasarlanan ezan tetiklemeli led ışık sistemi yaşlılar için de ezanı takip edecekleri işaret olmaktadır. Bölgede uygun tuvalet bulunmadığı için engelli tuvaleti namaz saatleri dışında da engellilerin kullanımına açıktır.

3.4. Cami Ulaşılabilirlik Gereklileri, Denetleme Formu

Model çalışması için yapılan kaynak taramasında kiliseler tarafından hazırlanan kontrol listeleri, TSE 9111 Standartları, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün hazırladığı formlar,⁴⁴ Amerikan ve diğer ülke engellilik gereklileri denetleme formları⁴⁵ model için cami ulaşılabilirlik formunun da gerekliliğini ortaya çıkardı. Buna benzer fiziki alanlara erişim denetleme formları genel olarak vardı. Model çalışmasıyla camiler için en temel başlıkları kapsayan bir kılavuz ortaya çıktı.

Hacı Hasan Camii yenileme projesini engellilere uygun olarak düzenlerken elde edilen Cami engelli ulaşılabilirliği tespit ve denetleme formu örneği aşağıdaki gibidir. Bu form ile camilerde kolayca tespit çalışması yapılabilir.

Tablo 4. Cami ulaşılabilirlik tespit ve denetleme formu

İletişim

- Büyük harfli, Braille Kur'an ve diğer dini yayın var mı?
- Sesli dini yayın ve diğer kayıtlı yayınlar var mı?
- Yükseltilmiş ses sistemi var mı?
- Minarede kağıt membranlı hoparlörler kullanılmış mı?

⁴⁴ <http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/html/8120/Ulasilabilirlik+Tespit+Formlari> (Erişim tarihi : 11.11.2012)

⁴⁵ <http://www.ada.gov/racheck.pdf> (Erişim tarihi : 11.11.2012)

- Merkezi ezan sistemine bağlı, ses tetiklemeli gün ışığında görülebilir led tipi ezan uyarı ışıkları var mı?
- Minare şerefesinde Cuma, Bayram Namazı, Ramazan İftar uyarı led ışık sistemi var mı?
- Cami avlusu girişinde görme engelliler için Braille harita var mı?
- İşaret dili tercümanı var mı?
- Aydınlatma az görenler için uygun mu?
- Görüntü perdesi ve aktarma cihazı, bilgisayar var mı?
- İndüksiyon ses devre sistemi ve diğer yardımcı dinleme cihazları var mı?
- İbadet alanı yönlendirmeleri var mı?
- Gönüllü yardımcılar var mı?
- Sokak ve cami dış yönlendirme levhaları yerleştirilmiş mi?
- Tanıtım ve duyurular yapıyor mu?
- Gece dış led aydınlatma sistemi var mı?
- Dış alanda oturma alanları var mı, uygun mu?

Park alanı, yürüme yolu, sınır taşı

- Ulaşılabilir park alanı var mı?
- Engelliler için yeterli sayıda araç park yeri ayrılmış mı?
- Engelli araç park yeri yönlendirmeleri konulmuş mu?
- Engelli park yerleri yatay ve düşey işaretlemlerle belirtilmiş mi?
- Park alanı ana giriş kapısına yakın mı? En az 10, en fazla 25 m.
- Yolcu indirme alanı var mı?
- Yaya kaldırımının genişliği TSE 9111 standartlara uygun mu?
- Yaya kaldırımının boyuna eğimi, en fazla % 5 mi?
- Yaya kaldırımı düz, sabit, dayanıklı ve kaymaz mı?
- Yaya kaldırımında ani seviye değişikliğinden kaçınılmış mı?
- Sınır taşları yaya kaldırımı kaplamasından farklı dokuda mı?
- Sınır taşları düzgün, iyi pahlanmış ve eğimleri aynı mı?
- Yaya kaldırımında bordür taşı üst seviyesi taşıt yolu kaplamasından en fazla 15 cm yüksekte mi?
- Kılavuz iz ve uyarıcı yüzey kullanılıyor mu?

- Ana giriş kapısından tekerlekli sandalye ile girilebilir mi?
- Giriş kapısı yardımsız kolay açılabilir mi?

Cami girişi

- Cami girişi eşiksiz mi?
- Cami girişi iyi aydınlatılmış mı?
- Cami giriş kapısının temiz geçiş genişliği 100 cm mi?
- Cami giriş kapısı 90 derece açılmakta mı?
- Giriş kapısı önünde 150 x 150 cm manevra alanı var mı?
- Cami giriş kapısı fazla kuvvet gerektirmeden açılabilen mi?
- Cami girişinde geçişe engel nesnelere var mı?
- Kapı açık durumdayken giriş önünde en az 150 x 150 cm lik temiz manevra alanı var mı?
- Çöp kovaları ulaşılabilir durumda mı?

İbadet alanı/Cami içi

- Cami içinde tekerlekli sandalye kullanıcıları için ibadet alanı ayrılmış mı?
- Engellilere ayrılan alan manevra için en az 150 x 150 cm genişliğinde mi?
- Engellilere ayrılan alan yer kaplaması ve yüzeyi düz mü?
- İndüksiyon ses devre sistemi var mı?
- Ses rahatlıkla duyulabilir mi? Amfi, kolon, ses sistemi var mı?
- Az görenler için cami içi yeterince aydınlatılmış mı?
- Hareket etmekte çok zorlananlar için oturma alanı, sandalye var mı?
- Ayaklarını uzatmak zorunda kalanlar için yeterince boş alan var mı?
- İşaret dili tercümanı var mı?
- Hutbe metin olarak perdeye aktarılıyor mu?
- Engelli alanı, işaret dili, indüksiyon ses devre sistemi yönlendirmeleri var mı?
- İzli halı var mı?
- Balkon veya üst kata çıkan lift var mı?
- İç duvarlarda radyatör, panel, çıkıntı var mı?
- Prizler yerden 40 cm yükseklikte mi?
- Pencere yerden 80 cm yükseklikte mi?

- Elbise askıları 170 cm yükseklikte mi?
- Merdiven basamaklarında uyarıcı şeritler var mı?
- İşaretler kişilerin otururken, ayakta veya yürüyüş pozisyonlarında açıkça görebilecekleri şekilde mi?

Cami ulaşılabilir engelliler tuvaleti

- Kadın ve erkekler için ulaşılabilir engelli tuvaleti var mı?
- Engellilere ait tuvaletlerin kapısında engelli işareti bulunmakta mı?
- Engelliler tuvaletinin kapısı acil durumlarda dışarıdan açılabilir mi?
- Tuvaletin döşeme kaplamasında ıslak ve kuru durumda kaygan olmayan malzeme kullanılmış mı?
- Engelliler tuvaletinin kapısının temiz geçişi en az 90 cm mi?
- Engelliler tuvalet kabini içinde tekerlekli sandalyeler için en az 150x150 cm genişliğinde net manevra alanı var mı?
- Klozet yerden en az 43 cm, en fazla 48 cm yüksekte mi?
- Klozetin iki tarafında yerden 70-80 cm yükseklikte tutunma barları var mı?
- Duvar tarafında olmayan tutunma barları hareketli mi?
- Engelli tuvaletinde acil durum alarm sistemi var mı?

Bayan tuvaleti, bayan abdest alma ünitesi, bebek emzirme odası

- Bayanlar için ayrı tuvalet var mı?
- Bayanlar için abdest alma ünitesi var mı?
- Bebek emzirme odası var mı?
- Abdest alma ünitesi tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun mu?

3.5. Hacı Hasan Camii Coğrafi Konum, Tarihçe

Yapının adı Hacı Hasan Camii'dir. Hacı Hasan Sokak 9 numarada yer alır. Selçuklular döneminde, 1200'lü yıllarda mescit olarak inşa edilmiştir.⁴⁶ Yapı çok fazla müdahale görmüştür. Küçük ölçekli mütevazi bir mahalle mescidi iken daha sonra eklentilerle camiye çevrilmiş, kuzey-batı köşesine minare eklenmiştir.

⁴⁶ H. Doğru (2005). XVI.yüzyılda eskişehir ve sultan önü sancağı. Eskişehir : Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları , s 12

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kütahya Bölge Müdürlüğünce çizilen ve Eskişehir Koruma Bölge Kurulunca onaylanan projesi⁴⁷ doğrultusunda 2011 yılında restorasyonu sırasındaki sıva raspası sonucu çıkan izler yapının küçük bir mescitten çevrildiğini doğrulamaktadır.

Şekil 1. Hacı Hasan Camii, Dış, İlk Hali,

Cami, boyuna dikdörtgen planlı, ahşap tavanlıdır. Kiremit kaplı ahşap çatı ile örtülü olan caminin kuzey-batı köşesinde tuğla minaresi yükselir. Asıl ibadet mekanının üstü iç içe iki karenin oluşturduğu kırlangıç tavanla örtülüdür.

İç mekan; doğu batı ve kuzey cephelerde yer alan büyük pencereler ile aydınlanır. Pencereler yuvarlak kemerli, dikdörtgen formludur. Mihrap sade bir niş şeklindedir. Ahşap mimberin yan aynalıkları geometrik panolarla süslüdür. Ahşap sütünceler üzerine oturan ahşap kadınlar mahfiline, giriş kapısının solundaki ahşap merdivenlerle ulaşılır.⁴⁸

⁴⁷ Eskişehir İli, Merkez İlçesi, Alanönü Mahallesi, 105 pafta, 927 ada, 14 Parselde yer alan Hacı Hasan Ağa Camii'nin Eskişehir Koruma Bölge Kurulunun 21/03/2008 tarih ve 2628 sayılı kararı ile onaylanan restorasyon projesi

⁴⁸ Doğru, s,16

Kerpiç malzeme ile yapılmış caminin beden duvarları taş malzemelidir. Pencere kemerleri tuğla malzeme ile çerçevelemiştir. Ayrıca saçak kısmında da kerpiç saçak tekniği tuğla malzeme ile uygulanmıştır.

Kuzey-batı köşede yer alan minare, tuğladan silindirik gövdeli, kesme taş kare kaidelidir. Şerefe altı diğer il merkezinde mevcut minarelerde olduğu gibi altı sıra testere dişi şeklinde tuğla dizileriyle tezyin edilmiştir.

Şekil 2. Cami Onarımı

1950 yılında mahalli dernekçe onarılmıştır. 2011 yılında ise bir hayırseverin yapımını üstlendiği çalışma sırasında engellilere uygun hale getirilmiştir.

Odunpazarı semt pazarlarından biri de caminin ismini verdiği Hacı Hasan sokakta perşembe günleri kurulmaktadır. Cami derneği başkanının 2011 yılında minare fayanslarının döküldüğü, vatandaş ve pazar esnafı için tehlike oluşturduğu Őikayetiyle Odunpazarı Belediyesine başvurmasıyla başlayan süreçte önce minare sonra dış cephede ve evre daha sonra da cami içi restore edilmiştir.

Şekil 3. Cami İçi Mihrap ve Minber, İlk Hali

Cami geçmiş yıllarda denetimsiz olarak değişikliklere uğramış ve eklentiler yapılmıştır. Abdesthane, gasilhane ve tuvalet eklenmiştir. Kadınlar mahfiline giriş eklenti binanın birinci katından, pencerelerden birinin bozularak kapı haline getirilmesi yoluyla sağlanmıştır. Cami girişinden hemen sonra zemin yükseltilmiş, cami içinde suntadan imam odası ve son cemaat odaları oluşturulmuştur. Değişiklikler sırasında dış yüzey ve iç yüzey sıva ile kaplanmıştır. İç yüzey duvarları ve ahşap doğrama, mihrap ve minber yağlı boya ile boyanmıştır. Pencere doğramaları plastik olarak değiştirilmiştir. Arka bahçeye indirme iki katlı imam lojmanı inşa edilmiştir.

Şekil 4. Minare İlk Hali,

3.6 Hacı Hasan Camii Düzenleme Çalışmaları

Camiye sonradan eklenen lojman ve tuvalet binaları yıkıldı. Cami gövdesi eklentilerden ve molozlardan temizlendi. Odunpazarı Belediyesi, Vakıflar Kütahya Bölge Müdürlüğü ve İl Tapu Müdürlüğü kayıtlarına göre alan kadastral olarak tekrar ölçüldü. Cami alanına yapılan tecavüzler tespit edildi ve yıktırıldı.

1950 yılında kaplanan fayanslar minareden söküldü. Külâh kurşuna döndürüldü, alem yenilendi, tuğlaların tamiri ve bakımı yapıldı. Cami dış yüzeyi temizlenerek duvar dokusu ortaya çıkarıldı.

Bina duvarları Eskişehir bölgesinde kolay bulunan moloz taş ve kara tuğladan yapılmıştı. Cami giriş kapısı mermer bloklar ile oluşturulmuş, kapı üstüne yine mermer kemer konulmuştu. Kapı iki kanatlı ve ahşaptı. Temizlik öncesinde alttan ne çıkacağı bilinmediği için yenileme projesinde dış duvarlara sıva yapılması öngörülmüştü. Fakat dış yüzey temizlendiğinde moloz taş ve kara tuğlanın estetik birleşimi ortaya çıkınca olduğu gibi bırakıldı. PVC doğramalar sökülerek ahşaba döndürüldü. Pencere parmaklıkları temizlendi ve boyandı.

Şekil 5. Cami Dokusunun Temizlenmesi

Kaldırımdan itibaren cami dış alanı tesviye edildi. İç avlu ve arka bahçe arasındaki kot farkı toprak dolgu yapılarak ortadan kaldırıldı. Cami alanı taş duvar ile örülerek çevrildi.

Arka bahçeye, engellilere uygun abdesthane, engelliler, erkek, bayan tuvaletleri, abdest alma ünitesi, süt emzirme ve dinlenme odası yapıldı. Asfalt kaldırım söküldü, yol renginden farklı, traverten taş ile kaplandı. Yer darlığından ve caminin yola yakın olması nedeniyle kaldırım genişliğine müdahale edilemedi.

Sınır taşlarının yüksekliği ve genişliği standartlar dikkate alınarak yenilendi.

Cami dış yüzeyi ve çevresi düzenleme çalışmasından sonra mihrap, pencere ve duvar bezemelerinin tespiti için raspa⁴⁹ çalışması başlatıldı. Giriş kapısına yakın

⁴⁹ Sıvalı, boyalı ya da cilalı yüzeylerin üzerini kazıyarak alttaki malzemeyi ortaya çıkarma işlemi ve bu işlem için kullanılan aracı,

olarak bölünen son cemaat ve imam odaları yıkıldı. Cami girişinden yaklaşık iki metre sonra başlayan 35 cm yüksekliğindeki ahşap yükselti söküldü. Zemin taşıyıcı kalasları çürüdüğü için kaldırıldı. Hanımlar mahfiline giriş kapısı yapılan pencere onarıldı. Çatı yağmur yalıtımı yapıldı ve kiremitler yenilendi.

Şekil 6. Arka Bahçe

Şekil 7. Sokak Yüzeyi

Yapı beden duvarlarında bezeme üzerindeki niteliksiz boya katmanlarını yapıdan arındırmak ve tüm süsleme unsurlarını açığa çıkarmak için beden duvarlarında ; tüm pencere kenar ve üstleri, iki pencere arası, pencere altları, giriş ve minare kapısı çevresi, mihrap üstü ve çevresinde, kimyasal ve mekanik yöntemlerle raspa yapıldı.

Şekil 8. Raspa ve Zemin Sökümü Sonrası

Üstünü örten nitelsiz boya katmanı bezeme yüzeyinden arındırdıktan sonra süsleme unsurları motif renk ve kompozisyon olarak kısmen belirlendi.⁵⁰. Raspa sonrası yapının hiçbir kısmında orijinal sıvalı yüzey üzerinde hat yazısı açığa çıkmadı. Desenlerin büyük bir kısmında süslemeye hakim olan mavi renkte duvar yüzeyinde zaman içerisinde oluşan nem ve rutubetin etkisiyle boya kayıpları bulunmasına rağmen desen boyasının zeminde bıraktığı izden dolayı kompozisyon bütünlüğü kısmen okunabildi.

⁵⁰ S. Alabay ve A Güzel. (2011) *Hacı Hasan Camii raspa sonrası açığa çıkan kalem işlerinin restorasyon ve konservasyon raporu*. Eskişehir. Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü.

Şekil 9. Kalem İşleri

Temizlik, rötuş ve tümlenmeler sonrası bezemeli yüzey üzerlerine koruyucu uygulandı. Yapıdaki tehlike arzetmeyen çatlaklar ve yarıklar da tamir edildi. Tavan ve bina içindeki ahşaplar temizlendi. Sıva ve boya yapıldı. Kalemî süslemeler, mihrap üzeri ve plaka hat yazıları tamamlandı.

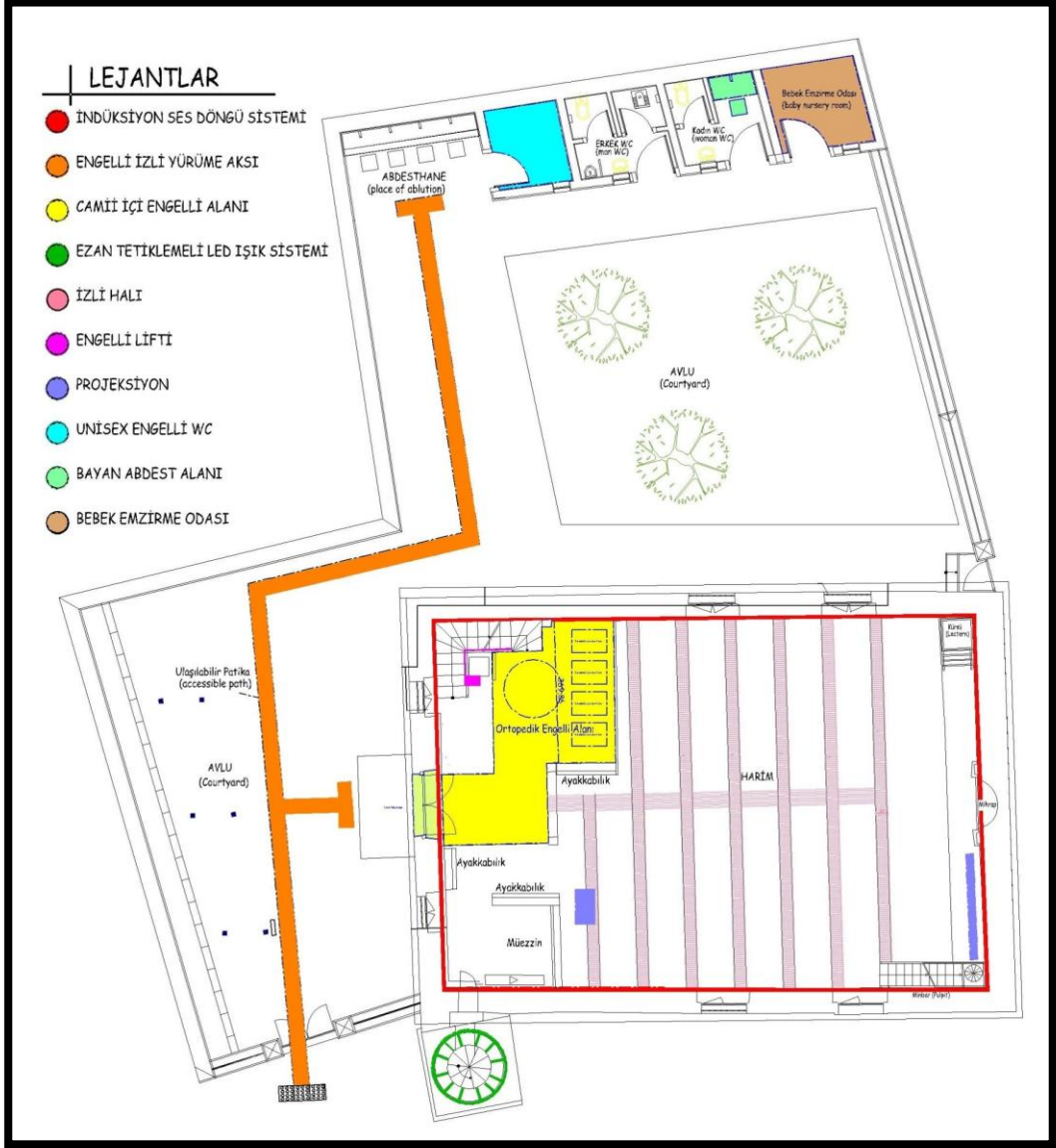
Zemine mekanik malzeme serildi, zemin betonu atıldı. Su yalıtım malzemesinin serilmesinin ardından ısı yalıtımı yapıldı ve koruyucu şap betonu atıldı. Zeminde kot seviyesi dikkate alınarak ahşap malzeme çakıldı. Elektrik sistemi yenilendi. Karbon film ısıtma sistemi için trifaze elektrik alındı. Engelli giriş alanı için linolyum plastik malzeme döşendi. Halı ile aynı anda karbon film ısıtma sistemi kuruldu.

Ses sisteminin kurulmasının ardında indüksiyon ses devre sistemi, kapalı devre kamera sistemi kuruldu. Projeksiyon sistemi denendi. Aydınlatma için aplik ve avizeler takıldı. Bütün servis sağlayıcıların bulunduğu bir tam gün boyunca ses, ışık, görüntü, aydınlatma, projeksiyon sistemler çalıştırıldı.

Resmi açılıştan üç gün önce, 9 Mayıs 2012 de cami ibadete açıldı. Bütün sistemlerin işlediği açılışa kadar olan süre boyunca tekrar tekrar denendi. Camide engelliler için yapılan düzenlemeler kullanıcıları tarafından test edildi. Resmi açılış için basın bülteni hazırlandı, billboard ve raketlerden duyurular yapıldı.

4. Ulaşılabilir Cami Modeli

4.1 Genel Düzenleme

Şekil 10. Ulaşılabilir Cami Alanları

4.2. Dış Alan Fiziksel Düzenleme

4.2.1 Sokak yönlendirmeleri

Şekil 11. Yönlendirme, Hacı Hasan Sokak Girişi

İşaretler temel olarak bilgilendirme, yönlendirme, uyarı amaçlı olarak kaldırım, yaya geçidi, rampa ve merdivenler, park alanları, durak, indirme/bindirme gibi alanlarda yatay ve düşey olarak düzenlenir.⁵¹ Engelliler için uluslararası engelli işaretleri kullanılmaktadır. Bunlar tehlike, uyarı, bilgi ve durak / park etme gibi işaretlerdir. Farklı engel grupları için, ses, renk, aydınlatma, malzeme ve doku yapısı değiştirilerek yönlendirmeler yapılmaktadır. Düzenlemeler Haziran 2012 “TSE 12576 –Şehir içi yollar- Kaldırım ve yaya geçitlerinde ulaşılabilirlik için yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kuralları” ve Kasım 2011 de yayınlanan “TSE 9111- Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere” ne uygun olarak yapılmaktadır.

⁵¹ Engelsizkent.org/tasarim-rehberi/isaret-ve-isaretlemeler/. (Erişim tarihi:12.12.2012)

Yönlendirme levhaları alanda engellilere uygun servis ve hizmetleri görsel olarak bildirmek için kullanılmaktadır. Ancak yeni piktogramlara ihtiyaç vardır. Camide engellilere uygun yapılan düzenlemeler için var olan görseller “engelsiz cami”yi anlatmaya yeterli olmamaktadır. Ayrıca bu tür düzenlemeler yeni yapıldığından dolayı karayolları trafik işaretleri gibi tanınmamaktadır. İndüksiyon ses döngü sistemi işareti bunlardan biridir. İzli halı, cami içinde engelli alanı, hutbe sırasında kullanılan projeksiyon sistemi, ezan tetiklemeli minare led ışıklarını ifade edecek görseller yoktur.

Modele konu olan cami düzenlemesinde bütün engel gruplarına uygun yönlendirmeler kullanılmaya çalışılsa da yeterli sayıda hizmet veren şirket bulunmadığı için bazı yönlendirmeler yaptırılmadı. Görme engelliler için cami avlusunun girişine yerleştirilecek engelli haritası bu nedenle eksik kaldı.

Açılıştan önce duyuru amacıyla kullanılan billboard ve raketlerin yanı sıra kalıcı olarak yakın sokaklara yönlendirme levhaları yerleştirildi. Bu levhalarda engellilere uygunluğu belirten semboller de kullanıldı. Halen (Şubat 2013) dört noktada bunlar yer almaktadır.

Şekil 12.Kitabe

Şekil 13. Sokak Yönlendirmesi

4.2.2. Ulaşılabilir yollar

Kasım 2011’de TSE 9111 ” Özürlüler ve hareket kısıtlığı bulunan kişiler için binalarda ulaşılabilirlik gerekleri ” standartlar yayınlandı⁵². Buna göre:

“Girişte izlenecek yolun genişliği en az 200 cm tercihan 300 cm olmalıdır. Giriş yolunda kesici, çizici, delici ve yaralayıcı cinsten nesnelere bulunmamalıdır Binalara ulaşan, çevresindeki ve binalar arasındaki yaya yolları düz, sert, sabit ve kaymayı (ıslak/kuru) önleyici yüzeye sahip olmalı, burada drenaj ızgarası bulunmamalıdır⁵³... Binanın bulunduğu yerleşke sınırından veya otopark alanında binaya girişi sağlayan yol veya güzergah, herkes için binaya yaklaşma, giriş ve çıkış imkanı sağlamalıdır.”⁵⁴

Cami yenileme çalışmasının ilk anından itibaren engellilere uygunluk esas alındı. Cami bahçesine giriş, iç avlu, cami ana girişi, cami iç alanı, arka bahçe ve tuvalet alanlarına ulaşan yollar, arka bahçe alanı, tuvalet ve abdest alma alanları yüzeyleri eşitlendi. Merdivenler yıkıldı, seviye farklılıkları dolgu yolu ile tek yüzey haline getirildi. Kaldırım sökülerek sınır taşı yükseklikleri standartlara uygun hale

⁵² TSE 9111

⁵³ TSE 9111, 2011, 4.4.2.1

⁵⁴ TSE 9111, 2011, 4.4.2.2

getirildi. Daha önce asfalt kaplama olan kaldırım, kaymaz, sert yüzeyle ve pürüzsüz traverten taş ile kaplandı.Tarihi doku sınırlamaları da beraberinde getirmektedir. Kaldırım genişliğine müdahale edilemedi. Bu nedenle cami sokak bağlantısında bulunan dar kaldırımda engelli aracı geçişi için ancak inme ve çıkma yüzeyleri yapılabildi.

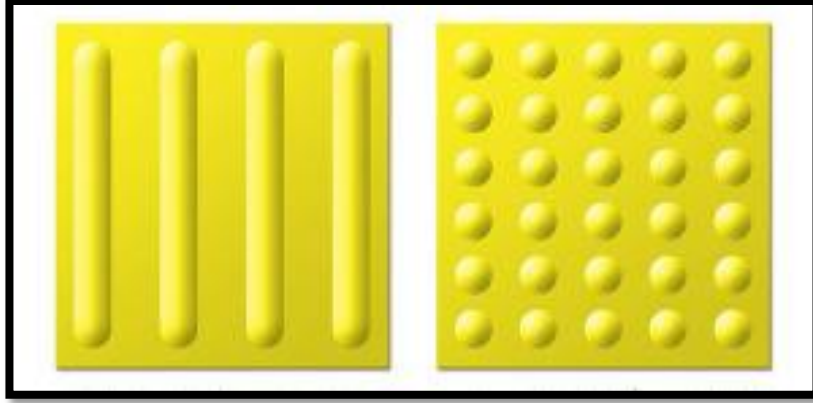
Görme engellilerin algılamasını kolaylaştırmak için yol ve kaldırım kaplaması renk olarak ayrıştırıldı. Hacı Hasan Camii engellilerin, yaşlıların, kadınların, çocukların hiçbir engel ve zorlukla karşılaşmadan sokaktan camiye girebildiği ender bir ibadet alanı oldu. Sokak kaldırım bağlantısı, cami avlusu girişi, avlu iç alanı, avluyu arka bahçeye bağlayan yol, arka bahçede bulunan tuvaletler, abdest alma alanı ve süt emzirme odasına erişim tamamen düz bir satıhla, uygun eğimle gerçekleştirildi.

Şekil 14. Ulaşılabilir Dış Yüzey

4.2.3. Cami avlu girişi, zemin, hissedilebilir yüzey

Hissedilebilir yüzey görme özürlü kişinin dokunma duyusuna hitap ederek; yönlendirilmesini ve yön değiştirmesini sağlamak, engeller konusunda uyarmak için zeminde tasarlanmış kabartma dokulu yüzeylerdir.⁵⁵ Cami dış alanları görme engellilere uygun kabartma yüzeyler ve izli yollar ile işaretlendi.

Şekil 15. Kılavuz İz, Uyarıcı Yüzey Görünümleri

“Kılavuz iz yüzeyinde çubuk (düz sırt) şeklinde kılavuzlama kabartma dokusu, hareket yönüne paralel olarak düzenlenmiş izlerdir. Bu öğenin kullanım amacı, görme özürlülerin gidecekleri yere güvenli bir şekilde erişimini sağlamaktır Uyarıcı yüzey kesik kubbe şeklinde uyarıcı kabartma dokusu ile düzenlenen yüzeylerdir. Bu öğenin kullanım amacı; görme özürlüleri seviye farklılıkları, yaya geçitleri, kent mobilyaları vb. gibi kentsel engeller ve yön değişimleri ile ilgili uyarmak ve bilgilendirmektir.”⁵⁶ “Giriş kapısı, duvarla aynı hizada bir düzlem oluşturmamalıdır. Giriş kapısında sensörlü aydınlatma tercih edilmelidir. Ana giriş kapısının genişliği, çift kanatlı kapılarda, kanatlardan birinin genişliği en az 100 cm olmak üzere toplam 150 cm’ den daha az olmamalıdır. Giriş kapılarında eşik yapılmamalıdır... Dış kapılar (menteşeli, normal) zorlanmadan açılacak nitelikte yapılmalı”⁵⁷

⁵⁵ TSE 9111(2011) 3.10 s.3.

⁵⁶ TSE 9111(2011), 3.9 s.3.

⁵⁷ TSE 9111(2011) 4.5.3

Şekil 16. Avlu Girişi,

HHC'in yenileme çalışması sokak kaldırımından başladı. İç ve dış yüzeylerin engellerden arındırılarak düz bir satıh yapılması konusunda özel bir çaba harcandı. Bu alanlar içinde bulunan binalar ve kot farklılıkları yıkım ve dolgu yoluyla eşitlendi.

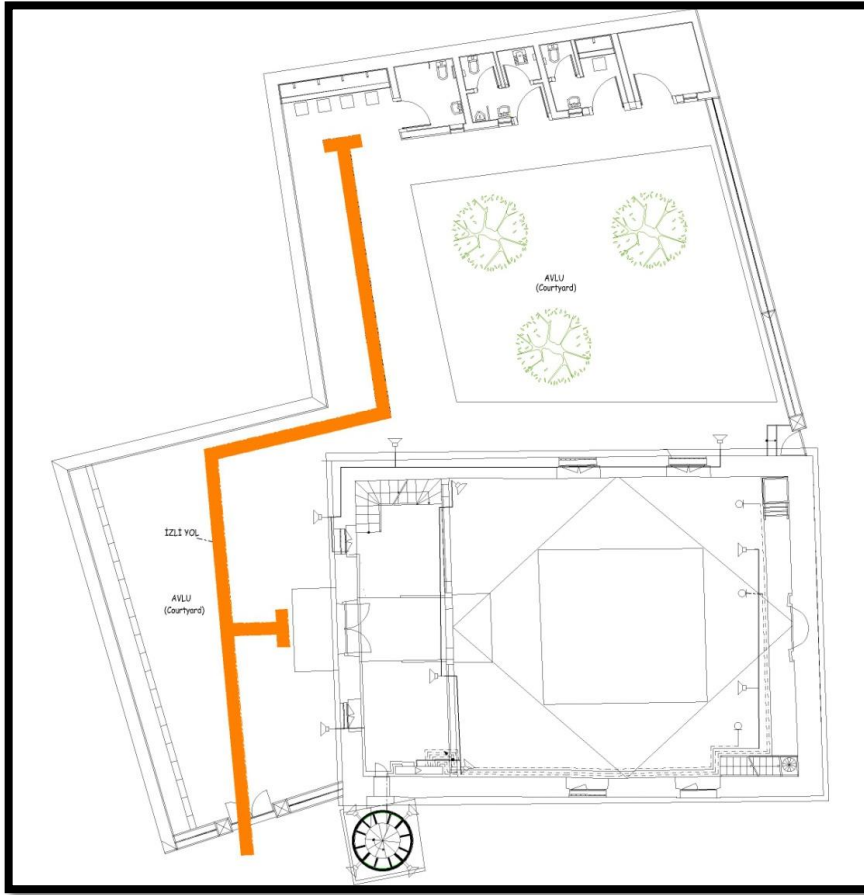
Zemin malzemesi yerleştirilirken eğimin standartlar içinde kalması sağlandı. Bahçe kapısı ve cami ana giriş kapısı eşikleri yeniden düzenlendi ve var olan küçük farklılıklar pahlandı. Kapıların önlerindeki tekerlekli sandalye manevra alanlarının boyutlarına ayrıca özen gösterildi.

Cami bahçe kapısı girişinden itibaren iç ve dış alan hissedilebilir yüzey malzemesi ile işaretlendi. Avlu dokusu kaymaz, engelsiz, pürüzsüz traverten taşla kaplandı. Sokak kaldırım bağlantısından itibaren tüm bahçe alanı, avludan camiye giriş de eşiksiz, düz satıh haline getirildi.

Cami iç ve dış yüzeylerinin eşitlenebilmesi için var olan tuvalet ve arka bahçede yer alan yığma lojman yıkıldı. Arka bahçe ile cami avlusu yüzeyleri arasındaki 70 cm'lik kot farkı toprak doldurularak eşitlendi. İç avlu zemini de düzeltildi. Bahçe girişinden itibaren kullanımı zorlayacak eğim ortadan kaldırıldı.

Şekil 17. İç Avlu

Şekil 18. İzli Yollar

4.2.4. Engelliler tuvaleti

Fiziki alan darlığı ve onaylanmış proje nedeniyle engelliler tuvaleti unisex yapıldı . Bu alan TSE 9111 standartlarına uygundur ve iç donanımı da eksiksizdir. Bu noktanın yapımı aşamasında camiye devam etmekte olan ortopedik engellilerin görüşleri alındı, kullanım zorlukları tespit edildi ve gerekli düzenlemeler yapıldı.

Şekil 19. Engelliler Tuvaleti

Tarihi Odunpazarı bölgesinde Hacı Hasan Camii dışında engelliler için uygun tuvalet bulunmamaktadır. Ortopedik engelliler namaz vakitleri dışında da bu alanı kullanmaktadır. Bu nedenle kapı anahtarı çoğaltılarak camiye devam etmekte olan engellilere dağıtıldı. Engelliler tuvaleti abdest almaya uygundur. Dış abdest alma alanını kullanmak isteyen engelliler için tekerlekli sandalye ile yanaşabilecekleri ve manevra yapabilecekleri bir alan bırakıldı. Acil durumlar için sesli alarm sistemi kuruldu.

Şekil 20- Braille Yönlendirmeler

Arka bahçede bulunan hizmet alanlarının tamamının girişi düz ve eşiksizdir. Görme engelliler için her kapıda braille işaretlemeler vardır. Bu alanların aydınlatması sensörlüdür. Engelli tuvaleti yanı sıra erkekler ve kadınlar için ayrı tuvalet bulunmaktadır.

4.2.5. Erkek tuvaleti, kadın abdest alanı ve tuvaleti

Kadınların özellikle büyük şehirlerde zorlandıkları konuların başında gelen abdest alma sorununu da araştıran Diyanet, camilerin yüzde 33'ünde bayanların abdest alacak mekânı olmadığını, yüzde 11'inin de yetersiz olduğunu belirledi.⁵⁸ Odunpazarı bölgesinde kadınlar için uygun abdest alma alanı bulunmamaktadır. Bu nedenle sıkıntılar yaşanmaktaydı. Hacı Hasan yenilemesinde kadınlar için ayrıca bağımsız bir abdest alma yeri oluşturuldu. Kadınlar tuvaleti iki bölüm olarak yapıldı.

Caminin bulunduğu Hacı Hasan sokakta perşembe günleri halk pazarı kurulmaktadır. Çok sayıda satıcı ve pazara gelen halk, cami çeşme ve tuvalet alanlarını kullanmaktadır. Ayrıca evinde şehir şebeke suyu olmayan çevre sakinleri de su ihtiyaçlarını camiden sağlamaktadır.

4.2.6. Çocuk emzirme odası

Şekil 21. Emzirme odası

Çocuk emzirme odası ülkemiz için henüz yeni bir kavramdır. Havalimanı gibi uluslararası standartlarda hizmet veren noktalarda ve bazı büyük alışveriş merkezlerinde bulunmaktadır. Hacı Hasan da gasilhane için kullanılacak alan çocuk emzirme odası yapıldı.

⁵⁸ <http://www.on5yirmi5.com/genc/haber.53988/istanbul-muftulugu-camileri-kadinlar-icin-denetledi.html> (Erişim tarihi: 18.10.2012)

Son dönemlerde ölüm olaylarının pek çoğu hastanelerde gerçekleşmektedir. Ölüm raporlarının verilmesinin yanı sıra gasil işlemleri de buralarda yapılmaktadır. Hacı Hasan Camiinin bulunduğu alanda 500 metrelik çap içerisinde 5 cami daha bulunmaktadır. Bu nedenle her cami için gasilhane zorunlu ihtiyaç olmaktan çıkmış gözükmemektedir. Özellikle Odunpazarı Evleri gibi çok sayıda ziyaretçinin geldiği bir turizm merkezinde kadın ve çocukların kullanabileceği süt emzirme odası gibi alanlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

4.3. Dış Donanım

4.3.1. Minare ses sistemi

Uzun yıllardır ezan merkezi okunmaktadır. Çoğu camide uygun donanım bulunmadığı için ses yüksek, çatlak çıkmakta ve zaman zaman kesilmektedir. Hacı Hasan Camiinde bu nedenle içeride ve dışarıda profesyonel ses sistemi kuruldu. Minare hoparlörleri açılı, kağıt membranlı modellerden seçildi. Ayrıca sesin kaynağından gelecek şiddet değişimlerini engellemek için ek donanım kullanıldı. Hacı Hasan Camiinde bütün camilere ses yayınına ulaştıracak verici sistemi de kuruldu. Ses, görüntü, ışık kaynaklarının donanımları bir konsol içinde toplandı. Bağlantı kabloları duvar, halı gibi yüzeylere gizlendi.

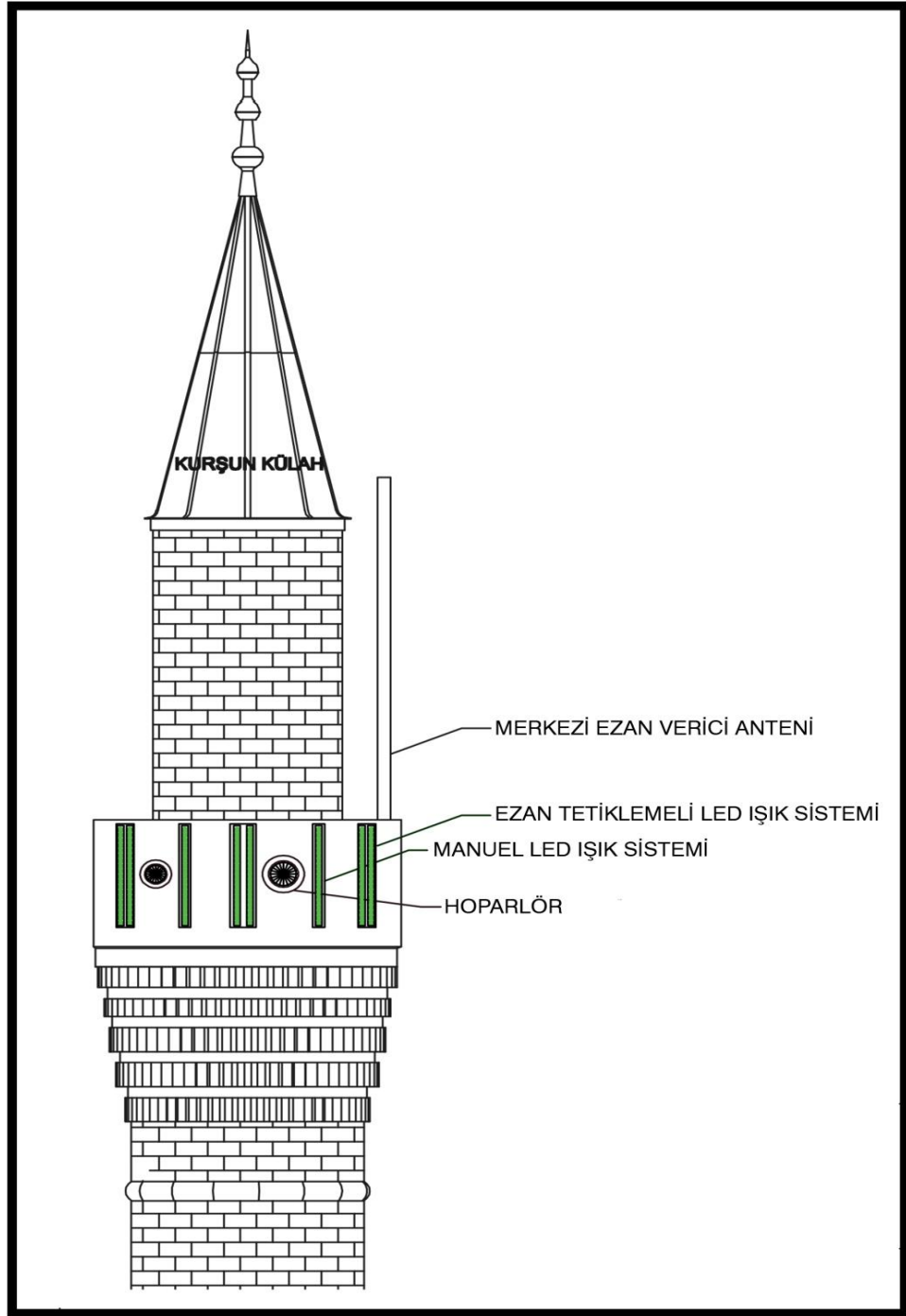
4.3.2 Sese bağlı ezan, cuma, bayram, ramazan uyarı ışıkları

Minarelerin standart donanımlarından biri de şerefelerde bulunan aydınlatma lambalarıdır. HHC’de bu uygulamaya yeni bir işlev kazandırıldı. İşitme engelli bireyler için lambalar ezan vakitlerini gösteren uyarı ışıklarına dönüştürüldü.

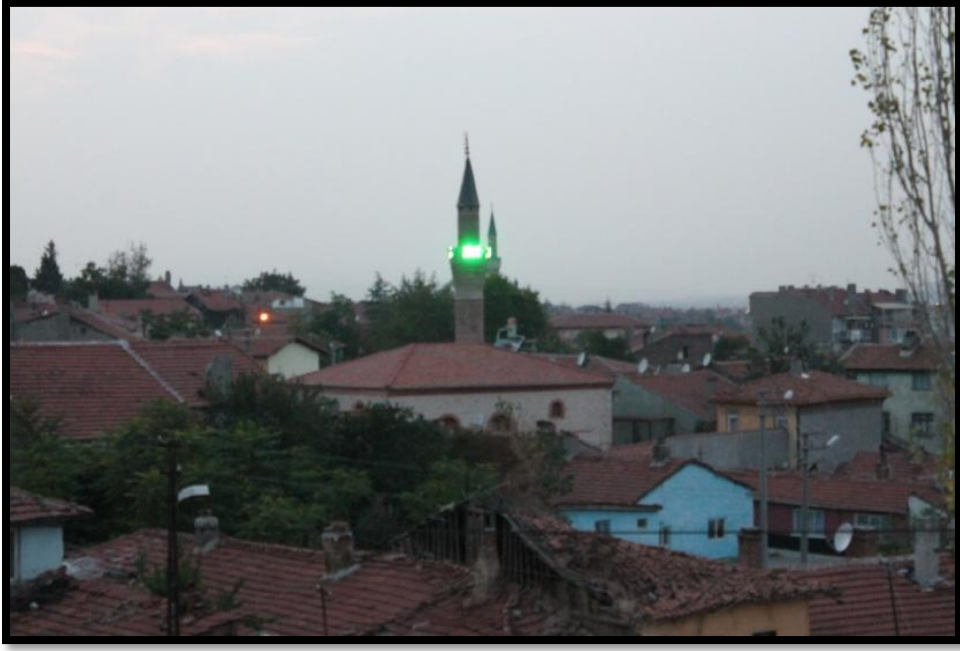
Minare tarihi doku olduğu için şerefenin dış çeperi plastik kaplı bahçe örgü çiti ile çevrildi. Bu işlemi yaparken iki birleşme yeri birçok noktadan plastik kaplı tel ile bağlandı. Böylelikle şerefe yüzeyine herhangi bir şey çakmadan lambaların asılacağı zemin meydana getirildi. Sonrasında modelin tasarımı olan ışık kaynakları bu zemine monte edildi. Kablolama işlemini de tel yüzeye yapıldı.

Ezan işaret ışıklarının gece kadar gündüz de görünür ve algılanabilir olması gerekiyordu. Led ışık kaynakları tercih edildi. Ezan başladığı anda yanıp sönmeye başlaması ve ezan bitince de kendiliğinden kapanması için merkezi ezan sistemine bağlı ses tetiklemeli bir düzenek oluşturuldu.

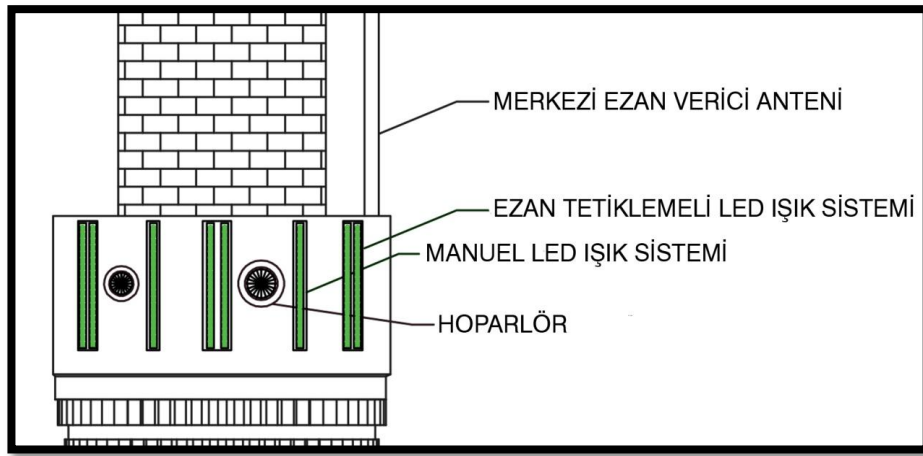

Şekil 22. Minare Donanımı

Şekil 23. Ezan Tetiklemeli Minare Işıkları

Şerefe lambaları iki şekilde çalışmaktadır. Birincisi ezan saatlerinde yanıp sönen kaynaklar; ikincisi cuma, bayram namazı, ramazanda teravih vaktini işaret eden daimi yanan ışıklar. İkinci ışık kaynakları da aynı malzemedен yapılarak şerefeye yerleştirildi. Ezan tetiklemeli led ışık sistemi merkezi ezan sistemine bağlıdır. Merkezden ses sinyali alındığında bu ışık kaynakları ezan süresince yanıp sönmektedir. Daimi yanan ışık kaynaklarının bağlantısı manuel yapıldı. Bunlar cami görevlileri tarafından açılıp kapanan bir mekanizma ile idare ediliyor.

Şekil 24. Minare Kesiti

Yapılan sistemin görsel olarak algılanıp algılanmadığını tespiti amacıyla değişik gün ortamlarında minarenin görülebildiği farklı uzaklıklarda gözlemler yapıldı. En kuvvetli gün ışığında bile yeşil ışığın algılandığı görüldü. Böylelikle işitme engellilere yönelik bir yöntem ortaya çıktı.

4.3.3. Avlu indüksiyon ses döngü sistemleri

HHC avlusunda yeteri kadar yer olmadığı için korunaklı kapalı bir alan yapılamadı. Cami giriş kapısının üzerinde sundurma gibi duran ahşap doku projede yer aldığı şekliyle yapıldı. Avluda birkaç adet park tipi oturma yeri vardır.

Ahşap sundurmada iki adet kolon ve güvenlik kamerası vardır. Avlu küçük olduğu için ses yeterince duyulmaktadır. Cami imamı mimber, mihrab ve cenaze namazında telsiz yaka mikrofonu kullanmaktadır. Telsiz mikrofonun menzili iç avluyu da kapsar.

İndüksiyon ses devre sistemi cami iç alanına kurulmuş olmasına rağmen avluyu da kapsamaktadır. Cenaze namazlarında da işitme engelliler kulaklıklarını T konumuna getirdikleri takdirde sesleri duyabilir. Cami ana giriş kapısının üzerinde elle kumandalı lamba bulunmaktadır.

Cami giriş kapısının hemen yanında bulunan ve avlu duvarına yaslı çeşme de yalak olarak kullanılan malzeme camiye kayıtlı bir tarihi taşır.

Şekil 25. İzli Yollu İç Avlu

4.3.4. Dış aydınlatma sistemi

Şekil 26. Cami Gece Aydınlatması

4.4. İç Fiziksel Düzenleme

4.4.1. Engelsiz cami girişi

Şekil 27. Cami Girişi İçeriden Görünüm

HHC tekerlekli sandalye kullanıcılarının araçlarıyla beraber içeriye girebildikleri ve araçları üzerinde ibadet edebildikleri bilinen ilk camidir.

Şekil 28. Cami Ana Kapı Girişi

“Bina girişinde malzeme, renk veya ışıklandırma farklılığı, kolayca fark edilebilmesi açısından yararlıdır. Girişin rahat ve tehlikesiz olması için hava şartlarından korunmuş sahanlık düzenlenmeli ve bina girişi sert, kaymayan (ıslak/kuru) ve mat malzemedен yapılmış olmalıdır...Kapı önündeki alan tekerlekli sandalye kullanan kişinin manevra yapmasına imkan verecek şekilde en az 150 cm x 150 cm ölçülerinde olmalıdır. Ana giriş kapısının genişliği, çift kanatlı kapılarda, kanatlardan birinin genişliği en az 100 cm olmak üzere toplam 150 cm’ den daha az olmamalıdır. Giriş kapılarında eşik yapılmamalıdır.”⁵⁹

⁵⁹ TSE 9111,(2011) 4.5

“Kapı net yüksekliği en az 210 cm olmalıdır Kapı kolu, kilitler, anahtar ve diğer kapı aksamları tek elle kullanılabilir ve ellerini kullanamayanlar için kavrama gerektirmeden işleyebilecek şekilde olmalıdır. Tavsiye edilen tasarım; U biçimli kulplar ve itmeli kollu aksamlardır. Kapı kolunun yerden yüksekliği 90 cm ile 110 cm arasında olmalıdır. Kapı aksamı fark edilebilir olmalı ve her iki taraftan da kullanılabilirdir.⁶⁰

Cami girişinde yer alan zemin ve eşikteki mermer eşitlendi. Kapı üzerinde bulunan aydınlatma lambası, kapı yüksekliği, eşik ve kanat genişlikleri standartlara uygundur. Tekerlekli sandalyeli engelliler girişi rahatlıkla kullanılabilir. Cami kapısı güç harcamadan açılabilir durumdadır.

Kapı yaz döneminde namaz vakitlerinden önce ve sonra belli bir süre açık tutulmaktadır. İzli yol görme engellileri cami ana giriş kapısına kadar getirir. Ortopedik engelliler yardım almadan giriş yapabilir.

4.4 .2. Cami içi engelli ibadet alanı

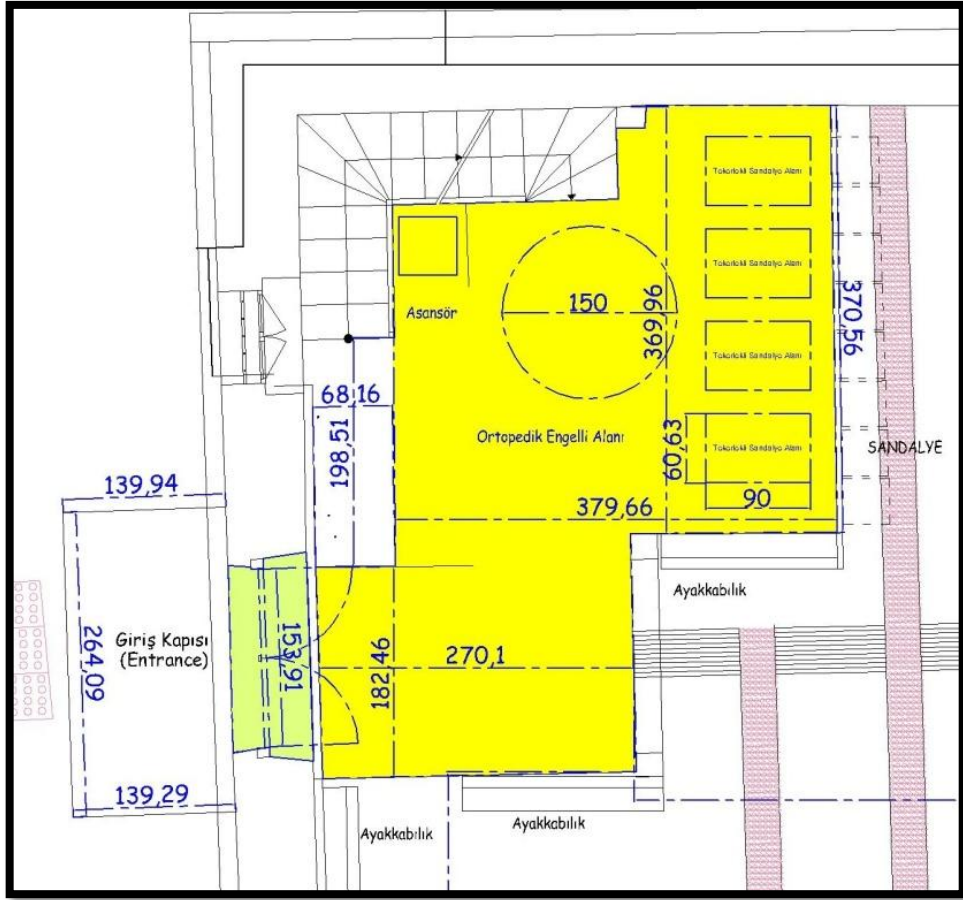
“Binalarda yer kaplaması sert, sabit ve kaymaz (ıslak/kuru) malzemelerden seçilmelidir. Yer kaplaması olarak seçilen malzeme tekerlekli sandalyenin hareketini zorlaştıracak derecede pürüzlü ve delikli yüzeye sahip olmamalıdır.

Temizlik sırasında ıslanan kaplamanın, kullanıcıların (özellikle koltuk değneği, baston vb.) kaza geçirmesini önlemek için kaymaması gereklidir Zemindeki ses yansıtıcı yüzeyler, görme özürlülerin yön bulmalarına yardımcı olmaktadır. Gerektiğinde, gürültü ve titreşim yalıtımına uygun yer kaplaması kullanılmalıdır”⁶¹

Tekerlekli sandalye kullanan engelliler ilk defa araçları ile bir cami içine girebildi. Cami içinde engellilere ayrılan alan sert hijyenik plastik yer malzemesi ile kaplandı. Bu alanda halen dört tekerlekli sandalye yan yana saf tutabilmektedir. Namaz öncesi ve sonrası bu alana giriş ve çıkışta bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Alan, tekerlekli sandalyeler için gerekli 150 x150 cm manevra alanından daha geniştir.

⁶⁰ TSE 9111 (2011) 4.6.2.1

⁶¹ TSE 9111 (2011) 4.6.1

Şekil 29. Engelli Giriş ve İbadet Alanı,

Şekil 30. Üstten Engelli İbadet Alanı

Şekil 31. Engelli İbadet Alanı

Ortopedik engellilerin kullanabileceği alan Şekil 36’da sarı renkli olarak işaretlenmiştir. Hem ana giriş kapısı, ana kapıdan namaz alanına ulaşan yollar hem de namaz alanı hareket için uygundur. Cami iç yüzeyi ile dış yüzey arasında farklılık ortadan kaldırılmıştır.

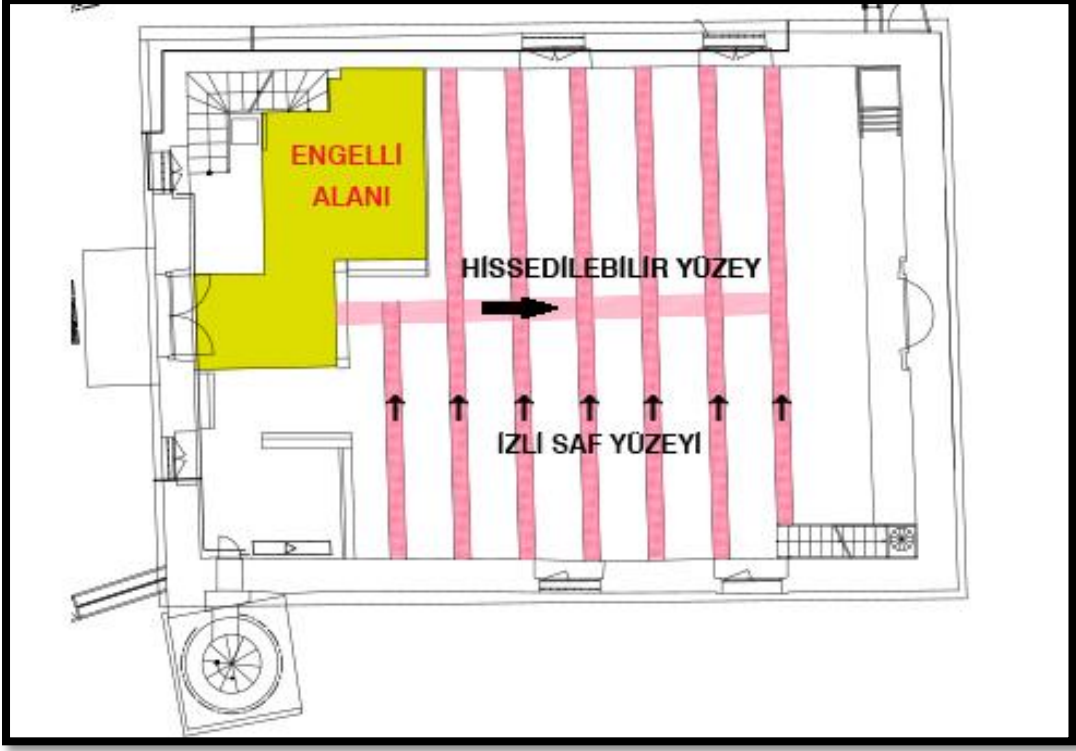
4.4.3. İzli, safli halılar

“...halı güvenli biçimde yere sabitlenmelidir. Doku ve dokuma yönü tekerlekli sandalyenin ve görme özürlülerin hareketine engel olmayacak şekilde düzenlenmelidir. Halı kalınlığı 1,3 cm’ yit geçmemelidir”⁶²

Halı için özel bir metot denendi, izli halı siparişi verildi. Görme engelliler bu izleri takip ederek mimbere kadar gidebilir, safları bulabilir düşüncesiyle özel halı dokutuldu.

Cami girişindeki ayakkabılık alanının bitim noktasından itibaren halı kılavuz izler ile başlar ve bu izler mihraba kadar devam eder. Cemaatin saf tutacağı alanlar uyarıcı yüzeyler gibi farklı renkte ve dokudadır. Ayak tabanı ile hissedilebilir. Görme engelliler tarafından denenmiş ve algılandığı ifade edilmiştir.

⁶² TSE 9111(2011) 4.6.1

Şekil 32. Halı Saf Düzeni

Şekil 33. Genel Saf Düzeni

4.4.4. Engelli lifti

“Döner basamaklı merdiven bulunuyorsa ulaşılabilir alternatif merdiven sağlanmalı ... uygun asansör sağlanmalıdır ... Merdivenlerin ilk ve son basamağında ve sahanlıklarda görsel zıtlık sağlanmalıdır. Tercihan, 4 cm - 5 cm eninde görsel uyarı bandı her basamağın ucuna, merdiven genişliğinde yerleştirilmelidir⁶³

Camilerdeki en büyük sorunlardan biri kadınlar mahfiline çıkıştır. Özellikle Ramazan ayı döneminde camiler teravih namazlarında ve gündüz mukabele okumalarında kadınlar tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Yaşlı ve engelli kadınlar için camiye lift sistemi kuruldu. Merdivenlerde değişiklik yapılamadığı için özel lift siparişi verildi. 12 V ile çalışan lift 130 kg taşıma kapasitelidir. Üzerindeki kontrol çubuğuyla veya duvara asılı ikinci kontrol ünitesi ile kullanılabilir.

Şekil 34. Lift

⁶³ TSE 9111(2011) 4.7.2.1

4.4.5. Isıtma, aydınlatma, elektrik donanımı

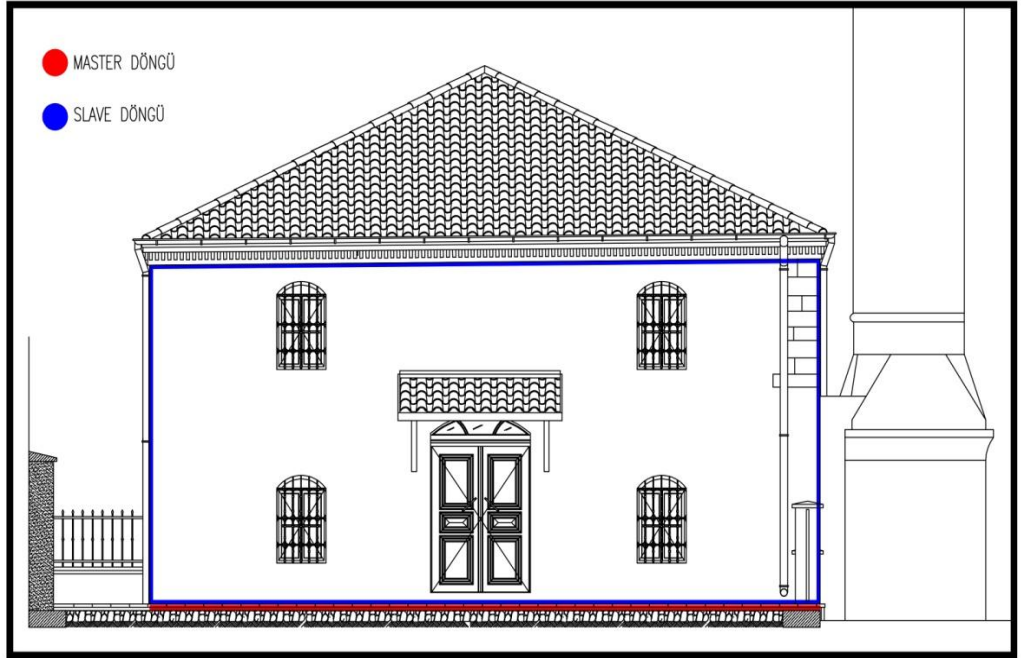
Cami ısıtması için halı altı karbon film sistemi tercih edildi. Karbon filmin halı altında sadece 1mm kalınlığında olabilmesi, cemaat sayısına göre parçalı olarak saf boyutunda çalışabilmesi, programlandığında namaz saatlerinden önce ısıtmaya başlayıp kendiliğinden kapanması seçimde etkili oldu.

Yenileme çalışması sırasında elektrik tesisatı tamamen yenilerek iç ve dış alanlardaki kablolar ya duvar sıvası içine ya da zemine gömüldü. Avizeler yenilendi.

4.5. İç Donanım

4.5.1. İndüksiyon ses devresi sistemi,

“Kamu kullanımına açık binalarda, “loop” (indüksiyon) devresi sistemi, işitme özürülülerin iletişim kurmasında yardımcı olacaktır. Otel, alış-veriş merkezi vb. binalarda, kabul ve danışma masasında iki kişilik “loop” sistemleri kurulabilir. Her çeşit toplantı salonu, amfi vb. kullanımlarda, geniş devreli “loop” sistemleri kullanılmalıdır”⁶⁴

Şekil 35. Cami İndüksiyon Ses Devresi

⁶⁴ TSE 9111, 2011, B.1.3

İndüksiyon ses devre sistemleri, özel olarak geliştirilmiş bir amplifikatör aracılığı ile mevcut sesleri manyetik dalgalara dönüştürür. İşitme cihazı kullanıcıları, cihazda bulunan ‘telecoil’⁶⁵ mekanizması sayesinde bu manyetik dalgaları hiçbir ek ürüne gereksinim duymadan algılayabilirler.

İşitme cihazı kullanıcısı, hizmet noktasında uluslararası indüksiyon ses devre işaretini gördüğü zaman, cihazını ‘T’ ya da eğer varsa ‘M/T’ pozisyonuna getirir. Böylece işitme cihazı etrafta bulunan gürültü veya boğuk sesleri değil, sadece İD⁶⁶ sisteminden gelen manyetik dalgaları iletmeye başlar. Bu sayede kullanıcı, konuşan kişiyi hiçbir zorluk çekmeden dinleyebilir.

İndüksiyon ses devresi sistemlerinin kullanımı batılı ülkelerde oldukça yaygındır. Türkiye’de hiçbir camide indüksiyon ses devresi sistemi kurulumu olmadığı, başka ülkelerde de cami örneğine rastlanmadığı için, sistem Hacı Hasan camisine özel olarak tasarlanmıştır.

Şekil 36. İndüksiyon Ses Devre İşareti

⁶⁵Bu sistemlerin kullanıldığı alanlar çok kısıtlı olduğu için engelliler işitme cihazı alırken çoğu kez ekonomik nedenlerle bu fonksiyonun olmadığı cihazları satın almaktadır. Cihazın bu uygulamasını bilmediği için de çoğu zaman kullanamamaktadır.

⁶⁶İşitme cihazı, ortamdaki gürültüyü ya da boğuk sesleri değil, sadece İD sisteminden gelen manyetik dalgaları iletir.

Hacı Hasan Camii, şu anda bilgi dahilinde dünyada indüksiyon ses devresi sisteminin kullanıldığı tek camidir. Engelsiz Cami modelinde işitme engellilere yönelik standartlar arasında yer almaktadır.

4.5.2. Projeksiyon perdesi

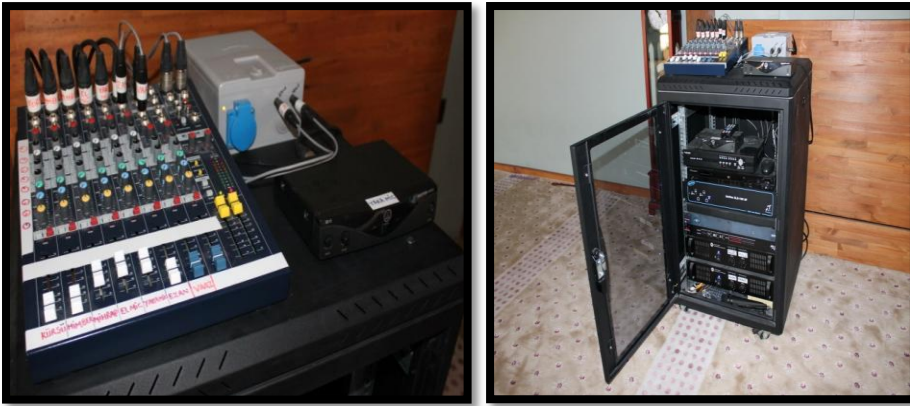

şekil 37. Perdede Cuma Hutbe Metni

Cuma namazlarında hutbe okunması sırasında metin imamın okuma hızına eş zamanlı olarak perdeye yansıtılmaktadır.

4.5.3. Profesyonel ses sistemleri,

Ses araçları kontrol üniteleri, kamera kayıt sistemi ve projeksiyon cihazı bağlantıları ses konsolunda toplandı, kabloları ise duvar ve zemine gizlendi.

şekil 38. Ses Konsolu

Tablo 5. Hacı Hasan Camii seslendirme

HACI HASAN CAMİİ			
	Marka/Model/Malzemenin Tanımı	Miktar	Adet/Mt
CAMİ İÇİ SESLENDİRME SİSTEMİ			
1	5,25" 30W/100V Duvar Hoparloru (Mihrab Sağ-Sol)	2	Adet
2	3,5" 10W/100V Duvar Hoparloru (Harim - Kadınlar Mahfili)	4	Adet
3	3,5" 10W/100V Duvar Hoparloru (Ön-Yan Bahçe)	2	Adet
4	Digital Prosesor 6 IN 4 OUT	1	Adet
5	8 Kanal Vokal Tipi Telsiz Mikrofonu	1	Adet
6	8 Kanal Presenter Yaka Tipi Telsiz Mikrofonu	1	Adet
7	2x200W 100V Güç Amplifikatörü	2	Adet
8	Çift Kanal İleri Feedback Önleyici	1	Adet
9	Mikrofon Kapsülü	1	Adet
10	50cm Kaz Boynu	1	Adet
11	Mikrofon Standı	1	Adet
12	Yaka Tipi Mikrofon (Minber-Müezzin-Mihrap)	3	Adet
13	Dinamik Vokal Mikrofonu	1	Adet
14	Mikrofon Standı (Boy) Siyah	2	Adet
15	DVD Player	1	Adet
16	Dengeli Mikrofon Kablosu	0	Metre
17	2x2,5 Hoparlör Kablosu	0	Metre
18	NC3FXX Dişi XLR	20	Adet
19	NC3MXX Erkek XLR	20	Adet
20	NP3C-BAG Stereo Gitar Jack	20	Adet
21	19" 20U Rack Kabin	1	Adet
MİNARE SESLENDİRME SİSTEMİ			
1	50W Horn Tipi Hoparlör	4	Adet
2	6 Kanal Ses Mikseri	1	Adet
3	Condenser Mikrofon	1	Adet
4	Mikrofon Standı (Boy) Siyah	1	Adet

4.6. Diğer Donanım ve Servisler

4.6.1. İşaret dili tercümanı

Şekil 39. İşaret Dili İle Cuma Hutbesi

Camide işitme engellilere sağlanan hizmetlerden biri de işaret dili tercümanıdır. Eskişehir’de bulunan işaret dili eğitimi almış din görevlisi müezzin olarak görevlendirildi. Dini terminoloji farklı olduğundan dolayı sıradan işaret dili tercümanı yeterli olamamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı halen dini anlatımın işaret diline çevrilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışma yürütmektedir. Müezzin işitme engellilere talep olması durumunda eğitim de vermektedir.

Şekil 40. İşaret Dili Tercümanı

4.6.2. Braille ve büyük harflerle basılmış dini materyaller

Camide Eskişehir Müftülüğü tarafından sağlanan Braille Kur'an seti, harf karakteri büyük Türkçe meal, büyük puntolu Kur'an ve diğer temel dini bilgileri içeren basılı yayımlar bulunmaktadır. Kur'an öğretiminde de poster boyutunda okuma ve yazma kartları kullanılmaktadır. Cami ses konsolunda görüntü ve ses okuyan cihazlar mevcuttur.

4.6.3. Gönüllü yardımcıları

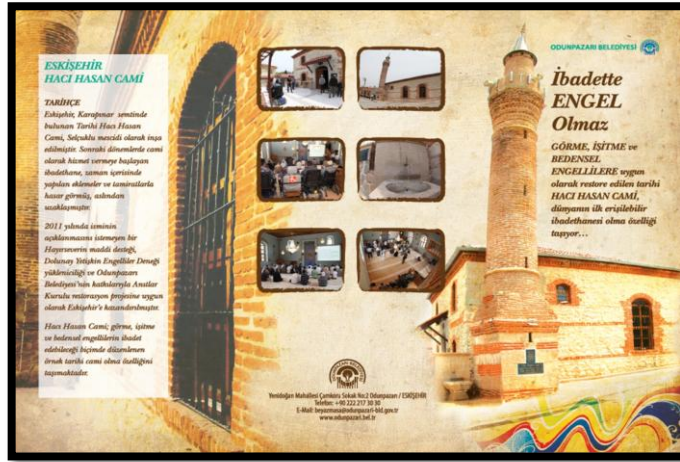
Cami yenileme çalışması yaklaşık 18 ay kadar sürdü. Cami personeli, cami dernek başkan ve yöneticileri, cami cemaati, komşuları ile güzel bir diyalog kuruldu. Cami ziyaretçilerine gönüllü olarak yardımcı olmaya devam ediyorlar.

4.6.4. Diğer donanım

Camide ilk yardım seti, yangın söndürme tüpleri, sürekli kayıt yapan üç kameralı kapalı devre izleme sistemi, su sebili, yaşlılar için sandalyeler, temizlikle ilgili donanım, cuma hutbelerinde projeksiyon cihazı ile birlikte kullanılmak üzere dizüstü bilgisayar bulundurulmaktadır.

4.6.5. Tanıtım broşürü ve filmleri

Cami hakkında gazetelerde ve TV'lerde çok sayıda program yayınlanmış durumdadır. Haber sitelerinde bilgi de yer almaktadır. Cami ziyaretçileri için açılış sırasında hazırlanan broşür ihtiyaç durumunda basılarak dağıtımını devam etmektedir.

Şekil 41. Cami Broşürü

5. Sonuç Ve Öneriler

5.1. Odak Grup Görüşmeleri Bulguları

12.10.2012 tarihinde yapılan ilk odak grup görüşmelerine katılan kişilerin tamamı erkek olup, yaşları 39-75 (39, 55, 59, 64, 75, 75) arasında değişmektedir. Kullanıcılar eğitim durumları açısından değerlendirildiğinde ilkokul, ortaokul ve lise mezunu oldukları görülmüştür. Bu grubun ikamet açısından camiye yürüme uzaklığında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu da camiye erişimin yaya olarak yapıldığını göstermiştir. Camiye geliş/kullanım sıklıkları açısından ise ibadet için hergün gelenlerin çoğunlukta olduğu; bununla birlikte haftada birkaç kez gelenler olduğu görülmüştür. Bu gruptakiler arasında görme ve işitme yetersizliği olanlar bulunmaktadır. Ancak engellilik durumu ileri düzeyde olmadığı için yalnızca görme yetersizliği bulunan bir kişinin gözlük kullandığı belirlenmiştir.

Tablo 5 1. Odak grup görüşmesi katılımcı bilgi tablosu

Yaş	Eğitim	Mahalle	Camiye geliş sıklığı	Engellilik durumu	Kullanılan araç, cihaz
39	İlkokul	Alanönü	Haftada birkaç kez	-	-
55	Lise	Karapınar	Her gün	-	-
59	İlkokul	Orta	Her gün	-	-
64	İlkokul	Orta	Her gün	Görme yetersizliği	Gözlük
75	İlkokul	Dede	Haftada birkaç kez	-	-
75	Ortaokul	Orta	Her gün	İşitme yetersizliği	-

19.10.2012 tarihinde yapılan ikinci odak grup görüşmelerine katılan kişilerin tamamı erkek olup, yaşları 20-78 (20, 20, 22, 23, 34, 38, 39, 42, 45, 46, 50, 78) arasında değişmektedir. Kullanıcılar eğitim durumları açısından 1. Odak gruptan farklı eğitim düzeyine sahiptirler. Kullanıcılar arasında ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olanların yanı sıra üniversite eğitimine devam eden işitme engelli bir grup da bulunmaktadır.

Camiyi kullanan bu grubun uzak mahallelerde ikamet ettiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla camiye farklı ulaşım araçlarıyla gelmektedirler. Camiye geliş/kullanım sıklıkları açısından ise homojen olmayan bir yapı görülmektedir. İlk defa camiye gelenlerle birlikte, her gün ibadet için gelenler, haftada bir/haftada birkaç kez gelenler, ayda bir kez gelenler ve cami açıldı açılalı iki defa yani üç ayda bir gelenler bulunmaktadır. Kullanıcılar arasında işitme, ortopedik ve görme engelliler bulunmaktadır. Engelli grubun engellerinden dolayı işitme cihazları, tekerlekli ya da akülü sandalye yanında beyaz baston ve gözlük kullandıkları tespit edilmiştir.

Tablo 7. 2. Odak grup görüşmesi katılımcı bilgi tablosu

Yaş	Eğitim	Mahalle	Camiye geliş sıklığı	Engellilik durumu	Kullanılan araç, cihaz
20	Üniversite 2 devam	Yeni	İki haftada bir	İşitme engelli	İşitme cihazı
20	Üniversite 1 devam	Yeni	Ayda bir	İşitme engelli	İşitme cihazı
22	Üniversite 2	Yeni	Haftada bir	İşitme engelli	-
22	Üniversite 2 devam	Yeni	Ayda bir	İşitme engelli	İşitme cihazı
23	Üniversite 2	Yeni	Ayda bir	İşitme engelli	İşitme cihazı
34	Lise	Çankaya	Ayda bir	Görme yetersizliği %50 görme kaybı	Gözlük
38	Lise	Emek	Haftada bir	Ortopedik	Tekerlekli sandalye
39	Lise	Çamlıca	Ayda bir	İşitme	-
42	Ortaokul	Emek	Haftada bir	Ortopedik	Tekerlekli sandalye
45	İlkokul	Aşağı Söğütönü	İlk gelişi	Görme engelli %70	Beyaz baston
46	İlkokul	Cunudiye	Her gün	Ortopedik	Tekerlekli sandalye
50	Lise	Esentepe	3 ayda bir	Görme yetersizliği %70 kayıp	-
78	Ortaokul	Ertuğrulgazi	Haftada bir	İşitme engelli	-

Bu grup genellikle ibadet amacıyla camiye her gün ya da haftada birkaç kez geldiklerini ifade etmiştir. Grubun en önemli özelliği, caminin restorasyon öncesi ve sonrası dönemde caminin sürekli kullanıcısı durumunda olmaları nedeniyle erişilebilirlik ve kullanılabilirlik açısından bir karşılaştırma yapabilme bilgisine sahip olmalarıdır. Yapılan odak görüşmeler sırasında caminin restorasyon öncesi kullanımıyla şimdiki kullanımı arasında aşağıdaki durumların tespiti yapılmıştır.

- Camiye yürüme mesafesi içinde erişilmekte,
- Konuttan camiye erişimde yaya yolu yüzeylerinde erişilebilirliğin bazı güzergahlarda sağlanamadığı, (erişilebilirliğin çevreyle birlikte sağlanması gerektiği)
- Cami avlu kapısından itibaren erişilebilirliğin sağlandığı, servis mekanlarının (abdest alma mekanları, tuvaletler, süt odası vb.) kullanımının daha rahat olduğu,
- Kış aylarında ve soğuk günlerde abdest alma mekanında ve lavabolarda sıcak su ihtiyacının ortaya çıktığı,
- Abdest alma mekanının açık olmasından dolayı bir kapalı mekandaki sıcak sulu sistemleriyle yürütülen eylemlere göre konforlu olmadığı,
- Binanın döşemeden ısıtılması nedeniyle ve soğuk havalarda yalnızca namaz vakitleri sırasında ısıtılmasından dolayı cami mekanının genelde soğuk olarak hissedildiği,
- Cemaatin az olduğu zamanlarda cami bütünüünün ısıtılması yerine, restorasyon öncesinde olduğu gibi cami mekanının bir bölümünün camekanla kapatılması ve daha kolay ısıtılması,
- Orijinal kapısının çift kanatlı olması ve bir kanadının sürekli açık olması nedeniyle özellikle tekerlekli sandalyeli engellilerin kapıdan geçişlerinde problem yaşadıkları, ikinci kanadının açılmasını engellinin yapamaması ve erişilebilirliği giriş kapısında kesintiye uğraması,
- Restorasyon sırasında kapının orijinalliğinin korunması nedeniyle ve restorasyon sırasında hatalı uygulamalar nedeniyle kapının kasa ve kanatlar arasında boşlukların oluşması ve bunun içerinin soğumasına neden olması,

- Diğer birçok camide bulunduğu gibi namaz vakitlerini gösteren bir göstergeye ihtiyaç duyulması,
- Yoğun yağmur yağışının olduğu günlerde cami pencerelerinden iç mekana su sızması,
- Cami cemaatinde hissedilebilir düzeyde bir artış olması,
- Caminin engelli cemaatinde belirgin bir artış olması,
- Süt odasındaki tesisatların atmosferik etkilerden dolayı (donma vb.) zarar gördüğü,
- Üst kata çıkan merdivenler üzerine eklenen merdiven asansörünün erişilebilirliği sağladığı ancak mevcutta zaten geniş olmayan merdiven genişliğini biraz daha daralttığı,
- Tekerlekli sandalye ya da akülü araçlar kullanan ortopedik engellilerin araçlarından inmeden ibadetlerini yapabildikleri,
- Ortopedik engellilerin araçlarından inseler bile kendileri için hazırlanmış sandalye/koltuklarda ibadetlerini yapabildikleri,
- Ayakkabılıkların kullanımında problem yaşandığı,
- Restorasyon sırasında binanın temelinden itibaren yalıtılmasına izin verilmediği için zemin ya da beden duvarlarından binanın su almaya başladığı ve bunun iç mekanda sıvaların kalkmasına neden olduğu,
- Caminin restorasyon sonrasında medyada önemli bir yer tuttuğu, tanıtım ve yayın için sürekli olarak ziyaret edildiği,
- Caminin Odunpazarı bölgesi içinde ziyaret güzergahlarından biri olduğu,

İkinci odak grup görüşmesine katılan cami kullanıcıları engellilerden oluşmaktadır ve yaygın olarak camiye yürüme mesafesi dışında kentin farklı mahallelerinden geldikleri tespit edilmiştir. Kullanıcıların yaş grubu 20-78 yaş arasında değişmektedir. Camiye yaygın olarak toplu taşıma, yürüme, kendi araçları (tekerlekli sandalye ve akülü araç dahil) ile geldiklerini beyan etmişlerdir. Özellikle ortopedik engelliler, Odunpazarı bölgesinin yüzey yapısından dolayı gerek yürüyerek gerekse tekerlekli sandalye ya da akülü araçlarla gelmede zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu yüzden camiye birinci odak grup gibi her gün gelme şansına sahip olmadıkları için, ağırlıklı olarak cuma günleri gelebilmişlerdir. Grup içinde

görüşme yapılan günde ilk kez olduğu gibi her hafta ibadet için gelenlere de rastlanmıştır. Engelli grup içinde camiye restorasyon öncesinde de sürekli gelen iki ortopedik engellinin yanı sıra çoğunluk caminin erişilebilir olduğunu ya da kendileri için de uygun olduğunu öğrendikten sonra gelenler de vardır. Dolayısıyla, yaygın olarak caminin ilk halinin bu grup içinde yalnızca iki kişi tarafından bilindiği belirlenmiştir.

Yapılan görüşmeler birinci gruptaki gibi caminin restorasyon öncesi halinden ziyade mevcut kullanımıyla ilgili görüşleri ifade etmektedir. Bulgular;

- Camiye erişilebilir olduğu için gelindiği, daha önce diğer cemaate bakarak kılınan namazın artık işaret dili bilen cami görevlisi sayesinde bilinçli olarak kılındığı,
- Hutbelerin namaz kılma eyleminin bir parçası olarak dinlenmesinin yanı sıra aynı zamanda okunabilmesi,
- İşitme engellilere özel birtakım düzenlemeler olmasından haz duyulması,
- Namaz sonrası işaret dili bilen cami görevlisi tarafından bazı dini bilgilerin aktarılması ve karşılıklı görüşlerin paylaşılmasının sağlanması,
- Diğer camilerde sadece görsel katılım gerçekleşirken bu camide bilinçli katılımın sağlanması,
- Caminin bulunduğu bölgenin fiziksel yapısının hareket kısıtlılığı çekenlerin erişilebilirliğini engellediği,
- Caminin kentteki tek erişilebilir cami olmasının engellileri çok uzaktan bile olsa buraya çekmesi, bu erişilebilirliğin zaman ve maliyet getirdiği,
- İşaret dili bilmesi nedeniyle müezzinin bir eğitici gibi birçok konuda bilgilendirme yapması,
- Tekerlekli sandalyeli ya da akülü araç kullananların cami içinde araçlarına tahsis edilen yerlerde ibadetlerini yapabiliyor olması,
- Cami giriş kapısının tekerlekli sandalye geçişlerinde zorlayıcı olması,
- Engelliler için yapılan tuvalet ve lavabo mekanının sıklıkla kullanıldığı,
- Abdest alma mekanının ergonomik olarak tekerlekli sandalyelilere uygun olmadığı,
- Yol mekanından avlu mekanına ve cami içine engelsiz girişin sağlanabildiği,

- Görme engelliler için yapılan hissedilebilir yürüme yüzeyinin görme engelliler ve diğer kişiler tarafından bilindiği ve işlevini yerine getirdiği,
- Cami iç mekanında da hissedilebilir yürüme yüzeyine sahip özel olarak üretilen halının yüzey yapısının da görme engelliler tarafından hissedilebildiği,
- Camiye erişimde kaldırımların erişilebilirliğinin sağlanamadığı,
- Özellikle ileri yaşlılar (kadınlar) için cami üst katına çıkış sırasında merdiven asansörün kullanılabilirdiği ve dar döner merdivenlerin bir asansörle kullanımının kolaylaştırıldığı, tespitleri yapılmıştır.

Görüldüğü üzere bulgular, yaygın olarak yapılan uygulamaların niteliğini ifade ederken, teknik düzeyde bazı olumlu veya olumsuz görüşlerle odak gruba bağlı olarak caminin restorasyon öncesi ve sonrasına yönelik değerlendirmeleri de içermektedir.

Odak grup görüşmesinde ideal sayı 5-6 kişi olmasına karşın bu iki odak grup görüşmesine ek olarak 2 cami görevlisiyle de derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde de;

- Caminin yeni bir kimliğe kavuştuğu,
- Kullanıcı ve ziyaretçi sayısının arttığı,
- Caminin turizm açısından bir ziyaret yeri haline dönüştüğü,
- Cuma hutbelerinin işaret dili ve görsel olarak cemaate aktarıldığı,
- Her Cuma işitme engelli cemaatin bulunduğu ve bu sayının caminin restorasyonundan sonra ciddi bir artış olduğu,
- İşitme engellilerle Cuma namazı sonrası işaret dili aracılığıyla dini kavramlara yönelik derslerin yürütüldüğü,
- Caminin abdesthane mekanının en azından kapalı bir mekana dönüştürülmesi ve sıcak su sağlanması gerektiği,
- Cami görevlilerinin restorasyon öncesinde cami avlusunda müştemilat şeklinde olan barınma mekanından daha nitelikli bir lojmana ihtiyaç duyduğu,
- Cami duvarlarından restorasyon sırasında yalıtım yapılmadığı için su sızmaya başladığı,
- Pencerelerden yağmurlu havalarda iç mekana su girdiği,

- Sobayla ısıtılan eski haline göre daha teknik olan döşemeden ısıtma sisteminin verimli olmadığı,
- Giriş kapısında görülen boşluklar gibi restorasyon sonrası ortaya çıkan bazı teknik problemlerin bulunduğu,
- Camiye gelen engellilerin yapılan düzenlemelerden haberdar olduğu, yapılan düzenlemelerin farkında olduğu, belirlenmiştir.

Sonuç olarak, çağdaş restorasyonda müdahalenin sanat eserinin ömrünü uzatma, varlığını sürdürme adına yapıldığı dikkate alındığında onu kullanarak yaşatacak insan için de evrensel boyutların ancak evrensel tasarım ya da herkes için tasarım yaklaşımıyla sağlanması zorunludur. İbadet, insanın onu yapabildiği sürece mekanlarda var olmaktadır. Mekanın erişilebilirliği ve kullanılabilirliği herkes için gerçekleşmesi durumunda Hacı Hasan Camiinde görüldüğü gibi ibadet mekanlarının işlevselliğinin sağlandığı söylenebilir.

Tasarımın ortalama kullanıcı grup için yapılan tasarımdan farkı da burada ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz bu fark yaygın olarak yanlış bilindiği gibi asansör, rampa ve tuvalete indirgenen erişilebilirlik ölçütlerinden çok daha fazla müdahaleyi içerir. Odunpazarı Hacı Hasan Camiinde bu ölçütler kapsayıcı niteliktedir.

Odak grup görüşmelerinde ortaya çıkan en belirgin özellik, engelli kullanıcı sayısının artmasıyla kendini göstermiştir.

5.2. Cami Modelinin Eksiklikleri

Cami ana giriş kapısının üzerine soğuk ve yağışlı havalarda koruma amaçlı kapalı alan, tarihi bina olduğu için yapılamadı. Kadınlar için ayrıca bir engelli tuvaleti yapmak faydalı olabilirdi. Gasilhane de camilerde bulunan önemli alanlarından biridir ancak kadınların ihtiyaçları düşünülerek süt emzirme odasına öncelik verildi.

Ulaşılabilirlik açısından dönen merdivenlerden kaçınmak önerilmektedir. Ancak giriş katıyla kadınlar mahfilini bağlayan merdiven projeye göre döner ve ahşap olmak zorundaydı. Merdiven basamaklarına monte edilen lift boruları da ayak basma alanını daha da daralttı.

Acil durumlar için bulunması gereken görsel ve işitsel uyarı sistemi baştan planlanmadığı için konulamadı.

Daha önce cami içine tekerlekli sandalye ile giremeyen ortopedik engelliler bu model ile kendilerine ayrılan alanı kullanma imkanı yakaladı. Ancak en ön safa kadar giderek aynı düzende namaz kılmaları henüz sağlanamadı.

Cami ulaşılabilir olmasına rağmen toplu taşıma araçlarının duraklarına uzaklığı nedeniyle bazı engellilerin camiye ulaşmaları mümkün olmayabilir.

Camiyi sokağa bağlayan kaldırımın bazı noktaları darlık nedeniyle tekerlekli sandalye kullanımına uygun değildir. Ancak bu da şehir planlamasından kaynaklanmakta olup model uygulamasında değişiklik yapılamamıştır.

Abdest alma alanları insan anatomisine uygun değildir. Abdest ergonomisi modelin eksik yanıdır. Özellikle engelliler tuvaletinde ortopedik engellilerin kolaylıkla abdest alamadığı görülmektedir.

Camiler toplanma alanıdır. Namaz öncesi ve sonrası bir araya gelen insanların iletişim kurmalarını ve sosyalleşmelerini kolaylaştıracak çay ocağı, kütüphane vb. donatılar yine alan darlığından yapılamadı. Namaz öncesi ve sonrası etkileşim ve beklenen yakınlaşma bu nedenle istenen düzeyde olamamaktadır. Vakit namazlarına katılan kişi sayısı diğer camilerde olduğu gibi azdır. Cuma namazlarına katılım daha fazla olmaktadır. Cuma günleri değişik noktalardan gelen kişilerin kaynaşması da bu nedenle yeterli değildir.

5.3. Sonuç ve Öneriler

Engelliliğin tarihi acının, ayrımcılığın, yoksulluğun, toplum dışına itilmişliğin, aşağılanmanın da tarihidir. Tarihin bilinen ilk dönemlerinden beri engelliler fiziksel farklılıkları nedeniyle içinde yaşadıkları topluluklarda farklı davranışlara hedef olmuşlardır. Kayıtlı bilgilerin Batı Medeniyeti kaynaklı olması nedeniyle yaşananların kötü örnekleri de yine batıdandır.

Isparta Devleti ebeveynlerin rızasına bakmaksızın engelli doğan çocukları öldürürdü. Batı Medeniyetinin temeli olan Yunan ve Roma'da ise baba doğan çocuğun kaderi hakkında mutlak hüküm sahibi idi. Engellilik veya ekonomik

nedenlerle doğan bebeğin yaşaması veya öldürülmesi kararı babaya aitti. Çoğu zamanda engelli doğan çocuklar öldürülür veya satılırdı.

Engelliler ve fiziksel farklılıkları eğlence konusu idi. Panayırlarda, toplu alanlarda para karşılığı teşhir edilir , zenginlerin evlerinde eğlence amaçlı barındırılırdı. Engelli doğan ve satılan bu kişiler eğlencenin yanısıra ağır işlerde çalıştırılır veya dilendirilirdi. Yunan ve Roma’da fiziksel mükemmeliyet önde gelen değerdı.

Hristiyanlığın kabulünden sonra,insanın doğuştan günahkar olduğu, engelliliğin anne ve babanın günahlarından kaynaklanan bir ceza nedeni sayılması nedeniyle tarihin en karanlık ve acı dolu dönemleri yaşandı. Günah çıkarmak ve sözde arındırmak adına sayısız kişi engizisyon mahkemelerince yakılarak öldürüldü.

Kilisenin öncülüğünde, dini mahkemelerde içlerine şeytan girdiği , cadı oldukları gerekçesiyle öldürülen insanları çoğu engelliydi Fiziksel farklılıkları nedeniyle engelliler bu dönemin kurbanı oldular. Onbirinci yüzyılda başlayan bu dalga ondördüncü yüzyılda doruk noktasına ulaştı. İstanbul’un fethedilmesinden sonra Batıda yaşanan değişim bir çok alanda olduğu gibi insan hakları konusunda da kendini gösterdi. Rönesans döneminde kilisenin etkisi azaldı. Ne gariptir ki engellileri dini mahkemelerde yargılayan ve öldüren kilise yine engellilerin barındırılması ve bakılması konusunda da ilk çalışmaları yapan kurum oldu.

Her ne kadar Rönesanstan itibaren bakış açısı farklılaşmış olsa bile son yüzyıla kadar ayrımcılık, aşağılama, toplum dışına itme devam etti. Toplumları yönlendiren ana değerler kolay değişmediği için engelliler günümüzde dahi içinde yaşadıkları toplumlara katılabilmiş değiller.

Yüzyılımızda , Almanya’da engelliler ari bir ırk yaratmak uğruna gazla veya ilaçla öldürüldü. Bir milletin soykırımından önce engelliler yine devlet eliyle veya aileleri tarafından bir ideale kurban edildi. Bu dönemde 280.000. engelli çocuğun öldürüldüğü sanılmaktadır. Polonya’daki ölüm kampları fikrinin de buradan ilham alındığı sanılmaktadır. İşte bu nedendir ki son on yıla kadar Almanya’da diğer Avrupa ülkelerinde olduğu kadar yaşlı fiziksel ve zihinsel engelli görülmemiştir.

Her ne kadar çağımız insan hakları bakımından diğer tarih dönemleri içinde örnek olsa da son yıllara kadar engelliler bakım merkezlerinde, tercih etmedikleri ve istemedikleri ortamlarda, zorla tutuldular. Engel gruplarına göre devlet tarafından ailelerinden alındılar ve hapisaneye benzer şartlarda bakıldılar. Fiziksel olarak uygun şartlar sağlanmış olsa bile toplum içine alınmadılar. İsveç engelliler modeli bunun örneğidir.

Rönesanstan bu yana devam eden hakların gelişme dönemi II. Dünya Savaşının ardında çok sayıda engelli bırakmasıyla doruk noktasına ulaştı. Savaş gazilerinin baskısı ile devletler yeni düzenlemeler yapmak durumunda kaldı.

İslam dinine göre insan yaratıkların en şerefli olup yeryüzünde yaratıcının temsilcisidir. Kainatta var olan her şey insanın emrine verilmiştir. İnsan akıl sahibi, sorumluluk alan ve iletişim kurabilen bir varlık olarak dünyaya günahsız olarak gelir. İnsanların malları, evlatları, zenginlikleri ile birbirinden üstünlüğü yoktur. Yaratıcı katında üstünlük ve dinin ölçüsü ancak dinin koyduğu emir ve yasaklara uymakla sağlanır. Bu açıdan farklılıkları ne olursa olsun bütün insanlar eşittir. Arap olanın olmayana, zengin olanın fakire, sağlıklı bir insanın da engelli yaşlı ve düşküne üstünlüğü olamaz. İnsanlar yaptıklarından sorumludur ve ahiret inancı gereği bunun hesabını vereceklerdir.

İslam dini anne babaya bakmayı, yakın akrabalar ile ilişkiyi kesmemeyi, iyiliği emreder: fenalığı, kötü halleri yasaklar ve bu öğüdünü her ortamda tekrarlar. Yaratıcının varlığını inkardan sonra affa uğramayacak olan tek hak kul hakkıdır. Bu hakkın kapsamına girmeyen bir başlık nerede ise düşünülemez. Komşu hakkından başlamak üzere fakirlerin ve mağdurların hakları, yetim ve öksüzlerin hakları toplum içinde yaşayanlara yükümlülükler getirmektedir. Mağrurluk, zenginlikten kaynaklanan kibir, mal ve zaman israfı, soydan gelen özelliklere dayalı övünme, fakiri küçümseme, gösteriş olumsuz ve yanlış davranışlar olarak tanımlanır.

İslam dininin tanımladığı sorumluluklar akıl sahibi olanlar içindir. Ancak zihinsel engelliler, bu yetilerini yitirmiş olan kişiler ve çocuklar yükümlülük dışındadır. Bu sınıflandırmanın dışında başka bir ayırım yoktur. Bütün insanlar eşittir. Engelli sağlıklı birey ayırımı yapılamaz. Engelli olanlarda kendi yeterlilikleri kadar

dinin emir ve yasaklarına uymak durumundadır. Ancak onlar içinde ibadette ve günlük yaşamda kolaylıklar tanımlanmıştır.

İslam dininin saadet dönemi olarak adlandırılan Peygamberin yaşadığı yıllardan kayıtlara geçmiş engelliler konusunda pek çok örnek ve uygulama bulunmaktadır. Bunların belki de en bilineni ilk tebliğ yıllarında Peygamberin Mekke'nin ileri gelenlerine dini anlatırken bir görme engellinin kendisine gelerek soru sorması , cevabında ısrarcı olması nedeniyle kendisinin hoşnutsuzluk göstermesi ve bu nedenle uyarıcı bir ayet gelmesidir. Bu yıllara ait kayıtlarda engellilerin kamu görevleri aldıkları, üst düzey yöneticilik yaptıkları bilinmektedir.

Dinin engellilere bakış açısının olumlu yansımaları Türklerin İslamiyeti kabul ederek Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra kurdukları imparatorluklarda görülmektedir. Selçuklu ve Osmanlı'da kurulan Bimarhaneler, Şifahaneler, Aşevleri öncelikli olarak hasta, engelli, yoksullara hizmet veriyordu. Bu medeniyetlerin sembolü olan Vakıflar ve Ahilik teşkilatı günümüzdeki sosyal kurumların eşdeğeri idi. Devlet ve halk uyum içinde hayır işlerini ve sosyal sorumluluğu yerine getiriyordu. Mahalleler camiler etrafında yapılarak güvenlik de dahil olmak üzere tüm ihtiyaçlarını sağlayabiliyordu. Engelliler de bu dokunun bir parçası olarak yaşamlarını sürdürüyordu. Bu zaman dilimi Avrupa'da engizisyon mahkemelerinin kurulduğu ve insanların yakıldığı dönemdir.

İşitme engelliler yine ilk defa Osmanlı'da resmi kurumlarda çalışmaya başladı. Sarayda, mahkemelerde görev aldılar. Daha sonra bu uygulama İspanyollar tarafından tekrarlandı. Son yıllara kadar TBMM'de bu gelenek devam ettirildi. Osmanlı İşaret Dili bu nedenle günümüzdeki işaret dillerinin öncüsü sayılmaktadır. Hatta kaynaklarda bu dilin gece karanlık ortamlarda dokunma işaretleri yoluyla geliştirildiğine dair kayıtlar vardır.

Engellilik eksiklik ve aşağılama ifadesi olarak kullanılmıyordu. Kişileri birbirinden ayıran özellikleri tanımlayan bir kavramdı. 7-8 Mehmet Paşa, Aksak Timur, Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Kara Mustafa Paşa, Mimar Sinan, Derviş Yunus gibi Köroğlu, Molla Kasım, Topaloğlu gibi tanımlayıcı bir ifade idi. Bu bakış açısının devamı olarak halk arasında engelli yerine rahatsız tanımı kullanılmaktadır. Bu genel tanım içinde hoşgörülülük ve yakınlığı da kapsamaktadır.

Geçmişte ortalama insan ömrü kısa olduğu için engelli tanımı farklıydı. Zihinsel, işitme, görme, ortopedik ve süreğen hastalıklar bu tanım içindeydi. Ancak teknoloji ve tıp alanında gelişmeler, ekonomik refah düzeyinin yükselmesi, çalışma şartlarının iyileşmesi vb nedenlerle insan ömrü uzadı ve yeni engel türleri ortaya çıktı. Toplumda yaşlı nüfusu arttı. Bakım ihtiyacı çoğaldı, yeni düzenlemelere gerek duyuldu. Nitekim dünya genelinde kabul edilen tüm engel gruplarının oranı % 13 civarındadır. Ancak bunun % 9'unu yaşlılar oluşturmaktadır. Bunlara toplumla iletişim kuramayan sosyal engelliler ve hiç bir şekilde iş edinemeyen fakat eğitilmiş iş engelliler katıldı.

Tarım toplumunda geniş aileler içinde yaşayan bireyler sosyal doku içerisinde toplumsallaşılıyor ve yönlendiriliyordu. Ancak sanayi toplumu ve ardından bilgi toplumuna geçişle kentleşme hızlandı, çekirdek aile ile birlikte kişiler kalabalık içinde yalnız olmaya başladı. Bu süreç engellileri de etkiledi. Binaların, sosyal dokuların, ulaşım araçlarının, sağlık ve eğitim hizmetlerinin genele uygun olarak düzenlenmesi, engelliler için ulaşılabilir olmaması, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin zayıflaması, sosyal yardımlaşmanın devlete kalması, şehir hayatının hızı ve yorgunluğu, ihtiyaçların artması, toplumsal değerlerin değişmesi, ekonomik değerlerin ön plana çıkması gibi nedenlerle engelliler toplumdan soyutlandı.

Engellilik sağlık ve sosyal sorunları da içinde barındıran önemli bir durumdur. Genel olarak bakıldığında engelliler yoksul ve ihtiyaç sahibidir. Engelli kişi öncesinde yoksul olmasa bile uygun çalışma şartları sağlanamadığından yoksul duruma düşmektedir. Ailesine ve sosyal yardımlara bağımlı durumdadır.

Toplumda hizmet ve düzenlemeler genele uygun olarak yapılmaktadır. Bu nedenle engellilerin ihtiyaçları göz ardı edilmektedir. Engellilerin en temel sorunları; iyi eğitim alamamak, ulaşılabilir bir çevre içinde yaşamamak, iş edinmemek, kişi ve kurumların ön yargılarıdır.

Eğitim ortamları engellilik türüne göre düzenlemeler gerektirmektedir. Her ne kadar devlet her vatandaşına eğitim imkanlarını sunmak, kişiler de belirli bir yaşa gelince katılmak zorunda olsalar bile bunun gerçekleştirildiği söylenemez. Engelliler eğitim imkanlarından yararlanamamakta bu nedenle iş bulmada zorluk çekmektedir.

Fiziksel açıdan yaşadığı zorluklar, sağlık sorunları, iş saatlerinin ve iş tanımlarının kendileri için uygun hale getirilmemesi, işverenlerin olumsuz yaklaşımları, toplumun ön yargıları , düşük eğitim nedeniyle engelliler iş bulamamakta veya az kazanabilmektedir. Bu nedenle yaşamlarını sürdürebilmek için ailelerine bağımlı olmakta veya sosyal yardımlarla geçinmeye çalışmaktadır.

Sağlık, eğitim, iş, sosyal ortamlara ulaşmak için çevre düzenlemesi yapılmadığı , bir başka anlatımla yeterince ulaşılabilir bir çevrede yaşamadığı için sıkıntıları çoğalmaktadır..

Toplumda engelliliğe ilişkin ön yargılar kırılmamış durumdadır. Her ne kadar günlük hayatı ve davranışları yönlendiren din ve toplumsal kurallar engellililer lehine emirler içerse de onların hayatını kolaylaştıracak adımlar zor atılmakta ve gelişmeler yavaş olmaktadır. Farkındalığı arttırmak için engelliler hayatın bir parçası ve görünür olmalıdır. Bunun içinde onları sosyal yaşamın içine alacak her türlü uygulama ve düzenleme hızla hayata geçirilmelidir.

Sosyalleşmenin ana unsurları iletişim ve katılımıdır. Katılımın ön şartı da ulaşılabilirliktir. Engelliler için fiziki çevrenin, ulaşım araçlarının, servis ve hizmetlerin, sosyal ortamların ulaşılabilir olması hızla sağlanmalıdır. Kanunlar bunu emretmektedir. Ulaşılabilirlik sonradan yapılacak bir düzenleme olmaktan çıkarılıp planlama aşamasında dikkate alınmalıdır. İlk aşamada bunun sağlanması için öngörülecek artı maliyet sadece binde onyedidir. Sonradan yapılacak düzenlemeler ise toplam maliyetin yüzde yirmisidir.

Engelliler evde kaldıkları sürece farkındalığın artması beklenemez. Onların en kolay ulaşabilecekleri sosyal alanlar camilerdir. Türkiye genelinde yapımı devam edenlerle birlikte yaklaşık 85.000. cami bulunmaktadır.Bu neredeyse toplam okul sayısının iki katıdır. Cuma namazlarında DİB bilgilerine göre yaklaşık 20 milyon kişi toplanmaktadır. Üstelik camilere giriş ve kullanımla ilgili kısıtlama bulunmamaktadır.

Din iletişimi her boyutuyla kullanılmaktadır.Müslümanlar günde beş defa toplanmaya sesli olarak çağrılmaktadır Vefat eden kişiler halen camilerden duyurulmaktadır. Cami alanları ortak kullanım alanıdır. Mevlüt, kandil, bayram, ramazan toplanma zamanlarıdır. Neredeyse her mahallede cami ve mescit vardır. Bu

mekanlar iletişim ve sosyal katılım için ideal ortamlardır. Üstelik ön yargıların en az olduğu , iletişimin sadece selam vermekle başlatılabileceği mekanlardır buraları.

Cami dernekleri sayı olarak hemşehri derneklerinden sonra en yaygın ve en fazla örgütlenmiş sivil toplum örgütleridir. Camilerde yaklaşık 90 bin din görevlisi çalışmaktadır. Türkiye’de gönüllü olarak sosyal çalışmalara katılan kişi sayısı azdır. Cuma dışında vakit namazlarına katılan kişi sayısının 2 milyon olduğu sanılmaktadır. Bu kişiler özlemi duyulan gönüllü sosyal yardımcıları olabilir. Engellilik farkındalığı camilerden başlayarak artırılabilir. Engelliler kendi sosyal çevreleriyle iletişimi camiler yoluyla başlatabilir. Unutulmamalıdır ki cami sadece ibadet alanı değil aynı zamanda toplanma alanıdır.

Model camilerin engelliler için sosyal çevrede iletişim kurmalarında, sosyalleşmelerinde ve evden kurtulmalarında yaygınlık, dini bakış açısı, kişiler arası etkileşimin kolaylığı, hoşgörü, yakınlık , kolay ulaşılabilirlik, sosyal doku açısından en uygun alanlar olacağını öngörmektedir. Bu nedenle camilerin öncelikle ulaşılabilir ve engelliler için düzenlenmiş olması gerekir.

Oysa camilerin neredeyse tamamı engellilerin kullanımına uygun değildir. Ancak bu alanların vatandaşların yardımlarıyla yaşatılması ortak bilinç yaratılması halinde kolayca yeniden düzenlenebileceğini işaret etmektedir. İbadet alanlarına yapılan yardımlar için maddi boyutundan çok anlayışın önemli olduğunu göstermektedir. TSE, Diyanet İşleri Başkanlığı, Belediyeler, Mimarlar Odaları, Engelli Dernekleri, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu anlayışın gelişmesine destek verebilir. Cami alanları çevrelerinde market, aşıevi, postane, düğün salonu, karakol, okul, sağlık ocağı, ödeme noktaları, çocuk oyun alanları, belediye hizmet alanlarının olduğu sosyal merkez olarak planlanabilir ve uygulanabilir. Sağlıklı şehirlerin temel anlayışı da bu yönde gelişmektedir.

Engelli bireyler sosyal dokunun bir parçasıdır. Onlara verilecek hizmet ve servisler onların sosyal ortamı içinde ve bulunduğu noktada sağlanmalıdır. Bu hizmetler kişiye özel olarak planlanmalıdır. Engelli kendi ortamında desteklendiği ve yaşatıldığı takdirde toplumun bir parçası olacaktır.

Camiler ne kadar yaygın olursa olsun en fazla ihmal edilen sosyal alanların başında gelmektedir. Özellikle engelliler açısından bakıldığında neredeyse kayıtlara

geçmiş bir çalışma görülmemektedir. Engelli ve yakınları içinde buldukları durum nedeniyle desteklenmeye, manevi duygularla yaşama bağlanmaya daha fazla ihtiyaç hissetmektedir. Din hayatı düzenleyen ve yapılanları anlamlandıran değerler bütünüdür. Din aynı zamanda bir iletişim aracıdır. Selam vermekle , dua etmekle, ibadet alanlarına gitmekle, ziyaret ile, dini ritüellerle , yardımlaşma ile iletişim kurulur ve sosyalleşilir.

Model öncesi engelli ve cami ulaşılabilirliğine bakıldığında dikkate değer bir çalışma görülmemektedir. Ulaşılabilirlik görme engelliler için izli yollar, ortopedik engelliler için rampa ve asansördü. Tarihi dokusu olan binalara dokunulamıyordu. Tekerlekli sandalye kullanıcılarının araçları ile camiye girmeleri neredeyse imkansızdı.

Model , engel gruplarının ibadet mekanlarına ulaşabileceğini ortaya çıkardı. Düzenleme yapılmadan önce tekerlekli sandalye kullanan ortopedik engelliler cami kapısına geldiklerinde araçlarından inerek elleri üzerinde, vücutlarını sürükleyerek içeriye girebiliyordu. Yağmurlu ve soğuk havalarda ciddi sıkıntılar yaşıyorlardı. Yardım almaları gerekiyordu. Artık araçlarıyla içeriye girebilmekte ve ibadetlerini içeride rahatlıkla yapabilmekteler.

İşitme engelliler, kendilerine yönelik düzenlemelerden sonra HHC'ne gelmeye başladı. Değişik yaş gruplarından birçok kişi camide buluşur oldu. Eskişehir İl Müftülüğünün işaret dili sertifikalı bir müezzini camide görevlendirmesi de katılımı teşvik etti.

Camiye devam eden kişiler içerisinde görme engelli bulunmuyor. Merak edenler veya ulaşımı kendi imkanlarıyla sağlayarak gelebilenler camiye rahatlıkla kullanabilmektedir. Engel grupları içinde en fazla yer alan yaşlılar için fiziksel zorluklar da camide aşılmış durumda. Özellikle yaşlı bayanların üst kattaki kadınlar mahfiline çıkmaları merdivenlere monte edilen lift ile kolaylaştı.

Model en yaygın sosyal alan cami ulaşılabilirliği konusunda ufukları genişletti. Hacı Hasan Camii anıt eser olması nedeniyle yapılan uygulama ortaya atılacak mazeretleri de geçersiz kıldı. Diyanet İşleri Başkanı 2012 Cami ve Din

Görevlileri Haftasında Kocatepe Camisinde yaptığı konuşmada yapılanları DİB'in engelsiz Cami hedefleri olarak ilan etti.⁶⁷

Camilerde ortopedik engelliler için özel asansör, tekerlekli sandalye ile camiye giriş ve saf tutabilme, engelli tuvaleti, görme engelliler için izli yollar, özel dokuma halılar, iç ve dış engelsiz alanlar ve yönlendirme işaretleri, işitme engelliler için sesi yükselten loop induction sistemi, hutbe yazı projeksiyon sistemi ve ezan uyarı ışıklarının olması zorunlu hale gelecektir. Ayrıca işitme engelliler için caminin minaresine led ışık sistemi ile vakit, cuma, bayram ezanlarının görsel olarak algılanması sağlanacaktır. Camilerde görme engelliler için izli yolu olan özel dokuma halılar bulundurulacaktır. Avluda kullanılan hissedilebilir karolar ve duvara monte edilen yön bulmayı sağlayacak tutamaç ile görme engelliler rahatça yönlerini bulabileceklerdir. Sokak kaldırımından itibaren tüm avlu, temizlik alanları, cami girişi düz ve engelsiz, merdivenler alçak olacaktır. Camilerde engellilerin yanı sıra yaşlı vatandaşların da kullanabileceği özel asansör sistemi yapılacaktır. Tarihi camilerde tarihi yapıya dokunmadan merdiven basamaklarına monte edilen özel tasarım, güvenli taşıma sistemi oluşturulacaktır.”⁶⁸

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü web haberi de modeli onaylamaktadır.

“Engelliler Haftasının en anlamlı etkinliklerinden biri Eskişehir’de gerçekleşti. Ulaşılabilirlik alanında sözlerin uygulamaya geçtiği bir örnek olarak, Türkiye’nin ve bilindiği kadarıyla dünyanın ilk tamamıyla ulaşılabilir cami olan Hacı Hasan Camii, 11 Mayıs’ta Eskişehir Odunpazarı’nda açıldı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak, bu örnek caminin ülkemizdeki tüm yapılarımıza model olarak, engelli vatandaşlarımızın ulaşılabilirliği konusunda toplumumuzdaki duyarlılığı daha da arttırmasını

⁶⁷ <http://www.iha.com.tr/engelsiz-camiler-geliyor-245464-haber> (Erişim Tarihi :1Ekim 2012)

⁶⁸ <http://www.turkishjournal.com/2012/10/01/engelsiz-camiler-geliyor/> (Erişim Tarihi :14.10.2012)

diliyor, emeği geçen herkese tüm engelli vatandaşlarımız adına şukranlarımızı sunuyoruz.⁶⁹

Sosyalleşmenin ana unsuru tam katılımdır. Bir sosyal toplanma ve iletişim merkezini, camiye, kendi tercihleri doğrultusunda ve istediği zamanlarda kısıtlamasız kullanmak engellilerin de hakkıdır. İletişim kurmak için sosyal ortamların engellilere de açık olması gerekir.

Ortaya konan model, ibadet mekanlarının ulaşılabilir olması konusunda çalışma yapacaklara kaynak olacaktır.

⁶⁹ <http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/haberler/s/114> (Erişim tarihi : 14.10.2012)

Ekler

	<u>Sayfa</u>
Ek 1 Hacı Hasan Camii Haber Linkleri	85
1.1 Ulusal gazeteler	86
1.2 Eskişehir Yerel Gazeteleri	86
1.3 Video haberler	87
1.4 Web haberleri	88
Ek.2 Ulusal Basın Haberleri	92
2.1 Star Gazetesi	92
2.2 Zaman Gazetesi	93
2.3 Diyanet Haber Sitesi	97
2.4 TRT Haber	98
2.5 Akşam Gazetesi Yaşam Eki.....	99
2.6 Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Sitesi	101
2.7 Hürriyet Gündem	104

Ek -1

Hacı Hasan Camii Haberleri Linkleri

1.1 Ulusal Gazeteler (Erişim Tarihi:02.03.2013)

http://www.yeniasya.com.tr/haber_detay2.asp?id=34458

<http://www.stargazete.com/politika/camiler-engelleri-teknolojiyle-asiyor/haber-571885>

<http://www.milligazete.com.tr/haber/tarihi-cami-engelliler-icin-yeniden-duzenlendi-238521.htm>

<http://www.sabah.com.tr/Yasam/2012/05/12/engelliler-icin-ozel-cami-acildi>

<http://www.trthaber.com/haber/yasam/dunyanin-ilk-engelsiz-camii-turkiyede-acildi-40396.html>

http://www.ozurlulergazetesi.com/news_detail.php?id=29926

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1286313&keyfield=454E47454C53C4B05A2043414DC4B0>

http://zaman.com.tr/newsDetail_getNewsById.action?haberno=1286328&title=diyanet-isleri-baskani-gormez-eskisehirde

<http://www.aksam.com.tr/tarihi-cami-engelliler-icin-yeniden-duzenlendi--115013h.html>

<http://yurthaber.mynet.com/detay/eskisehir-haberleri/engelliler-icin-tarihi-camiyi-restore-etti-isminin-aciklanmasini-dahi-istemedi/218047>

<http://www.iha.com.tr/dunyanin-ilk-erisilebilir-camisi-226749.haber>

<http://www.trt.net.tr/trtavaz/dunyanin-ilk-engelsiz-camii-turkiye-de-acildi--haber-detay,tr,40396.aspx>

http://haber.ihlassondakika.com/haber/Posta-Gazetesi---Engelsiz-ilk-ibadethane_477895.html

1.2 Eskişehir Yerel Gazeteler (Erişim Tarihi :02.03.2013)

<http://www.millirade.com/?tasarim=newsdetails&newsid=30363>

<http://www.anadolugazetesi.net/HaberGoster/784dacc7-d4d1-429e-97b1-e8b88662edbc/engelsiz-ibadet-basladi.aspx>

<http://www.eshaber.tv/eskisehir/tarihi-camii-restore-etti.htm>

<http://www.sakaryagazetesi.com.tr/>

<http://www.istikbalgazetesi.com/?sec=1&newscatid=7&newsid=91777>

<http://www.sehircamii.com.tr/detay.asp?haber=6067>

1.3 Video Haberler (Erişim Tarihi : 02.03.2013)

http://www.youtube.com/watch?v=hBvTgfAHHvY&feature=youtube_gdata_player

http://www.youtube.com/watch?v=TarABlk06L4&feature=youtube_gdata_player

<http://www.izlesene.com/tv/trthaber/video/dunyanin-ilk-engelsiz-camii-turkiyede-acildi/6204955>

<http://www.youtube.com/watch?v=G7GDVTLD-r8>

<http://video.rotahaber.com/detay.asp?kat=1928>

<http://www.trthaber.com/videolar/dunyanin-ilk-engelsiz-camii-turkiyede-acildi-6736.html>

<http://www.cihan.com.tr/video/Bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-edecek-CHNzAwNDY1LzAvMi8w;jsessionid=6EBBC48F7507F7A8FC430F8058CF86A4>

<http://www.kure.tv/aktualite/711-maceraci/bu-cami-dunyada-bir-ilk/111-Bolum/118971/>

<http://tube.7s-b.com/engelli+olimpiyatlar%C4%B1/>

http://www.dailymotion.com/video/xaf6n3_hacy-hasan-capkynoylu-camii_tech

http://www.youtube.com/watch?v=pyPXctNzhHQ&feature=youtube_gdata_player

http://www.youtube.com/watch?v=kR0osLyWgp0&feature=youtube_gdata_player

1.4 Web Haberleri (Erişim Tarihi: 02.03.2013)

<https://twitter.com/TVHaberturk/status/255372776305733632>

<http://www.izlesene.com/tv/trthaber/video/dunyanin-ilk-engelsiz-camii-turkiyede-acildi/6204955>

<http://www.dosdogruhaber.com/yasam/engelsiz-cami-sozu>

<http://www.risaleajans.com/index.php/islam/1933-tuerkiye-nin-ilk-engelsiz-camii-ibadete-ac-l-yor>

<http://www.izlemex.tv/dunyanin-ilk-engelsiz-camii-turkiyede-acildi/>

http://www.tumhaber.com.tr/Photo.php?album_id=1781

<http://www.f5haber.com/eskisehir/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-haberi-113368/>

<http://www.turkiyedianethaber.com/553-camiler--engelsiz-ve-erisilebilir-olacak.html>

<http://www.ilimdunyasi.com/diyanet-duyurular/8220engelsiz-ve-erisilebilir-cami8221-projesi/>

<http://haberpan.com/haber/dunyanin-ilk-engelsiz-camisi-turkiyede-acildi-izleyin>

<http://www.turkiyehaberajansi.com/haberdetay/40027/kategoriler/109/Moda>

<http://www.yerelhaberim.net/guncel/camiler-engelsiz-olacak-h24120.html>

<http://m.ensonhaber.com/haber.php?id=178628>

<http://m.habermonitor.com/tr/haber/detay/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-e/168533/>

<http://www.nurnet.org/tag/engelsiz-ve-erisilebilir-cami-kampanyasi/>

<http://www.birincikuvvet.com/haber/guncel/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-edecek/546890.html>

<http://www.olayhaberler.com/dunyanin-ilk-engelsiz-camisi-turkiyede-acildi-izleyin.html>

<http://www.siirtce.net/yasam/tarihi-cami-engelliler-icin-yeniden-duzenlendi-227470.html>

<http://www.egitimdenhaberler.com/camiler-engelsiz-olacak.html>

<http://www.sondakikahaberleri.info.tr/haber/491257-dunyanin-ilk-engelsiz-camisi-turkiye-de-acildi-izleyin>

http://www.gazetesiz.com/haber_yazdir.php?detayID=39792

<http://www.haber01.com/dunyanin-ilk-erisilebilir-camisi-eskisehir-de-acildi-h216078.html>

<http://www.nurpostasi.com/yasam/turkiyenin-ilk-engelsiz-camii-ibadete-aciliyor-h3086.html>

<http://www.yasadikca.com/engelsiz-tarihi-cami-10290>

<http://www.sagliktanhaber.com/haber/30970/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-edecek.html>

<http://www.aliyildizonline.com/dunyanin-ilk-engelsiz-camisi-turkiyede-acildi-izleyin/>

<http://www.minberden.com/engelsiz-ve-erisilebilir-cami-projesi-eskisehir-de-hayata-geciyor-engelsiz-ve/>

<http://www.haberler.com/engelliler-icin-tarihi-camiyi-restore-etti-isminin-3611082-haberi/>

<http://www.haberler.com/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-edecek-3610834-haberi/>

<http://yurthaber.mynet.com/yorum/liste/217764>

<http://www.sondakikahaberleri.info.tr/nabi-avci>

<http://thetrailersbay.com/videos.php?vq=ibadete&type=videos&pageID=2>

<http://www.azhaberler.com/tarih/2012/05/12/sayfa/81>

<http://www.guncel24.com/etiket/acildi-izleyin/>

<http://www.haber01.com/etiket-hasan%20ilk.html>

<http://www.tmpk.org.tr/index.asp?p=yazar&id=369&pg=1>

<http://www.gazetecilikkulubu.com/2012/05/12/>

http://www.haberdevrekani.com/haber.php?haber_id=2275&baslik=Hayirli-olsun-Aslanim&pageID=10

<http://www.veengle.com/s/engelsiz.html>

<http://www.habergec.com/%E2%80%98ENGELS%C4%B0Z%E2%80%99/>

http://findfloridacondo.com/realty_videos.php?term=Camii&start-index=26&max-results=25

<http://www.haberfx.net/dunyanin-ilk-engelsiz-ve-erisilebilir-ibadethanesi-haci-hasan-camiine-yogun-ilgi-haber>

<http://www.batmandogusgazetesi.com/haber-10900-Diyanetten-engellilere-yeni-hizmet.html>

<http://www.telehaber.com/haberler/haber-3610834/>

<http://www.haberilan.com/dunyanin-ilk-engelliler-icin-hazirlanan-camisi-hizmete-aciliyor-haberi.html>

<http://vidgrids.com/selcuklu-mescidi>

<http://www.usakhaber.com/arama.php?search=Engelsizhttp://www.mehmetgormez.com/indextr/haberlerDetay.asp?ID=101>

<http://www.gazetebursa.com.tr/guncel/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-edecek-h57944.html>

<http://www.newsmeeting.com/tr/n/4659877-dunyanin-ilk-engelsiz-camii-nde-engelsiz-ibadet.aspx>

<http://www.sinerjigrubu.com/kultur-sanat>

<http://www.haber50.com/dunyanin-ilk-erisilebilir-camisi-eskisehirde-acildi-782672h.htm>

<http://www.maxihayat.net/maxiforum/bunlari-biliyor-musunuz/182546-eskisehir-de-nereler-gezilir-eskisehir-de-gezilecek-yerler.html>

<http://www.yenimesaj.com.tr/?haber.655903>

<http://www.haberkusagi.com/gundem/hayatin-icinden/dunyanin-ilk-engelsiz-camisi-turkiyede-acildi-h74235.html>

<http://www.moralhaber.net/din-ahlak/engellilere-cami-mujdesi/>

<http://www.turkiyehaberajansi.com/haberdetay/40027/%C4%B0lk-Engelsiz-ve-Eri%C5%9Filebilir-Cami>

<http://www.baskentpost.com.tr/haber/Cami-engelliler-i231in-d252zenlendi-19087.html>

http://www.habervaktim.com/haber/258352/camiler_doldu_tasti.html

<http://www.biryudumhayat.org.tr/cami-engelliler-icin-duzenlendi.htm>

<http://yasam.bugun.com.tr/engellilere-ozel-cami-haberi-202161>

<http://www.gazetegercek.com/haber-konusu/haci-hasan/>

<http://www.haberby.com/dunyanin-ilk-engelsiz-ve-erisilebilir-ibadethanesi-haci-hasan-camii-ne-yogun-ilgi-1/>

http://tv.gazetea24.com/eskisehir-deki-tarihi-haci-hasan-camii-restore-edilerek-engellilere-ozel-hale-getirildi.caminin-acilisina-diyamet-Isl.bsk.mehmet-gormez-de-katildi.diyamet-simdi-her-ildeki-camileri-engellire-ozel-hale-getirmeye-hazirlaniyor.-12.05.2012-izle-e_9_2012-05-12_18:15:00_50119_6.html

<http://www.sondakika.com/haber/haber-engellilere-kadir-gecesi-nin-onemi-isaret-diliyle-3865515/>

<http://www.haritamap.com/yer/44914/haci-hasan-sk.html>

<http://m.haber7.com/haberDetay.php?id=878222>

http://tvarsivi.com/eskisehirdeki-tarihi-haci-hasan-camii-restore-edilerek-engellilere-ozel-hale-getirildi-caminin-acili-13-05-2012-izle-i_2012050402253.html

http://tvarsivi.com/eskisehirdeki-tarihi-haci-hasan-camii-restore-edilerek-engellilere-ozel-hale-getirildi-caminin-acili-12-05-2012-izle-i_2012050382036.html

<http://www.odunpazari.bel.tr/Haberler.aspx?ID=716>

<http://www.eskisehirmuftulugu.gov.tr/index.php?type=2&page=251>

<http://www.facebook.com/HaciHasanCamii>

http://tvarsivi.com/eskisehir-haci-hasan-camii-engelliler-icin-yeniden-duzenlendi-odunpazari-bld-bsk-burhan-sakalli-ile--06-09-2012-izle-i_2012090167030.html

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=114123>

<https://tr.foursquare.com/v/hac%C4%B1-hasan-camii/4ec8c33e0cd6174572d61c8a>

<http://odunpazarihouses.com/wp/kategoriler/camiler/hacihasancami>

<http://yayin.todaie.gov.tr/goster.php?Dosya=MDQ5MDUzMDU0MDU1>

http://www.sosyalsiyaset.net/documents/cumhuriyetten_once.htm

http://www.bidoluhaber.tv/dunya-nin-ilk-erisebilir-cami-eskisehir-de-acildi_V33746.html

<http://www.haberkazan.com/?p=2021>

<http://www.sondakika.com/haber/haber-dunyanin-ilk-erisilebilir-camisi-eskisehir-de-3612778/>

<http://www.dogerhurhaber.com/guncel/3383-Engelliler-Camiisinde-Dogerin-katkisi-var-.html>

<http://www.guncel24.com/dunyanin-ilk-engelsiz-camisi-turkiyede-acildi-izleyin/>

<http://www.mimars.com/2012/05/11/dunyanin-ilk-erisilebilir-camisi-eskisehirde-acildi/>

<http://haber.ekolay.net/haber/2705/1026240/engelliler-i%C3%A7in-restore-edilen-caminin-a%C3%A7ili%C5%9Fini-diyamet-i%C5%9Fleri-ba%C5%9Fkani-yapti.aspx>

<http://www.mansetalti.com/guncel/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-edecek.htm>

<http://www.haberler.gen.al/2012-05-11/bu-camide-engelliler-engelsiz-olarak-ibadet-edecek/http://ilahiyatforum.org/?p=256>

Ek-2

Ulusal Basın Haberleri

2.1

STAR

<http://www.stargazete.com/politika/camiler-engelleri-teknolojiyle-asiyor/haber-571885>

(Erişim Tarihi: 28.09.2012)

Camiler, engelleri teknolojiyle aşıyor...

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, “Her ilde her ilçede bütün engelli kardeşlerimize erişilebilir, engelsiz bir caminin inşası büyük bir zaruret arz ediyor” dedi. Prof. Dr. Görmez, Eskişehir’de, 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak inşa edildikten sonra 19. yüzyılda camiye dönüştürülen ve engelliler için yeniden düzenlenen Hacı Hasan Camisi’nin açılında yaptığı konuşmada, Başkanlık olarak engelli vatandaşlara öteden beri mahcubiyeti gidermek için Türkiye’de “Engelsiz, Erişilebilir Cami Kampanyası”nı başlatmak istediklerini vurguladı. Görmez, Türkiye’nin her il ve ilçesinde engelli vatandaşların her türlü engellerini ortadan kaldıran erişilebilir bir cami olması için çalışma yaptıklarını dile getirdi. Hacı Hasan Camisi’nde engelliler için her şeyin düşünüldüğünü ifade eden Prof. Dr. Görmez, şöyle devam etti: “Tüm mabetlerimizi engelli kardeşlerimizin rahatlıkla ulaşabileceği mekanlara dönüştürmek gibi bir vazifemiz var. Onun için hepimizin adına bu farz-ı kifayeyi yerine getirenlere teşekkür ediyorum” dedi.

Cami’de bazı eksiklikler olduğunu belirten Görmez “Bu kardeşlerimizi kentimizin herhangi bir yerinden buraya taşıyacak tam donanımlı aracı da tahsis edelim. İlk katkıyı da bizzat ben vereceğim. Engelli kardeşimiz, camiye gelmek istediği zaman o araca telefon edecek. İkinci eksikliği ise ben bizzat üstleneceğim. Braille alfabesiyle Kuran-ı Kerim, meal ve bu alfabe ile yazılmış ne kadar kitap varsa buraya getirelim” dedi.

AA Eskişehir

http://zaman.com.tr/newsDetail_getNewsById.action?haberno=1286328&title=diyanet-isleri-baskani-gormez-eskisehirde

(Erişim Tarihi:12.05.2012)

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, "Her ilde her ilçede bütün engelli kardeşlerimize erişilebilir, engelsiz bir caminin inşası büyük bir zaruret arz ediyor" dedi.

Prof. Dr. Görmez, Eskişehir'de, 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak inşa edildikten sonra 19. yüzyılda camiye dönüştürülen ve engelliler için yeniden düzenlenen Hacı Hasan Camisi'nin açılında yaptığı konuşmada, tarihi bir caminin restore edilerek ibadete açılmasının çok önemli olduğunu söyledi.

Diyanet İşleri Başkanlığı olarak öteden beri büyük bir mahcubiyet duyduklarını belirten Görmez, bu mahcubiyeti kaldırmak için Türkiye'de "Engelsiz, Erişilebilir Cami Kampanyası" başlatmak istediklerini vurguladı. Prof. Dr. Görmez, Türkiye'nin her il ve ilçesinde engelli vatandaşların her türlü engellerini ortadan kaldıran erişilebilir bir cami olması için çalışma yaptıklarını dile getirerek, şöyle konuştu:

"Bir seyahatim sırasında TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı Nabi Avcı, yanıma geldi ve bu camiden bahsetti. Açılışına davet etti. Büyük heyecan duydum. Bu vesileyle öncülük eden herkese teşekkür ediyorum. Katkıda bulunan bir hayırseverin de ismini saklı tutmasını çok daha anlamlı buluyorum. Örneklilik teşkil etmesi bakımından bugün burada bir kampanya başlatıyoruz. Her ilde her ilçede bütün engelli kardeşlerimize erişilebilir, engelsiz bir caminin inşası büyük bir zaruret arz ediyor. Bunu sadece devletten, diyanetten beklemeyelim... Her ilde bütün hayırseverleri böyle bir güzelliğe davet ediyorum." Hacı Hasan Camisi'nde engelliler için her şeyin düşünüldüğünü ifade eden Prof. Dr. Görmez, şöyle devam etti:

"(İyilik yapacaksanız tam yapacaksınız) diye bir söz vardır. Bizim bütün mabetlerimizi bütün engelli kardeşlerimizin rahatlıkla ulaşabileceği mekanlara dönüştürmek gibi bir vazifemiz var. Ben hadis hocasıyım, fıkıh hocası değilim. Ama biraz fıkıh bilgimle söyleyeyim. Bu bir farz-ı kifayedir. Yani bir grup o farzı ifa etmediği zaman hepimizin üzerine farz olur. Ve Rabbimizin ahirette hepimize soracağı bir konuya dönüşür. Onun için ben hepimizin adına bu farz-ı kifayeyi yerine getirenlere teşekkür ediyorum."

"-Camiler nefes alma yeridir"- Hacı Hasan Camisi'nde birtakım eksiklik saptadığını dile getiren Prof. Dr. Görmez, şunları kaydetti:

"Engellilerimiz için her şey düşünülmüş ama bir ilki daha gerçekleştirelim. Bütün bu kardeşlerimizi kentimizin herhangi bir yerinden buraya taşıyacak tam donanımlı aracı da tahsis edelim. İlk katkıyı da bizzat ben vereceğim. Her türlü engelli kardeşimizi taşıyabilecek bir araç olsun. Camiler nefes alma yeridir. Engelli kardeşimiz, camide nefes almak istediği zaman o araca telefon edecek. İkinci eksiklik ise bunu ben bizzat üstleneceğim. Braille alfabesiyle Kuran-ı Kerim, meal ve bu alfabe ile yazılmış ne kadar kitap varsa buraya getirelim. Bir de engelli kardeşlerimiz için 'Kalpten Görenler' diye bir ilmihal hazırladık. Onu da bu camimize getirelim. Burada engelli kardeşlerimizin yararlanabileceği bir kütüphane oluşturabiliriz."

- "Camiler aynı zamanda gönüllerimizi birleştiren mekanlardır" -

"Camileri inşa ve restore etmek başka bir şey, imar etmek başka bir şeydir" diyen Prof. Dr. Görmez, şu ifadelerle yer verdi: "Cami restore edildi ancak imarı biraz sonra müminler besmele çekip içine girdiği zaman başlar. Bu imar kavramı Kuran-ı Kerim'in üzerinde çok durduğu bir kavramdır. Hatta yaratılışımızın gayeleri arasında zikredilir. 'Allah sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı, sizden yeryüzünü imar etmenizi istedi' buyurur. Ancak kalplerini imar edemeyenler yeryüzünü imar edemezler. Yeryüzünü imar etmek, gökdelenler dikmek, binalar yapmak değildir. Yeryüzünü imar etmek aynı zamanda yeryüzünü güzelliklerle donatmaktır. Herkes için en önemli husus öncelikle kendi gönül dünyalarımızı imar etmemizdir. Biz camilerimizi, mamur ve imar ederiz, camilerimiz de bizi mamur ve imar eder." Prof. Dr. Görmez, Müslümanlar için sadece camilerin ibadet mekanı olmadığını anlatarak, dünyanın her yerinde temiz olan bütün toprağa secde edilebileceğini aktardı.

Camilerin büyük fonksiyonlarının olduğuna dikkati çeken Prof. Dr. Görmez, "Camiler aynı zamanda gönüllerimizi birleştiren mekanlardır. Bilgi mekanlarımızdır. Rabbimizi, dinimizi orada öğreniriz. Aynı zamanda da bizim özgürlük mekanlarımızdır. Yeryüzünde İstiklal Marşı'na, ezanı, camiye, mabedi yerleştiren başka bir millet var mıdır bilmiyorum. Merhum Mehmet Akif Ersoy, İstiklal Marş'ımızın içine camilerimizin aynı zamanda vatanımızın tapusu olduğunu, özgürlük simgesi olduğunu ne güzel ifade etmiştir. Yüce Rabbimiz vatan semalarını hiçbir zaman ezansız bırakmasın. Mabetlerimizi de hiçbir zaman cemaatsiz bırakmasın" diye konuştu.

"Türk dünyasına da örnek olsun"- TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı ve AK Parti Eskişehir Milletvekili Nabi Avcı da Hacı Hasan Camisi'nin küçük ama özellikleriyle büyük bir cami olduğunu söyledi. Türkiye'de ilk defa bir ibadethanenin engelliler için düzenlendiğini anlatan Avcı, "Cami, bugün kazandığı özellikleriyle sadece Türkiye'de değil, dünyada da ilk olma özelliğini taşıyor. İnşallah bu örnek camimizden, önce Türkiye'deki birçok camimiz ve Türk dünyasında da yapılması için Diyanet İşleri Teşkilat'ımız ve bütün kurumlarımız seferber olacaktır" dedi. Caminin restorasyonunda katkısı bulunan merkez Odunpazarı İlçe Belediye Başkanı Burhan Sakallı da camide engelliler için gereken tüm altyapının sağlandığı kaydetti.

Konuşmaların ardından Odunpazarı Belediye Başkanı Burhan Sakallı, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'e Odunpazarı Evleri'ni anlatan tablo hediye etti ve caminin açılışı gerçekleşti. Görmez, daha sonra Cuma Hutbesi'ni okudu, Cuma Namazı'nı kıldırdı. Öte yandan Görmez ve katılımcıların

konuşması İl Müftülüğü'ne bağlı bir personel tarafından işitme engelliler için tercüme edildi. Açılışa, Eskişehir Valisi Kadir Koçdemir, AK Parti Eskişehir Milletvekilleri Salih Koca ile Ülker Can, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Rektörü Prof. Dr. Hasan Gönen, İl Emniyet Müdürü Naci Kuru, İl Müftüsü Niyazi Ersoy ve çok sayıda vatandaş katıldı.

Eskişehir'in tarihi ve kültürel değerleri ile ünlü ilçesi Odunpazarı'nda 'İbadette engel olmaz' düşüncesinden hareketle restore edilen Hacı Hasan Camii, özellikle Cuma günleri dolup taşıyor. Görme, işitme ve bedensel engellilere uygun olarak restore edilen ve restorasyon çalışmasında engelli vatandaşlar için hazırlanan altyapıda ileri teknoloji kullanılan Hacı Hasan Camii, engelli vatandaşların hiçbir mekan sorunu ile karşı karşıya kalmadan ibadet edebileceği bir donanım ve altyapıyla yeni cemaatini büyük bir başarıyla karşılıyor. Hacı Hasan Camii'nde işitme engelliler için dünyada ilk kez bir camide uygulanan ve kulaklıklar için sesi yükselten Loop Induction Sistemi kullanılarak cami iç alanında manyetik alan oluşturulmuş ve böylece işitme düzeyi yüzde 50 arttırılmış. Camide ayrıca hiç duymayan işitme engelliler için projeksiyon sistemi ile hutbe metninin yazı ile perdeye yansıtılacağı bir sistem ve müftülük tarafından görevlendirilen işaret dili eğitimi almış bir uzman bulunuyor. Ayrıca caminin minaresinde LED ışık sistemi ile vakit, Cuma ve bayram ezanlarının görsel olarak algılanabileceği bir sistem bulunmakta. Örnek camide görme engelliler için ayak tabanı ile hissedilebilir bir halı düzeneği kurulmuş böylece görme engelli cemaatin camideki hareketleri kolaylaştırılmış. TSE 9111 ve Avrupa Birliği standartlarına uygun düzenlenen tuvalet ve abdest alma alanları tekerlekli sandalye kullanan engelli kişilerin ihtiyaçlarına uygun durumda.

2.3

<http://diyanehaber.com.tr/dunyanin-ilk-engelliler-icin-hazirlanan-camisi-hizmete-aciliyor/>

(Erişim Tarihi: 10.05.2012)

Eskişehir’de 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak inşa edildikten sonra 19. yüzyılda camiye dönüştürülen Hacı Hasan Cami, engelliler için yeniden düzenlendi. Görme, işitme ve ortopedik engellilere uygun olarak yeniden hazırlanan cami, dünyanın ilk erişilebilir ibadethanesi olma özelliği taşıyor. Eskişehir’de 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak inşa edildikten sonra 19. yüzyılda camiye dönüştürülen Hacı Hasan Cami, engelliler için yeniden düzenlendi. Görme, işitme ve ortopedik engellilere uygun olarak yeniden hazırlanan cami, dünyanın ilk erişilebilir ibadethanesi olma özelliği taşıyor. Engellilere uygun bir yapıda restore edilmesiyle birlikte görme ve işitme engellilerin rahatça ibadet edebileceği tarihi cami, yarın Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in de katılacağı törenle hizmete açılacak.

Eskişehir’in Odunpazarı İlçesi Karapınar semtinde bulunan ve 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak inşa edilen Hacı Hasan Mescidi, Cami olarak hizmet vermeye başladıktan sonra yapılan eklemeler ve tamiratlarla büyük hasar görenek aslından uzaklaşmış. Ancak tarihi Hacı Hasan Cami, bir hayırseverin maddi desteği, Odunpazarı Belediyesi’nin katkıları, Dolunay Yetişkin Engelliler Derneği yükleniciliği ile Anıtlar Kurulu yenileme projesine uygun olarak yeniden restore edilerek halkın ibadetine kazandırıldı. Fakat tarihi Cami yeniden ibadete kazandırılırken engelliler unutulmadı. Caminin, iç ve dış cephelerindeki çeşitli onarım çalışmaları sonunda, görme, işitme ve ortopedik engellere yönelik donanımlara sahip hale getirildi. Camide, görme engellilerin rahat yürüyebilmeleri için bahçeye izli yollar yapıldı, iç ve dış mekanlar Braille alfabesiyle işaretlendi, işitme engelliler için projeksiyon sistemi kuruldu, ortopedik engelliler için de tekerlekli sandalye ve akülü araçlarıyla caminin içine kadar gelip saf tutabilme imkanı sağlandı.

Kulaklıklar İçin Sesi Yükselten Loop İnduction Sistemi Kurulan bu sistem ile Cami iç alanında manyetik alan oluşturularak işitmeyi yüzde 50 artırması sağlanmakta. Söz konusu bu sistem dünyada ilk kez Hacı Hasan Cami’nde hayata geçirilerek işitme engellilerin duymalarına katkı sunulmakta.

Hutbe Yazı Projeksiyon Ve Ezan Uyarı Işıkları Sistemi Hiç duymayan cemaat için projeksiyon sistemi ile hutbe metni perdeye yansıtılırken, ezan uyarı ışıkları sistemi sayesinde de caminin minaresinde led ışık sistemi ile vakit, Cuma ve bayram ezanları görsel olarak algılanabilmeleri

sağlanmakta. Böylelikle bu işlem için ilk kez bir camiye projeksiyon ve perde sistemi kurulmuş bulunuyor.

İzli Yola Sahip Özel Dokuma Halı Ayak tabanı ile hissedilebilecek biçimde izli yollarla dokunan halı ile görme engelli cemaatin camide rahatça safları algılayabilmesi, avluda kullanılan hissedilebilir karolar ve duvara monte edilen özel tutamaçlar ile görme engelli vatandaşların, yönlerini bulabilmeleri sağlanacak. Cami'nin girişinden itibaren sokak kaldırımı, avlusu, temizlik alanları ve ibadethane girişi düz ve engelsiz hale getirilmiş, yönlendirme işaretleri ile cami iç ve dış alanlarının tamamı Braille ile işaretlendi. TSE 9111 ve AB standartlarına uygun olarak, tekerlekli sandalye kullanan engelli kişiler abdest alma ve diğer ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilmek için abdesthane ve tuvaletler hizmete sokulurken, yaşlı ve engelli cemaat için özel asansör sistemi kuruldu.

Dünyanın İlk Engelsiz Camii Türkiye'de Açıldı

Engelliler daha kolay ibadet edebilsinler diye dünyada olmayan yapıldı.

<http://www.trthaber.com/haber/yasam/dunyanin-ilk-engelsiz-camii-turkiyede-acildi-40396.html>

Dünyanın ilk engelsiz camisi Eskişehir'de hizmete açıldı. Hacı Hasan Paşa Camii'nde engelliler için yeni düzenlemeler yapıldı. TBMM Milli Eğitim Komisyonu Başkanı Nabi Avcı, "Artık cami kapısına gelip yardıma ihtiyaç duymadan kendi başına ve kendi kendine bütün kardeşlerimiz ibadetlerini yapabilecek. Hutbeyi dinleyebilecek." dedi.

Camide işitme engelliler için projeksiyon sistemi kuruldu. Ortopedik engelliler için tekerlekli sandalyeler ve yürüyen merdiven hazırlandı. Görme engelliler için de kabartmalı halılar döşendi. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, "Bu cami hem ülkemizde hem de İslam Dünyası'nda engelsiz, erişilebilir ilk camilerden birisi. Bu şu anlama geliyor hem ortopedik özürllüler hem görme engelliler, işitme engelliler, bütün engellilerin rahatlıkla girebileceği, erişebileceği, her türlü engelin ortadan kalktığı bir cami. Bu camiyi burada açmamızın sebebi aslında aynı zamanda ülkemizin bütün illerine yönelik bir kampanyanın başlangıcıydı bu." dedi.

Mehmet Görmez, engelliler için yapılan hizmetleri TRT Haber mikrofonuna anlattı.

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, "Engelsiz, erişilebilir cami kampanyası' biz bu vesileyle bütün vatandaşlarımıza iki çağrıda bulunuyoruz. Birincisi her ilde her ilçede en az bir iki üç camimizi, Türkiye'de yaklaşık 7 milyonu 8 milyonu bulan engelli vatandaşlarımızın rahatlıkla gelip ibadet edebilecekleri mekanlara dönüştürmek zorundayız. Hatta bunun gerekirse bir kanuni düzenlemeyle zorunlu hale getirilmesi gerekiyor. Artık her camiinin buna göre düzenlenmesi gerekiyor." diye konuştu

Akşam | YAŞAM

<http://www.aksam.com.tr/tarihi-cami-engelliler-icin-yeniden-duzenlendi--115013h.html>

Erişim Tarihi: 09.05.2012)

Tarihi cami engelliler için yeniden düzenlendi

Eskişehir'de bulunan ve 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak inşa edildikten sonra 19. yüzyılda camiye dönüştürülen Hacı Hasan Camisi, görme, işitme ve ortopedik engelliler için yeniden düzenlendi. Engellilerin camiye gelip ibadet edebilmeleri için yaptıkları çalışmalar hakkında AA muhabirine bilgi veren Hacı Hasan Ağa Camisi İmamı Mehmet Çelik, zaman içerisinde çok fazla hasar gören camide bir takım düzenlemeler yapıldığını söyledi. Üç yıldır görev yaptığı caminin minaresinin tehlike arz ettiğini ifade eden Çelik, "Bir usta gelip bu minareyi yapmak isteğini söyledi. Aradan zaman geçti ve camimize Odunpazarı Belediye Başkanı Burhan Sakallı geldi. Burada cuma namazının ardından sohbet ederken ihtiyacımızı sordu. Ben de minarenin yapılması gerektiğini söyledim. O da bunun üzerine minareyi yapacağını söyledi. Odunpazarı Belediye sponsorluğundan camimizin onarımı gerçekleştirildi" diye konuştu."

Camimiz, Türkiye'de iç ve dış alanları tüm engelli gruplarına uygun hale getirilerek restore edilen ilk tarihi yapı oldu" diyen Çelik, geçen yıl mart ayının sonunda başlayan çalışmaların, bu ayın ilk haftasında tamamlandığını belirtti.-

Engelliler için bütün ayrıntılar düşünülmüş-

Çelik, caminin, iç ve dış cephelerindeki çeşitli onarım çalışmaları sonunda, görme, işitme ve ortopedik engellere yönelik donanımlara sahip hale geldiğini ifade etti. Cami restorasyonunda bazı vatandaşların da kendilerine yardım ettiğini belirten Çelik, yapılan çalışmalar hakkında şu bilgileri verdi: "Camimizin son halinden memnunuz. Önceden caminin girişindeki eşikte takılıp düşenler oluyordu. Camimizin eşiği ile avlusu aynı seviyeye getirildi. Camimizdeki kot farkı kaldırıldı. Görme engellilerin hissetmesi için bahçemizde, izli yollar yapıldı. Caminin iç mekanındaki halılar izli olarak dokundu. Caminin iç ve dış alanları Braille alfabesiyle işaretlendi. İşitme engelliler için camimizde projeksiyon sistemi bulunuyor. Hutbemizi duvara yansıtıyoruz. Camimizin minaresinde led ışık sistemiyle vakit, cuma, bayram ezanları görsel olarak algılanabilmektedir. Ortopedik engelli vatandaşlarımız tekerlekli sandalye ve akülü araçlarıyla caminin içine kadar gelip saf tutabiliyor. Yaşlı ve engelli bayanların üst kata çıkabilmeleri için asansör sistemimiz bulunuyor. Camimiz son haliyle güzel tepkiler alıyor. Engellilere yönelik dizayn edilen tek camiyiz.

"İçeriye giremediğim için birçok caminin kapısından döndüm"

Ortopedik engelli Fakı Topkaya'da (71) engellilere yönelik böylesini bir caminin hizmete sunulmasının kendilerini sevindirdiğini söyledi. Daha önce camiye geldiğinde zorlandığını belirten

Topkaya, "Çok güzel bir yatırım. Daha önce bu camini kapısına kadar geliyorduk. Engelli aracından inip emekleyerek caminin içine giriyorduk. Engelli vatandaşımız çok. Engellilere yönelik bir cami olması ülkeye örnek olacak" dedi.

Ortopedik engelli Mesut Kara (46) ise daha önce camiye emekleyerek girdiğini belirterek, "Daha önceleri içeriye giremediğim için birçok caminin kapısından döndüm. Bu camide ibadetimi gerçekleştirmek çok kolay oluyor. Diğer engelli arkadaşlarımız da camimize geliyor. Farklı mahallelerden bile gelenler var. Engellilere yönelik caminin her yere yapılması gerekiyor. Daha önce camiye girerken üstüm kirleniyordu. Şimdi aracım ile içeriye kadar giriyorum ve saf tutuyorum" diye konuştu. Mesut Kara, Türkiye'nin her yerinde böyle camilerin olması gerektiğini ifade etti.

2.6

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

<http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/haberler/s/114> (Erişim Tarihi 12.05.2012)

İlk Örnek Ulaşılabilir Cami Hizmete Açıldı

Engelliler Haftasının en anlamlı etkinliklerinden biri Eskişehir’de gerçekleşti. Ulaşılabilirlik alanında sözlerin uygulamaya geçtiği bir örnek olarak, Türkiye’nin ve bilindiği kadarıyla dünyanın ilk tamamıyla ulaşılabilir cami olan Hacı Hasan Camii, 11 Mayıs’ta Eskişehir Odunpazarı’nda açıldı.

İşitme,görme,bedensel engelliler için çok ince detayların düşünüldüğü ve örnek düzenlemelerin yapıldığı bir cami olan Hacı Hasan Camii’nin açılışına Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Sayın Mehmet Görmez, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürü Sayın Dr. Aylin Çiftçi, Odunpazarı Belediye Başkanı Sayın Burhan Sakallı ve TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Başkanı ve Ak Parti Eskişehir Milletvekili Sayın Nabi Avcı katıldı.

Eskişehir, Odunpazarı’nda bulunan Hacı Hasan Camii, 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak yapılmış, 19 yüzyılda ise camiye çevrilmiş bir yapıdır. Zaman içerisinde çok fazla hasar gören camii, bugün itibariyle Türkiye’de iç ve dış alanları tüm engel gruplarına uygun hale getirilerek restore edilen ilk tarihi yapısı ve camisi olmuştur.

Camide işitme engelliler için dünyada ilk kez bir camide uygulanan ve kulaklıklar için sesi yükselten Loop Induction Sistemi kullanılarak cami iç alanında manyetik alan oluşturulmuş ve işitme düzeyi %50 arttırılmıştır. Hiç duymayan işitme engelliler için ayrıca projeksiyon sistemi ile hutbe metninin yazı ile perdeye yansıtılacağı bir sistem sağlanmış, böylece ilk kez bir camiye projeksiyon ve perde sistemi kurulmuştur. Ayrıca tüm camilere örnek olacak şekilde caminin minaresinde LED ışık sistemi ile vakit, Cuma ve bayram ezanlarının görsel olarak algılanabileceği bir sistem kurulmuştur.

Camide görme engelliler için ayak tabanı ile hissedilebilir bir halı düzeneği kurulmuştur. Böylece görme engelli cemaatin camideki düzeni, halı zemini ve safları hissedilebilir yüzey uygulamaları gibi rahatça algılayabileceği bir sistem sağlanmıştır. Ayrıca görme engelliler cami avlusunda kullanılan hissedilebilir karolar ve duvara monte edilen yön bulmayı sağlayacak tutamaçlar ile rahatça yönlerini bulabileceklerdir.

Görme engelliler için ayrıca sokak kaldırımından itibaren tüm avlu, temizlik alanları, cami girişi düz ve engelsiz hale getirilerek tüm mekanlara alçak ve yüksek zemin farkı olmadan, merdivensiz ulaşılabilme imkanı sağlanmıştır. Bunun yanında cami iç ve dış alanlarının tamamı Braille ile işaretlenerek görme özürlülerin buldukları mekan hakkında bilgi edinmesi sağlanmıştır.

Camide ortopedik engelliler de en ince detaya kadar düşünülmüştür. TSE 9111 ve Avrupa Birliği standartlarına uygun düzenlenen tuvalet ve abdest alma alanları tekerlekli sandalye kullanan

engelli kişilerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmiştir. Ayrıca tarihi cami yapısına zarar verilmeden merdiven basamaklarına monte edilen özel bir tasarımla ortopedik engelliler için güvenli bir taşıma sistemi sağlanmıştır. Cami içindeki tasarım da tekerlekli sandalye kullanan cemaatin camiye araçları ile engelsiz bir şekilde ulaşabilmeleri ve tekerlekli sandalyelerinden inmeden araçları ile camide saf tutabileceği şekilde dizayn edilmiştir.

Caminin genelinde kot farkları ortadan kaldırılarak, cami yalnızca engelliler için değil, yaşlı ve çocuklar başta olmak üzere herkes için rahat ulaşılabilir hale getirilmiştir. Camide tüm bunların yanında kadın cemaat için ihtiyaç durumunda kullanmak üzere süt emzirme odası, ayrı abdest alma ünitesi ve tuvaleti oluşturulmuştur. Camide kullanılan ışık ve ses sistemlerinin tamamı da profesyonel cihazlardan oluşmaktadır.

Dönüşümünün finansmanı Odunpazarı Belediyesinin teknik desteğiyle Eskişehirli bir hayırsever tarafından karşılanan caminin engellilere uygunluğu, ulaşılabilirlik özelliklerinin tasarımı ve uygulamaları, aynı zamanda bütün dönüşüm sürecinin yükleniciliğini yürüten Dolunay Yetişkin Engelliler Derneğince gerçekleştirilmiştir.

Eskişehir Odunpazarı Hacı Hasan Camii, ülkemizdeki ilk ulaşılabilir cami olarak bir örnek teşkil etmektedir. Bu örnek açılışla birlikte, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı ile yapılan protokol gereği ulaşılabilir camilerin sayısının artırılması ve her ilde en az bir ulaşılabilir caminin en kısa sürede hizmete açılması için çalışmalarımız devam etmektedir. Ayrıca özellikle işitme engelliler için yine her ilde en az bir camide cuma hutbelerinin işitme engelliler tarafından da anlaşılabilmesi için gereken düzenlemenin hazırlık çalışmaları yakın bir zamanda tamamlanmış olacaktır.

Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak, bu örnek caminin ülkemizdeki tüm yapılarımıza model olarak, engelli vatandaşlarımızın ulaşılabilirliği konusunda toplumumuzdaki duyarlılığı daha da arttırmasını diliyor, emeği geçen herkese tüm engelli vatandaşlarımız adına şükranlarımızı sunuyoruz.

İşaret diliyle hutbe okutuldu

Türkiye'de, engellilerin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenen ve yeni haliyle ilk olma özelliği taşıyan Eskişehir'deki tarihi camide, işitme engellilere işaret diliyle tercüme edilen cuma hutbesinin ilgi gördüğü bildirildi. Eskişehir'de 13. yüzyılda Selçuklu mescidi olarak inşa edildikten sonra 19. yüzyılda camiye dönüştürülen ve engelliler için yeniden düzenlenen Hacı Hasan Ağa Camisi, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez tarafından geçen ay açılışı yapıldı.

Hacı Hasan Ağa Camisi'nin din görevlisi Mehmet Çelik, engelli vatandaşların ibadetlerini rahatça yerine getirebilmeleri için bir dizi düzenlemeler yaptıklarını anımsattı. Daha önce camiye gelen engelli vatandaşların zorlandığını anlatan Çelik, Odunpazarı Belediyesi yetkilileriyle yaptıkları fikir alışverişini sonunda caminin görme, işitme ve ortopedik engellilere yönelik donanımlara sahip hale getirildiğini ifade etti. Çelik, işaret diliyle hutbenin de bu çalışmalardan biri olduğunu belirterek, "İşaret dili bilen müezzin arkadaşım, ben minbere çıkıp hutbeyi okurken, okuduklarımı işitme engelli cemaatimize çeviriyor. Ayrıca hiç duymayan cemaate kolaylık sağlamak için hutbe metni, duvardaki perdeye projeksiyon cihazı yardımıyla yansıtılıyor. İşaret diliyle tercüme edilen hutbeye katılım her geçen artıyor. Hatta genç bir kardeşimiz, Cuma Namazı sonrası yanıma gelip, 'ilk defa hutbeyi net olarak duydum' diyerek, bu hizmette emeği geçen herkese teşekkür ve dua etti" dedi.

Cami içindeki ses sisteminin de engellilere yönelik olduğunun altını çizen Çelik, "Kulaklık kullanan vatandaşlarımızın cihazı, camideki ses sistemine uygun hale getirildi. Engelli vatandaşlarımız, camiye girdiklerinde cihazlarını ayarlarlarsa, kulaklıklar için sesi yükselten 'loop induction sistemi' sayesinde işitme kabiliyetleri yarı yarıya artıyor" diye konuştu. Cami minaresinde ise ezan uyarı ışıkları olduğunu ifade eden Çelik, şunları kaydetti:

"Ezan başladığı andan itibaren yeşil led ışıklarımız kuvvetli bir şekilde yanıp sönüyor ve işitme engelli

vatandaşım, bu halde hangi vakit olursa olsun, ezanın okunduğunu buradan anlayabiliyor. Bu özelliklerle engellilere yönelik dizayn edilen tek camiyiz. Görme engellilerin hissetmesi için izli yollar bulunan, cemaatimizin engelli araçlarıyla saf tutmasına bile imkan sunan camimiz, yeni düzenlemelerin ardından 11 Mayıs 2012 tarihinde Diyanet İşleri Başkan'ımız Prof. Dr. Mehmet Görmez' in de katılımıyla yeniden ibadete açıldı.”

Kaynakça

Kitaplar, Dergiler, Raporlar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012) . *Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme ve ihtiyari protokolü konusunda parlamenterlere yönelik el kitabı*. Ankara.

Alabay, S. ve Güzel, A . (2011) . *Hacı Hasan Ağa Camii raspa sonrası açığa çıkan kalem işlerinin restorasyon ve konservasyon raporu*. Eskişehir

Albrecht, G. L. ve Seelman, D.K (2003). *Handbook of disability studies*. London: Sage Publications.

Bayartan, M. (2005). Osmanlı şehrinde idari bir birim: Mahalle. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi* .s, 13.

Bilgiseven , A. (1985) . *Din sosyolojisi*. İstanbul : Filiz.

Çağrııcı , M. (1995) *Asr-ı Saadet'te oluşan islâm ahlâkı, bütün yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm* . İstanbul: Beyan .

Doğru, H. (2005) . *XVI.yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı* Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi.

Sancaklı, S. (2006) . Hz.Peygamber'in engellilere karşı bakış açısının tespiti. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*.6 (2)

Uysal ,V. (1996) . *Din psikolojisi açısından dini tutum, davranış ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

Kanunlar, Tüzükler, Yönetmelikler, Standartlar

Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, “Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı 2010/2011” Resmi Gazete. 27757; 12 Kasım 2010,
ozida.gov.tr/ulasilabilirlik/Belgeler/3_CALISMALAR/ULASILABILIRLIK_STRATEJISI_VE_ULUSAL_EYLEM_PLANI/UlasilabilirlikUlusalEylemPlani.pdf
(Erişim tarihi:02.03.2013)

Özürllüer ve bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında kanun, (5378 S.K) Resmi Gazete. 25868; 7Temmuz 2005

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009/15137 Bakanlar Kurulu Kararı, Resmi Gazete. 27288; 14 Temmuz 2009

Diyanet İşleri Başkanlığı, Stratejik Plan, 2012-2016

http://www.diyamet.gov.tr/strateji_gelistirme_baskanligi/dokumanlar/diyamet_stratejik_plan.pdf

(Erişim tarihi 02.03.2013)

ADA (American Disability Act) Amerikan Engellilik Standartları

<http://www.ada.gov/>

(Erişim tarihi: 02.03.2013)

United States Access Board.A Federal Agency Committed to Accessible Design

<http://www.access-board.gov/ada-aba/final.cfm>

(Erişim tarihi: 02.03.2013)

TSE 9111, Kasım 2011, Özürllüer ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere

İnternet Kaynakları

Public and Commercial Service Union, Defining Disability.

http://www.pcs.org.uk/en/equality/disability_equality_toolkit/defining_disability.cfm

(Erişim tarihi: 14. 11 .2012)

Disability awareness, DFL Fact Sheet,Disabled Living Foundation, 2006.

http://www.dlf.org.uk/factsheets/Disability_awareness.pdf

(Erişim tarihi: 12. 01. 2013)

NC State University, Disability Services Office, Type of Disabilities.

<http://dso.dasa.ncsu.edu/types-disabilities>

(Erişim tarihi: 12. 01. 2013)

Özürü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor?

<http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/html/8321/Toplum+Ozurlulugu+Nasil+Anliyor>

(Erişim tarihi : 14.11.2012)

TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentilerinin Araştırılması

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=1&KITAP_ID=244

(Erişim tarihi.: 16.01.2013)

University of Washington, Universal Design: Process, Principles, and Applications

<https://www.washington.edu/doit/Resources/udesign.html>

(Erişim tarihi : 12.10.2012)

Ireland, AHG, Departments of Art, Heritage, and the Gaeltacht, Built Heritage Publications, "Advice Series, Improving the Accessibility of Historic Building and Places (2011)

<http://www.ahg.gov.ie/en/Publications/HeritagePublications/BuiltHeritagePublications/Access%20->

[%20Improving%20the%20Accessibility%20of%20Historic%20Buildings%20and%20Places%20%282011%29.pdf](http://www.ahg.gov.ie/en/Publications/HeritagePublications/BuiltHeritagePublications/Access%20-)

(Erişim tarihi : 16.01.2013)

Miles, M.(2009) *Deaf People, Sign Language & Communication in Ottoman & Modern Turkey*, Independent Living Institute

<http://www.independentliving.org/miles200907.html>

(Erişim tarihi: 12.01.2013)

National Endowment for the Arts, Architectural Access to Historic Places, Chapter 4

<http://www.nea.gov/resources/accessibility/pubs/DesignAccessibility/Chapter4.pdf>

(Erişim tarihi :21.12.2012)

United States Holocaust Memorial Museum, Özürlülerin Öldürülmesi

<http://www.ushmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007683>

(Erişim tarihi : 14.02.2013)

Sweeden.se, Disability Policy.Dignity and Democracy in Sweeden

<http://www.sweden.se/eng/Home/Society/Accessibility/Facts/Swedish-disability-policy/>

(Erişim tarihi :17.12.2012)

Comply with Accessibility Requirements, Whole Building Design Guide, National Institute of Building Sciences (NIBS)

<http://www.wbdg.org/design/designobjectives.php>

(Erişim tarihi : 21.12.2012)

Aile ve Sosyal Politiklar Bakanlığı, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Formlar, Ulaşılabilirlik Tespit Formları Açık Alan Formu, Bina Formu

<http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/html/8120/Ulasilabilirlik+Tespit+Formlari>

(Erişim tarihi: 17.12.2012)

Urban Review STL, ADA Access Into Historic Buildings Is Often Relatively Easy

<http://urbanreviewstl.com/2012/09/ada-access-into-historic-buildings-is-oftenrelatively-easy/>

(Erişim tarihi :22.12.2012)

United Nations, Enable. Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/designm/>

(Erişim tarihi : 22.12.2012)

Accessible Church arama sonuçları

https://www.google.com.tr/search?q=accessible+church&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org_mozilla:tr:official&client=firefox-a,

(Erişim tarihi : 25.12.2012)

First Unitarian Society of Milwaukee,A Unitarian Universalist Congregation

<http://www.uumilwaukee.org/content/we%E2%80%99re-disability-accessible-church>

(Erişim tarihi :23.12.2012)

Islamic Center of the North East Valley-Scottsdale Mosque

<http://www.islamcenter.com/>

(Erişim tarihi : 23.12.2012)

Engelsiz Kent. Tasarım Rehberi

<http://engelsizkent.org/>

(Erişim tarihi: 12.12.2012)

ID Türkiye, İndüksiyon Döngü Sistemleri İyi Duyabilmektir

<http://idturkiye.com/isitebilirlik/id-nedir.html>

(Erişim tarihi : 12.12.2012)

Bardakçı , M . Camiler ve Mimarlar. *Habertürk*. 30.12.2012.

<http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/771920-camiler-ve-mimarlar>,

(Erişim tarihi : 31.12.2012)

Zaman Gazetesi, Ramazan 2012

http://www.zaman.com.tr/ramazan_istanbul-muftulugu-camileri-kadinlar-icin-denetledi_1166571.html

(Erişim tarihi : 08.10.2012)

İhlas Haber Ajansı. Engelsiz Camiler Geliyor .

<http://www.ih.com.tr/engelsiz-camiler-geliyor-245464-haber>

(Erişim tarihi : 01.10.2012)

Turkish Journal. Diyanetten Engelsiz Cami Atılımı.

<http://www.turkishjournal.com/2012/10/01/engelsiz-camiler-geliyor/>

(Erişim tarihi : 14.10.2012)

Özürü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Haberler, İlk Örnek Ulaşılabilir Cami
Hizmete Açıldı.

<http://www.ozurluveyasli.gov.tr/tr/haberler/s/114>

(Erişim tarihi : 14.10.2012)